

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ ANA BİLİM DALI
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

DAVET VE TEBLİĞDE ÜSVE-İ HASENE OLARAK HZ.
İBRAHİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa EFE

İstanbul
Nisan-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ ANA BİLİM DALI
DİN HİZMETLERİNDE İLETİŞİM VE TEBLİĞ BİLİM DALI

DAVET VE TEBLİĞDE ÜSVE-İ HASENE OLARAK HZ. İBRAHİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa EFE

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Veysel AKKAYA

İstanbul

Nisan-2024

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Ana Bilim Dalı
Din Hizmetlerinde İletişim ve Tebliğ Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

Danışman Doç. Dr. Veysel AKKAYA

Üye Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Hamdi YILDIRIM

Üye Prof. Dr. Süleyman DERİN

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Davet ve Tebliğde Üsve-i Hasene Olarak Hz. İbrâhim**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Mustafa EFE

ÖN SÖZ

Davet ve tebliğ kavramı insanlık tarihi kadar eskidir. Hz. Âdem'den bugüne hak-batıl mücadelesi her zaman devam etmiştir. Allah, en güzel surette yarattığı insanı bu hak-batıl mücadelesinde yalnız bırakmamış, Allah'ın kitabını okuyup doğru yola davet edecek peygamberler göndererek onları peygamberlerle desteklemiştir. İnsanları tüm peygamberlerle aynı Allah'a imana davet eden davetçilerin, tüm peygamberlerin davet ve tebliğ yöntemlerini, davet usullerini bilerek, onları kendilerine rehber ve model alması açık bir zarurettir.

Kur'an'da üsve-i hasene kavramı üç defa geçmektedir. Bunlardan bir tanesi Peygamber Efendimiz, iki tanesi de Hz. İbrâhim (a.s.) için kullanılması tezimizin temel noktasını oluşturmuştur. Biz de bu araştırmamızda; Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların müşterek kabul ettikleri büyük peygamber Hz. İbrâhim'in "Davet ve Tebliğ'de Üsve-i Hasene" olmasını inceledik. Birinci bölümde araştırmanın konusunu, amacını ve önemi belirtildi. İkinci bölümde davet-tebliğ ve üsve-i hasene kavramları kuramsal bir çerçevede çalışıldı. Kur'an ve hadislerde yer alan davetin yöntemleri ve davetçide olması gereken nitelikler ve üsve-i hasene kavramı incelendi. Tüm peygamberlerin tebliğ ve davette üsve-i hasene olması yönünden bir araştırma yapıldı. Üçüncü bölümde, Hz. İbrahim'in dâvet ve tebliğde üsve-i hasene olan ahlakı, dördüncü ve son bölümde ise Müslümanlara en güzel örnek gösterilen peygamberlerden biri olan Hz. İbrâhim'in hayatı üsve-i hasene merkezli araştırılarak davet ve tebliğde nasıl bir örnek olduğu tespit edilmeye çalışıldı.

Bu tez çalışmam süresince, kıymetli rehberliği ve destekleri için Muhterem Doç. Dr. Veysel AKKAYA hocama, ayrıca, tez savunmamda jüri olarak yer alan ve değerli görüşleriyle katkı sağlayan Muhterem Prof. Dr. Süleyman DERİN, Dr. Ahmet Hamdi YILDIRIM ve Doç. Dr. Faruk KANGER hocalarıma içtenlikle teşekkür ederim.

**Mustafa Efe
İstanbul-2024**

ÖZET

DAVET VE TEBLİĞDE ÜSVE-İ HASENE OLARAK Hz. İBRAHİM

Mustafa EFE

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Veysel AKKAYA

Nisan, 2024 – 137 Sayfa

Kur'an'da Müslümanların, insanlara iyiliği yapmalarını emretmeleri ve kötülük yapmaktan sakındırmaları hususunda davet ve tebliğ emredilmektedir. Biz de, bu araştırmada, İslam'ın en öncelikli meselelerinden biri olan İslam'a davet ve tebliğin metotları nedir, nasıl bir usulle yapılmalıdır? İslam'a davet edenlerin vasıfları neler olmalıdır? Sorularına Hz. İbrâhim özelinde cevap aradık. Ayet-i Kerimelerde insanlara üsve-i hasene (en mükemmel model şahsiyet) olarak gösterilen, müşterek vasıfları ve görevleri İslam'a davet olan tüm peygamberlerin hayatlarını inceledik. Bilhassa İbrâhim'in İslam'a davet ederken takip ettiği usul ve metotları Kuran ve sünnet merkezli bir bakışla araştırdık.

Anahtar kelimeler: Davet, Tebliğ, İbrâhim Peygamber, Üsve-i Hasene, Peygamberler, Kur'an, Hadis

ABSTRACT

Hz. ABRAHAM THE PROPHET AS THE BEST EXAMPLE (“ÜSVE-İ HASANE”) IN RESCRIPT

Mustafa EFE

Master, Eğitim Yönetimi ve Denetimi

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Veysel AKKAYA

April, 2024 – 137 Pages

Invitation and rescript are two important points of Islam. In Qur'an avoidance of bad habits and good will are commanded. First invitation has started with the first human Adam the Prophet, because as a being human is tempted to forget and leave the path. The mutual goal of all prophets is invitation to Islam. In this work, we explore the methods of invitation to Islam, in which ways it should be made and the qualities a person must possess in order to propagate Islam and we analyzed the verses from Qur'an regarding the prophets who are presented as best examples to humans. Furthermore, we specifically studied the invitation methods of Hz. Abraham the Prophet with a Qur'an centered point of view.

Keywords: Rescript, Invitation, Epistle, Qur'an, Abraham Prophets, Good Example

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	2
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Tez Konusuyla İlgili Literatür Analizi	2
1.4.1. İman ve Teslimiyeti	5
1.4.2. Tevhid Mücadelesi ve Putperestliğe Karşı Duruşu.....	5
1.4.3. İbrâhim'in Liderlik ve Karakter Özellikleri	5
1.4.4. İbrâhimî Dinlerdeki Yeri.....	5
1.4.5. Tarihsel ve Arkeolojik Araştırmalar	6
1.4.6. Aile İlişkileri ve Soy Kütüğü	6
İKİNCİ BÖLÜM	7
KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Dâvet ve Tebliğ Kavramı	7
2.1.1. Lügat Anlamı	7
2.1.2. Terim Anlamı	7

2.1.3.Kur'ân'ı Kerim'de Davet	8
2.1.4.Hadislerde Davet	12
2.2.Tebliğ Kavramı	14
2.2.1.Lügat Anlamı	14
2.2.2.Terim Anlamı	15
2.2.3.Kur'an-ı Kerim'de Tebliğ	15
2.2.4.Hadislerde Tebliğ	17
2.3.Davet ve Tebliğin Önemi	18
2.4.Üsve-i Hasene Kavramı	20
2.4.1.Lügat Anlamı	20
2.4.2.Terim Anlamı	21
2.5.Kur'ân'da Üsve-i Hasene	22
2.6.Üsve-i Hasene Olarak Peygamberler	23
2.6.1.Hz. Adem (a.s.)	24
2.6.2.Hz. İdrîs (a.s.)	25
2.6.3.Hz. Nûh (a.s.)	25
2.6.4.Hz. Hûd (a.s.)	26
2.6.5.Hz. Salih (a.s.)	27
2.6.6.Hz. İbrâhim (a.s.)	28
2.6.7.Hz. İsmail (a.s.)	28
2.6.8.Hz. İshak (a.s.)	28
2.6.9.Hz. Lût (a.s.)	29
2.6.10.Hz. Zülkarneyn (a.s.)	29
2.6.11.Hz. Yâkup (a.s.)	30
2.6.12.Hz. Yûsuf (a.s.)	30
2.6.13.Hz. Şuayb (a.s.)	31

2.6.14.Hz. Mûsa (a.s.)	31
2.6.15.Hz. Harun (a.s.)	32
2.6.16.Hz. Dâvûd (a.s.)	33
2.6.17.Hz. Süleyman (a.s.)	33
2.6.18.Hz. Üzeyr (a.s.)	34
2.6.19.Hz. Eyüp (a.s.).....	35
2.6.20.Hz. Yûnus (a.s.).....	36
2.6.21.Hz. İlyas (a.s.)	36
2.6.22.Hz. Elyesa (a.s.)	37
2.6.23.Hz. Zülkifl (a.s.).....	37
2.6.24.Hz. Lokman (a.s.).....	37
2.6.25.Hz. Zekeriyya (a.s.).....	38
2.6.26.Hz. Yahya (a.s.).....	39
2.6.27.Hz. Îsâ (a.s.)	40
2.6.28.Hz. Muhammed (s.a.v.).....	41
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	42
HZ. İBRAHİM'İN DÂVET VE TEBLİĞDE ÜSVE-İ HASENE OLAN AHLAKI	
.....	42
3.1.Hz. İbrâhim'in Üstün Ahlaki Nitelikleri.....	42
3.2.Halîm Oluşu	43
3.3.Önder Oluşu	45
3.4.Şefkat Ve Hoşgörüsü.....	45
3.5.Allah'ın Sevgili Dostu (Halilullah)	47
3.6.Ahde Vefa	49
3.7.Şükredici Olması.....	51
3.8.Misafirperverliğin Timsali	52

3.9.Yumuşak Huylu	54
3.10.Cesareti.....	55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	57
DAVET VE TEBLİĞDE ÜSVE-İ HASENE OLARAK Hz. İBRAHİM	57
4.1.Yöntemler Açısından Davet Ve Tebliği.....	57
4.1.1.Akıl Yürütme ve Mantık Kullanma	57
4.1.2.Soru Sorma.....	57
4.1.3.Örnekler ve Benzetmeler.....	59
4.1.4.Kişisel Örnek Olma.....	59
4.1.5.Yumuşak Dilli ve Merhametli Olma.....	59
4.1.6.Sabır ve Sebat.....	60
4.2.Muhatapları Açısından İbrahim'in Tebliğ Ve Davet Metodu.....	60
4.3.Babasına Yaptığı Davet Ve Tebliğ	60
4.4.Kavmine Yaptığı Davet Ve Tebliğ	68
4.5.Putlara Tapanlara Daveti.....	71
4.6.Yıldızlara Tapanlara Daveti	81
4.7.Krala Davet Ve Tebliği	88
4.8.Bütün İnsanlığa Daveti: Hac	92
4.8.1.Davet ve Tebliğ Açısından Makam-ı İbrâhim	94
4.9.Davet Ve Tebliğ Sürecinde Üsve-i Hasene Olarak Tebarüz Eden Şahsiyeti... 98	
4.9.1.Çevre Faktöründen Etkilenmemek.....	100
4.9.2.Tebliğde Edebe Riayet Etmek.....	102
4.9.3.Münkeri Elle Değiştirmek.....	104
4.9.4.Küfür Diyarından Hicret Etmek.....	106
4.9.6.Allah ve Peygamberlerinin Her Şeyden Daha Sevimli Olması	107
4.9.8.İbrâhim ve Dua.....	110

4.10.Bir Davetçi Olarak Vasiyeti.....	113
SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA	118

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.s.	: Aleyhisselam
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Prof.	: Profesör
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Hız.	: Hazreti
S.a.v.	: Sallallahü Aleyhi Ve Sellem
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
Sad.	: Sadeleştir
Ünv.	: Üniversite
s:	: Sayfa

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Yüce Rabbimize, Kur'an ve onun ilimleriyle meşgul olma fırsatını bizlere verdiği için sonsuz hamd eder, son elçi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ve Hz. İbrâhim (a.s.)'a salât ve selam ederiz. İnsan fitratı gereği diğer varlıklardan farklı olarak örnek alacağı şahsiyetlere ihtiyaç duyar. Çocukluğunda anne baba, okul döneminde öğretmen, gençliğinde alanında güçlü karakterlerden etkilenir. Bundan dolayı Allah, yalnızca kitap göndermemiş, kitap ile kitabı insanlara talim edecek ve uygulayacak rol model peygamberler de göndermiştir. Hz. Peygamber'in, kendisinin nübüvvetinin yanında muallim özelliğine vurgu yapması¹ insanın kutsal bir kitap ile beraber onu kendisine tatbik ederek öğreten bir öğreticiye olan ihtiyacını göstermektedir.

Kur'an-ı Kerim, insanın fitratının, diğer insanlarla iletişim kurma ve yalnız başına yaşayamama eğilimlerine işaret eder.² Bu da insanın doğumundan ölümüne yaşamının her alanında ve yaşadığı tüm zorluklar karşısında bir desteğe ve örneğe ihtiyaç duyması demektir. Çünkü insanoğlunun hayatını bulunduğu sosyal çevrenin dili, dini inanışları, ahlaki yapısı, örf ve adetleri şekillendirir. Yaşadığı sosyal çevrenin kendisine sunduğu örnekler ile intibaları, düşünceleri, inanışları ve faaliyetleri oluşur. Her ne kadar istisna diyeceğimiz örnekler olsa da, bu genel itibarıyla böyledir. Meselâ bir anne babanın konuştuğu dil çocuklarının da öğrendiği ve konuştuğu dil olur. Çocuk sonrasında daha farklı toplumları ve onların konuşmalarını örnek alarak başkaca diller öğrenebilir. Bir nevi insanın çevresinden aldığı birçok etkene ilâve olarak eğitimi ve taklit kabiliyeti kadar olumlu veya olumsuz bir kişilik olarak içinde yaşadığı toplumda yerini alır. Allah'ın insanlara en kıymetli ikramlarından biri hiç şüphesiz, örnek ve önder olarak peygamberler göndermesidir. Bu durum insanoğlunun; yol gösterici,

¹ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi*. (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1982), "Mukaddime", 395.

² Nahl, 16/72; Rum,39/21.

uyarıcı, öğüt verici, doğru yola çağıran örnek kişilere ne kadar ihtiyaç duyduğunu ortaya koyması açısından önemlidir. Nitekim geçmiş kavimlerde şirk içinde olan zulüm ve ahlaksızlık peşinde koşan peygamberlerin örnekliğiyle yepyeni bir şahsiyet ve karakter sahibi olmuşlardır.

1.1.Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu Yahudi, Hristiyan ve Müslümanların müşterek kabul ettikleri büyük peygamber Hz. İbrâhim'in davet ve tebliğ'de nasıl bir üsve-i hasene olduğudur.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının amacı, İslam'a davet ve tebliğde üsve-i hasene olmaları sebebiyle Hazreti İbrâhim başta olmak üzere tüm peygamberlerin davet ve tebliğ mücadelelerine nasıl etki ettiklerini, nasıl bir tesirde bulduklarını ve bu hususta nasıl örnekler olduklarını ortaya çıkarmaktır.

1.3.Araştırmanın Önemi

Bugüne kadar Peygamberlerin hayatları, davet ve tebliğ mücadeleleri konusunda birçok çalışma ve araştırma yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar içinde Hz. İbrâhim'in davet ve tebliğde üsve-i hasene yönünün ele alınmamış olması bizim tez çalışmamızın önemini ve özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca peygamberlerin üsve-i hasene olmaları konusunda yapılan çalışmaların çok az olması sebebiyle araştırmamızın bundan sonra yapılacak bu yöndeki çalışmalara katkı sağlaması açısından da önemlidir.

1.4.Tez Konusuyla İlgili Literatür Analizi

Bu çalışmanın amacı Hz. İbrâhim ile ilgili literatürde yer alan çalışmalarını incelemek ve bu eserlerin sunmuş olduğu bilgileri derlemektir. Bu araştırma, Hz. İbrâhim'in hayatı, inançları ve liderlik özellikleri gibi konularda mevcut bilgileri bir araya getirerek, bu önemli peygamberin mirasını daha iyi anlamamıza yardımcı olmayı hedeflemektedir. Ayrıca, farklı disiplinlerde yapılan çalışmaların bir sentezini sunarak, Hz. İbrâhim hakkında daha kapsamlı bir anlayışa ulaşmayı amaçlamaktadır.

Hız. İbrâhim, Kur'an'da sıkça atıfta bulunulan ve "Halilullah" (Allah'ın dostu) olarak bilinen önemli bir peygamberdir. Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar tarafından kutsal kabul edilen bir figürdür, bu yüzden onun hikâyesi, inançlar arası diyalog ve anlayışın geliştirilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Hız. İbrâhim'in hayatı,

sarsılmaz inancı, Allah'a teslimiyeti ve putperest toplum içindeki tevhid mücadelesi ile öne çıkar. Kur'an'da, Hz. İbrâhim'in örnek alınası sabrı, kararlılığı ve inancı, müminler için önemli dersler içerir. Hz. İbrâhim ile ilgili literatür araştırması, sadece dini bir figürün hayatını anlamamızı değil, aynı zamanda tarihsel ve kültürel bağlamda da önemli bilgiler sunar. Hz. İbrâhim ile ilgili yapılmış doktora tezi³, yüksek lisans

³ Ramazan Gürel, *Din Eğitimi açısından İbrahim* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 242.

tezleri⁴ ve onlarca makale⁵ yazıldığı görülmüştür. Bu çalışmalar incelendiğinde genel

⁴ Mehmet Mübarek Çelik, *Kur'an-ı Kerim'e göre İbrahim* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 102.; Enver Polatoğlu, *Kur'an'da Ve Tevrat'ta İbrahim'in İnanç Konusundaki Akılcı Tutumu* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 106.; Fatma Aygün, *Kitab-ı Mukaddes Ve Kur'an-ı Kerim'de İbrahim Ve İnsanlığa Mesajı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 182.; Mustafa Kurul, *İslâm Resim Sanatında İbrahim Ve İsmail* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 131.; Mehmet Vehbi Arvas, *Tevrat'ta Ve Kur'an'da İbrahim* (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 97.; Gül Atalar, *İbrahim Kıssasının Kelâm Bahisleri Açısından Tahlili* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 117.; Esra Keskin, *İbrahim'de Allah İnanıcı Ve Din Duygusu* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 71.; Tarık Karaçobanoğlu, *Kur'an-ı Kerim Işığında İbrahim'in Kişiliği* (Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 131.; İhsan Uçar, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Akıl-İman İlişkisi - İbrahim Örneği-* (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 118.; Emine Hilal Palta, *İbrahim'in Karizmatik Kişiliği Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması* (İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 150.; Kemal Demirden, *Kur'an'da İbrahim Kıssasının Değerler Eğitimi Açısından Tahlili* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 113.; Neşe Gürer, *Kur'an'da Peygamberlerin Karakter Özellikleri (Âdem, Nuh, İbrahim, Yusuf, Musa Ve Süleyman Örneğinde)* (Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 129.; Adem Yılmaz, *Kur'an'da İbrahim Kıssasında Bulunan Temel Duygular Ve Bunların Yönetimi* (İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 138.; Khaled Ibrahim, *Kur'an-ı Kerim'de Psiko-Sosyal İletişim Dili (İbrahim Örneği)* (Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 121.

⁵ Ali Osman Ateş, “İbrahim'le İlgili Bazı Rivayetlerin Değerlendirilmesi”, *D.E. Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/1 (1994), 207-228.; Aytunç Altundal, “Doğu - Batı Arasında İbrahim”, *Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat Ve*

Araştırma Vakfı Yayınları 29/1 (Haziran 2007), 113.; Muammer Esen, “İbrahim'in İmanı Ve Tevhid Mücadelesi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52/2 (2011), 111-128.; Lokman Şan, “İbrâhim Kıssasında Aile”, *Uluslararası İbrâhim (a.s.) ve Nübüvvet*

olarak Hz. İbrâhim ile ilgili literatürde incelenen çalışmalarda birkaç ana tema öne çıkar. Bu temalar genellikle Hz. İbrâhim'in hayatındaki önemli olayları, karakter özelliklerini ve onun dini, tarihi ve kültürel önemini içerir:

1.4.1.İman ve Teslimiyeti

Hz. İbrâhim'in Allah'a olan derin bağlılığı, sarsılmaz inancı ve teslimiyeti, literatürde sıklıkla ele alınan bir temadır. Özellikle, ateşe atılma olayı ve oğlu İsmail'i kurban etmeye hazır olması, bu tema altında incelenir. Bu olaylar, imanın gücünü ve zorlu durumlar karşısında teslimiyetin önemini vurgular.

1.4.2.Tevhid Mücadelesi ve Putperestliğe Karşı Duruşu

Hz. İbrâhim, tevhid inancının yayılmasında ve putperestliğe karşı mücadelede merkezi bir figürdür. Literatürde, babasının atölyesinde putları kırma hikâyesi ve bu eylemlerin tevhid inancının güçlenmesine nasıl katkıda bulunduğu incelenir.

1.4.3.İbrâhim'in Liderlik ve Karakter Özellikleri

Hz. İbrâhim'in sabır, cesaret, adalet ve liderlik gibi kişisel özellikleri literatürde genişçe incelenir. Bu özelliklerin, onun peygamber olarak seçilmesinde ve insanları doğru yola davet etmesinde nasıl etkili olduğu değerlendirilir.

1.4.4.İbrâhimî Dinlerdeki Yeri

Hz. İbrâhim'in Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'daki rolü ve önemi üzerine yapılan çalışmalar, literatürde önemli bir yer tutar. Bu çalışmalar, İbrâhimî dinler arasındaki

Sempozyumu 1/2 (Aralık 2019), 551.;Zeki Tan, “ İbrâhim'in Rol-Model Olarak Anılması”, *Uluslararası İbrâhim (A.S.) Ve Nübüvvet Sempozyumu* 1/1 (Aralık 2019), 479.;Harun Şahin, “Batı Literatüründe ve Kur'an'da İbrâhim: Mukayeseli Bir İnceleme”, *Uluslararası İbrâhim (a.s.) ve Nübüvvet Sempozyumu* 1/2 (Aralık 2019), 492.;Esat Özcan, “ İbrâhim'in Tahkîkî İmana Ulaşma Çabaları ve Tebliğ Metodu”, *Uluslararası İbrâhim (A.S.) Ve Nübüvvet Sempozyumu* 1/1 (Aralık 2019), 601.;Şemsettin Işık, “ İbrâhim'in Teblig Metodu”, *Uluslararası İbrâhim (A.S.) Ve Nübüvvet Sempozyumu* 1/1 (Aralık 2019), 585.;Atilla Yargıcı, “ İbrâhim'in Babası İçin İstiğfarı”, *Uluslararası İbrâhim (A.S.) Ve Nübüvvet Sempozyumu* 1/2 (Aralık 2019), 16.;Fatih Tok, “Allah-İnsan İlişkisi Bağlamında İbrâhim'in (a.s.) “Halilullah” Vasfının İncelenmesi”, *Uluslararası İbrâhim (a.s.) ve Nübüvvet Sempozyumu* 1/1 (Aralık 2019), 318.

ortak kökleri ve bu dinlerin Hz. İbrâhim'in mirasına nasıl farklı anlamlar yüklediğini inceleyerek, inançlar arası diyalog için bir temel oluşturur.

1.4.5.Tarihsel ve Arkeolojik Araştırmalar

Hz. İbrâhim'in yaşadığı döneme ve coğrafi konumuna dair tarihsel ve arkeolojik araştırmalar da literatürde yer alır. Bu çalışmalar, Hz. İbrâhim'in hayatını tarihsel bir çerçevede anlamaya ve Kur'an'daki anlatıları tarihsel olaylarla ilişkilendirmeye çalışır.

1.4.6.Aile İlişkileri ve Soy Kütüğü

Hz. İbrâhim'in ailesi ve soy kütüğü üzerine yapılan çalışmalar, özellikle oğulları İsmail ve İshak aracılığıyla gelen nesillerin önemini ve bu soyun İslam, Yahudilik ve Hristiyanlıkta nasıl farklı anlamlar taşıdığını ele alır.

Bu temalar, Hz. İbrâhim ile ilgili literatürde sıkça karşılaşılan konuları özetlemekte ve onun hayatının, inancının ve mirasının çok yönlü doğasını yansıtmaktadır.

Tezimizin literatürdeki bulguların toplanması ve analizi, Hz. İbrâhim'in hayatı ve mirası hakkındaki anlayışımızı genişletir, bu da bize tarihsel, dini ve kültürel açılardan zengin bir bakış açısı sunar. Bu derinlemesine anlayış, sadece dini inançlar ve pratikler yönünden değil, aynı zamanda insanlık tarihi ve kültürel etkileşimleri de kapsamı açısından da önemli katkılar sağlar.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1.Dâvet ve Tebliğ Kavramı

2.1.1.Lügat Anlamı

“D-a-v” fiilinden türemiş bu kelime “kişinin, sesi ve sözleri ile muhatabını şahsına yönlendirmesi, ona yönelmeye teşvik etmesi, çağırması, bağırması, muhatabına seslenmesi, bir şeyin gelmesini istemesi, dua, nida, yardım talep etme” gibi anlamlara gelmesi ile beraber “ziyafet yemeği, dava, şîar” olarak ta kullanılmıştır.⁶

2.1.2.Terim Anlamı

Davet kelimesi; Çeşitli usullerle muhataplara İslam’ı bildirmek, tanıtmak, İslamiyet’i kabul etmelerini sağlamak, İslam’ın emir ve nehiyelerine göre hareket etmeleri için onları bu konuda teşvik edip yönlendirmek demektir.⁷ De‘a fiilinden türemiş olan davet, kişinin, sesi ve sözleri ile muhatabını şahsına yönlendirmesi, ona yönelmeye teşvik etmesi, çağırması anlamındadır.⁸ “Dâvet”in “Talep, bir şeye teşvik etmek ve ona sevk etmek, birini çağırarak, seslenmek...” gibi sözlük anlamlarından ıstılahi anlamlar çıkaran ve “İslâm’a dâvet’in, insanları çağırarak, onları İslâm’a sevk etmek ve ona tutunmaya teşvik etmek mânâlarını içermesinin mümkün olduğu” şeklinde ifade edenlerde olmuştur.⁹

Davet dini literatürde, insanları İslam’a ve iyi işlere yönelmeye, Allah’a ve Peygamberine tabi olup, kötü işlerden kaçınmaya çağırarak ve İslam hakkında bilgi vermek demektir.¹⁰ Kur’an’da davet kelimesi ile tebliğ kelimesi birbirine yakın

⁶ Ahmet Önkal, *Rasulullah’ın İslam’a Davet Metodu*, (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 21.

⁷ Süleyman Uludağ, *İslâm’da Mürşid ve İrşad Faaliyeti*, (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1975), 13.

⁸ el-İsfahani, *Kur’an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, 359.

⁹ Muhammed Ebü’l-Feth el-Beyânünî, *Davet İlimi*, Çev. Murat Kaya (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 23.

¹⁰ İsmail Karagöz, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,

manalarda kullanılmaktadır.¹¹ Ayetlere baktığımızda davet ve tebliğ bir nevi İslam'ı tanıtmak ve insanların İslam'a gelmesini sağlamaktır.¹²

2.1.3.Kur'ân'ı Kerim'de Davet

Davet kelimesi Kur'an-ı Kerim'de geçtiği bazı ayetlerde “çağrı ve çağırmak” olarak zikredilmiş¹³ bazen bu kelime yine ayetlerde, istek, istem, dileme ve dua etme anlamlarında da kullanılmıştır.¹⁴

Bugün Müslümanlar içinden bazı kimseler davet ve tebliğ kelimelerinin aynı anlamda olduğunu ifade etmiş olsalar da¹⁵ Ayetlerdeki anlamlarına bakıldığında davet ve tebliğin aynı manalara gelmediği görülmektedir. Davet bilhassa henüz Müslüman olmamış insanlara İslam'ı tanıtmak ve onları dine çağırma olarak tanımlanırken, tebliğ, İslâmî faaliyetlerin, dine göre yaşamak üzere yapılan çağrılarının ve risaletin herkese ulaştırılması anlamına gelmektedir. Bu sebeple tebliğ kavramı davet kavramına göre daha kapsamlı bir anlam taşımaktadır. Davet kavramı ise tebliğ kavramına göre daha özel olmaktadır.

Ayetlerde inanmayan kimselerin davet edildiği¹⁶ net bir şekilde ifade edilirken, bazı ayetlerdeki umumi ifadelerden, dini kabul etmiş muhatapların olmadığı¹⁷ ortaya çıkmaktadır. “*Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel*

2010), 115.

¹¹ İbrâhim 14/10; Kehf 18/57; Mü'minun 23/73; Bakara 2/221; Muhammed 47/38; Yûnus 10/25; Hacc 22/67; Yûsuf 12/108; Gâfir 40/10,12; Nûh 71/7; Meryem 19/91; Kasas 28/87; Sâf 61/7; Fussilet 41/33; Ahzâb 33/4; Furkân 25/13,14.

¹² Recep Yeşil, “Kur'an'a Göre Tebliğ ve Tebliğcinin Konuşma Üslûbu”, *Batman Akademi Dergisi* 5/2, (2021), 411.

¹³ Rum 30/25; Enfal 8/24; İbrahim 14/22.

¹⁴Mü'min 40/60.

¹⁵ Önkal, *Davet Metodu*, 23.

¹⁶ Hac 22/67; Kasas 28/87; Nuh 71/5-8; Mü'min 40/41-43; Mü'min 40/60; Kehf 18/57; Saff 61/7; Hadid 57/8; Fussilet 41/5; Mü'min 40/10.

¹⁷ Ra'd 13/36; Yusuf 12/108; Nahl 16/125.

şekilde mücadele et!”¹⁸ ayetinde davet yapılırken nelere dikkat edilmesi gerektiği ve nasıl yapılacağı ana hatları ile bildirilmektedir.

“Dinde zorlama yoktur...”¹⁹ ayetinde de davet ve davete icabetin hiçbir zorlama olmadan kişinin kendi hür iradesiyle olması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu ayet davet nasıl yapılmalı sorusuna en güzel cevap olmaktadır. O halde bu ayetler ışığında davet, daha İslam’a henüz girmemiş kişileri, İslam’a girme konusunda herhangi bir zorlamaya tabi tutmadan bilgilendirerek, İslam’ı öğrenmelerine imkân tanıyarak doğru ve yerinde sözlerle, nasihatlerle dine inanmaya teşvik edilmesidir.

Kur’an’da davet kelimesi altı ayette²⁰ doğrudan geçerken, aynı kökten gelen kelimelerle 205 kez kullanılmıştır.²¹ Dünyaya ait olan işlerde, ya da ahiret ile ilgisi olan konularda, İslâm’ın ele almış olduğu tüm mevzularda davet vardır. İnsanları Allah’a inanmaya, yalnızca O’nu ilah olarak kabul edip yalnızca O’na kulluk etmeye ve O’nun emirleri ile nehiyelerine tabi olmaya çağırarak dediğimiz davet; Kur’ân’da; Allah’ın yoluna,²² Allah’ın kitabına,²³ imana,²⁴ İslâm’a,²⁵ manevi diriliş ve hayat kaynağına²⁶ kurtuluşa,²⁷ hakka²⁸ hayra,²⁹ sulha çağrı³⁰ gibi anlamlarda

¹⁸ Nahl 16/125.

¹⁹ Bakara 2/256.

²⁰ Yunus 13/ 89; Ra’d 13/14; İbrahim 14/44; Mü’min 40/43; Bakara 2/186; Rum 30/25.

²¹ Süleyman Gümrükçüoğlu, *Kur’an’da İletişim Dili* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011), 140.

²² Nahl 16/125.

²³ Âl-i İmrân 3/23.

²⁴ Hadîd 57/8.

²⁵ Saff 61/7.

²⁶ Enfâl 8/24.

²⁷ Mü’min 40/41.

²⁸ Ra’d 13/14.

²⁹ Âl-i İmrân 3/104.

³⁰ Muhammed 47/35.

kullanılmaktadır. Kur'an'da geçen bu ifadelerden, aslında davetin İslâm esaslarının kabul edilmesini ve bu esasların hayata geçmesini hedefleyen bir etkinlik olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre davet, Müslüman olanları ve olmayanları içermektedir. Ayrıca davet; vaaz ve nasihati, dini rehberliği, müjdelemeyi, tebliğ, tavsiye ve uyarıyı, iyiliği emretmeyi ve kötülükten sakındırmayı da içine alan bir kavramdır denilebilir.

Kur'ân'da üç farklı yerde Allah'a davette bulunanlar için 'dai' ifadesi kullanılmıştır.³¹

Bunun yanında Kur'an-ı Kerim'de davetçi olarak Allah³², peygamberler³³, insanlar³⁴, ve şeytan³⁵ geçer. Yine Kur'an'da davetin temel konuları olarak Allah'a³⁶, Allah'ın mağfiretine³⁷, Allah'a imana,³⁸ İslam'a uymaya, duaya,³⁹ Allah'a ortak koşmaya,⁴⁰ haşır olayında kabirlerden çağırılmaya,⁴¹ Allah'ın yoluna,⁴² Allah'ın kitabına,⁴³ hayat verecek şeylere,⁴⁴ kurtuluşa, cehennem azabına,⁴⁵ hayra,⁴⁶ barışa,⁴⁷ davet edilmektedir. Bu ayetler Kur'an'da davetin ne kadar kapsamlı bir kullanım alanı olduğunu

³¹ Ahkâf, 46/31-32; Fussilet 41/33; Ahzâb 33/46.

³² Bakara 2/221.

³³ Hac 22/67.

³⁴ Yusuf 12/108.

³⁵ Fatır 35/6.

³⁶ Yusuf 12/108.

³⁷ Bakara 2/221.

³⁸ Hadid 57/8.

³⁹ Bakara 2/186.

⁴⁰ Mü'min 40/42.

⁴¹ Yunus 10/25.

⁴² Nahl 16/125.

⁴³ Al-i İmran 3/23.

⁴⁴ Enfal 8/24.

⁴⁵ Mü'min 40/41.

⁴⁶ Al-i İmran 3/104.

⁴⁷ Muhammed 47/35.

açıklamaktadır.

Ayetlerde ve tanımlarda belirtildiği şekilde, davetin İslam'ın esaslarını muhatabına tanıtması ve muhatabı tarafından bu değerlerin kabul edilip yine muhatapları tarafından uygulanmasını sağlamak gayesi, davet kavramının bu yönüyle sadece Müslümanları değil Müslümanlarla birlikte gayri müslimleri de içine alan bir hareket olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁸ Müslümanlara ve gayr-ı Müslimlere davet vazifesini yapanlar için Kur'an övgüyle bahseder.⁴⁹ Hak ve hakikatle ilgisi olmayan batıl olan şeylere çağırana ise "ateş ehlinden olmaya çağırır"⁵⁰ diye kötülenmesi, davetin nasıl bir vazife ve sorumluluk olduğunu, muhataplarına göstermektedir. Kur'an'da "Hakiki davet ona aittir..."⁵¹ ayetinde "Davet" kimi zaman İslam'ın bizzat kendisine davettir.⁵²

Kur'an'da daved'in türevleri ile birlikte; enzir, zekkir ve bellig sözcükleri farklı kelime gruplarıyla eş veya benzer anlamlara da gelmektedir. "Ey örtüsünü üzerine çeken, kalk ve uyar"⁵³ emri, Peygamberin insanları dine davet görevine başlamasının ilk emridir. "Uyarmaya (evvel) en yakın akrabalarından"⁵⁴ başlamasının istenmesi ile de davete açıkça başladığını biliyoruz. Bununla birlikte Rasûlullah Kur'an'da "mübeşşir, nezir" olarak vasıflandırılmaktadır⁵⁵. Başka bir ayette ise bu iki vasfı taşıyan bir diğer vasfı olarak davetçi vasfı ile nitelendirilmiştir.⁵⁶

Davet ve tebliğ kavramı birbiriyle yakın anlamlı olması sebebiyle çok irtibatlandırılır. Davet ve tebliğ kavramlarında derece ve metot da, öncelik ve sonralık şeklinde sıralamada farklılıklar var. Tebliğ genel itibariyle bilgilendirmeye yönelik, bilgi ve

⁴⁸ Çağrıcı, Da'vet, 9/16.

⁴⁹ Fussilet 41/33.

⁵⁰ Fatır 35/6.

⁵¹ Ra'd 13/14.

⁵² el-Beyânûnî, *Davet İlmi*, 25.

⁵³ Müddessir 74/1-2.

⁵⁴ Şu'arâ 26/214.

⁵⁵ Furkan 25/56; Fetih, 48/8.

⁵⁶ Ahzâb 33/45-46.

mesajları muhatabına iletme ve muhatabında bir şuur oluşturma; davet ise konuyu içselleştirmeye, mesajı kabul ettirip İslam'ı yaşamaya teşvik etmektedir.⁵⁷

Kur'an'da davetin mutlaka emredildiği, ancak bu davetin kime ya da kimlere yapılacağına işaret edecek mef'ûlü belirtmeyen ayetler de olduğunu görüyoruz. Bu ayetlerden davetin genele olduğu çıkarılabilir.⁵⁸ Ve bu ayetlere bakıldığında Kur'an'ın büyük bir kısmının da'vet ve tebliğ kavramı ile irtibatlı olduğu söylenebilir.

2.1.4.Hadislerde Davet

Peygamberin nübüvvet hayatı, insanlara Allah'ın ayetlerini okumak ve onları İslam'a davet etmekle geçmiştir. Kur'an'da, Peygamberimiz örnek bir şahsiyet olarak gösterilmiştir.⁵⁹ Her hususta olduğu gibi İslam'a davet hususunda da davetçilerin, Peygamber'in davet konusunda izlemiş olduğu metodları, tatbik ve tavsiyelerini kendilerine rehber ve model almaları gerekmektedir. Bu anlamda davette birinci referans Kur'an, ikinci referansta sünnet olacağı hadiste açıkça beyan edilmiştir.⁶⁰

Yine Peygamber Efendimiz, Hakk'a davet eden kişiye, davetine icabet edenlerin mükâfatı gibi mükâfat verileceği ve davet olunanların sevabından herhangi bir eksilme yapılmayacağını ifade etmiştir.⁶¹

Peygamber Muaz Bin Cebel'i Yemen'e vali olarak gönderirken insanları İslam'a nasıl davet edeceğini, nereden ve nasıl başlayacağını şöyle bildirmiştir: *"Onları önce Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim, Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet getirmeye davet et."*⁶² Yine davet hususunda önceki peygamberlerin görevinin *"ümmetlerini iyi olduğunu bildikleri şeye dâvet etmek, kötü olduğunu bildikleri şeyden de sakındırmak"*⁶³ olduğunu bildirmesi davetin ana konularını ortaya

⁵⁷ Mehmet Şanver, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2004), 24-25.

⁵⁸ Önkal, *Davet Metodu*, 25.

⁵⁹ Ahzâb 33/21.

⁶⁰ Muvatta', Kader 3.

⁶¹ Tirmizî, İlim 15; Ebû Dâvûd, Sünnet 6; Müslim, İlim 16; İbni Mâce, Mukaddime 14.

⁶² Buhârî, Zekât 1, Tevhîd 1.

⁶³ Müslim, İmâre 46.; Nesâî, Bey'at 25.; İbni Mâce, Fiten 9.

koymaktadır. Nitekim bu husus ayette de şöyle ifade edilmektedir. “Sizden iyiliğe çağırın, kötülükten sakındıran bir ümmet bulunsun”⁶⁴ hatta peygamberimiz bu hususta o kadar dikkat çekmiştir ki; “insanoğlunun iyiliği emredip kötülükten menetmesi ve Allah’ı zikretmesinden başka her sözünün aleyhine olacağını ifade etmiştir”.⁶⁵

Peygamber, bulunduğu döneme ve ortama göre davet metotlarını uygulamış, zaman ve zemini dikkate almayan, sert, ruhsuz, muhatabı usandıran ya da tek düze bıktıran bir davet metodunu uygun görmediği gibi, kötülüğe engel olunmamasını da davet görevinin yapılmadığı anlamına geldiğini bildirmiştir. Nitekim İsrail oğullarının lanetlenmelerinin sebebinin buldukları toplumda yapılan kötü ve fena işlere ses çıkarmamaları, onları kötü işlerden ikaz edip korumamalarıdır.⁶⁶ Peygamber Ümmetine, İsrail oğullarının düştükleri bu hatalara düşmemeleri için bazı uyarılar yapmıştır. Buna göre zalimin zulmüne şahit olan ve zulmü engellemeyen insanları Allah’ın azabının kuşatacağı⁶⁷ doğru yola davet eden davetçiye, hidayetinde vesile olduğu kimselerin sevabından hiçbir eksilme olmadan sevap kazanacağı bildirilmiştir.⁶⁸

Peygamber’in davetinde önem verdiği hususlardan bir tanesi de davet etmiş olduğu insanları ya da toplumları ayırmamasıdır. Bulduğu dönemde müşrik, münafık, gayri müslim, kâfir her kitleye davet ulaştırmıştır.⁶⁹ Şu durumda tüm bu hadislerle baktığımızda Müslüman da Müslüman olmayanda davetin alanına girer. İnsanlara iyiliği emretmek ve onları kötülüklerden sakındırmak ve onların hidayet bulmalarına vesile olmak davetin kapsamındadır.

⁶⁴ Âl-i İmrân 3/104.

⁶⁵ İbn Mace, *Fiten*, 12.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, *Melâhim* 17.

⁶⁷ Tirmizî, *Fiten*, 8.

⁶⁸ İbn Mâce, *Sünnet*, 14.

⁶⁹ Önkâl, *Davet Metodu*, 8.

2.2.Tebliğ Kavramı

2.2.1.Lügat Anlamı

بلغ kökünden mastar olan tebliğ kelimesi sözlükte; ulaştırmak, bildirmek, eriştirmek, idrak etmek, götürmek ve bir işte hedefe varmak, başarıya ulaşmak gibi anlamlara gelmektedir. “ابلاغ” “Bir şeyini bir yere götürülmesi, teslim edilmesi, ulaştırılması, “تبليغ” “bir şeye ulaşmak⁷⁰ Haber vermek, nakletmek,⁷¹ taşımak, tesirli bir mesajı iletmek, hedeflenen amacın nihai noktasına ermek, sonuna kadar gitmek, ulaşmak⁷² Farklı bir alana iletilmek üzere alınmış mesajları eksiltmeden ya da gizlemeden tam ve eksiksiz bir şekilde arzu edilen yere ulaştırılması,⁷³ anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Hitap eden kişinin doğru, düzgün ve içten söz söyleyerek muhatabının gönlünü etkilemesi ve sözü ile tesir altına almasına da “belâgat” denir.⁷⁴

İslam’a tebliği ifade eden; davet, irşat, iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma gibi çeşitli terimler de tebliğ manası içermektedir. Bu ve benzeri farklı kelimeler tebliği davette daha başarılı kapsamlı hale getirirken tebliğcinin işini kolaylaştırıp tebliğ vazifesinde muvaffak olmasını sağlayacaktır. Tebliğin geniş bir alanı kuşatması hayatımızın her anında ve alanında çeşitli şekillerde tebliğin karşımıza çıkmasına zemin hazırlamıştır.⁷⁵

⁷⁰ Mehmet Boynukalın, “Tebliğ”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/218.

⁷¹ Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisânu'l Arab*, (Dâru Sadır ve Daru Beyrut, Beyrut, 1956), 8/419,421; el-İsfahani, *Kur'an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, 156.

⁷² el-İsfahani, *Kur'an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, 156.; Mütercim Asım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fi Tercemeti'l- Kâmûsi'l-Muhît* (Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi), 1. Baskı, Çev. Mustafa Koç, Eyüp Tanrıverdi, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013), 4/3576, 3577.

⁷³ Ahmed b. Muhammed el-Feyûmî, *el-Misbâhu'l-münîr*, (Beyrût: Dâru'l-Hadîs, 2009), 60; İsmail Lütfü Çakan, *Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*, (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992), 22.

⁷⁴ Rağıb el-İsfahânî, *Mufredâtü Elfâzi'l-Kur'an*, (Beyrut: Darü'l-Kalem, 1412), 144.

⁷⁵ Recep Yeşil, Kur'an'a Göre Tebliğ ve Tebliğcinin Konuşma Üslûbu, *Batman Akademi*

2.2.2. Terim Anlamı

Peygamberlerin, Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Allah'tan gelen vahyi insanlara bildirmelerine tebliğ denilmektedir.⁷⁶ Bu anlamda tebliğ, her peygamberin kavmiyle buluşma, tanışma ve anlaşma vasıtasıdır.⁷⁷ Bu manada ayetlerde peygamberlerin buldukları toplumla tanışması ve anlaşmasının vasıtası olmakla birlikte esas görevlerinin tebliğ olduğu,⁷⁸ eğer tebliğ görevlerini yapmazlar ise peygamberlik vazifelerini yerine getirmemiş olacakları bildirilmiştir.⁷⁹ Tebliğ Peygamberlik sıfatlarından biri olup onlar rehber ve önder olmaları sebebiyle Allah'tan gelen ilâhî emir ve yasakları noksansız ve ilavesiz bir şekilde insanlara haber vermekle vazifelidir. Kur'an'da birçok ayette tebliğin önemli bir görev olduğu ifade edilmektedir. Peygamberler bu vazifelerini yerine getirirken de insanlardan herhangi bir ücret talep etmeyecekleri bu vazifelerinin karşılığını Allah'tan umacakları vurgulanmıştır.⁸⁰ Tebliğ, insanları hak ve hakikate davet ederken onları İslâm'ın hükümleriyle buluşturur ve vahiyte tanıştırır. Aynı zamanda müminleri müjdelerken, muhaliflere de karşılaşacakları tehlikeyi anlatıp ikaz eder.⁸¹

2.2.3. Kur'an-ı Kerim'de Tebliğ

Kur'an'da Peygamber'in nübüvvetini Müslümanlara ve Müslüman olmayanlara bildirmesi manasında "belâğ" kavramı ile açıklanan tebliğ kelimesi geçmektedir. Tebliğ'in geçtiği ayetlerde peygamberlerin⁸² vazifesinin yalnızca Allah'ın vahyini

Dergisi 5/2 (2021), 411.

⁷⁶ Çakan, *Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*, 22.

⁷⁷ Muhammed Ali Sabunî, *en-Nübüvvetü ve 'l-Enbiyâ*, (Kahire: Darü'l Hadis, 1984), 43,44.

⁷⁸ Âl-i İmran 3/20; En'âm 6/66; A'râf 7/93; Nahl 16/35,82; Teğâbûn 64/12; Ankebût 29/18; Ra'd 13/40; Yâsin 36/17; Şûrâ 42/48; Nûr 24/54; Maide 5/92-99.

⁷⁹ Mâide 5/67.

⁸⁰ Yûnûs 10/72; Sâd 38/86; Furkân 25/57; Seb'e 34/47; En'âm 6/90; Hûd 11/29,51; Yûsuf 12/104.

⁸¹ Muhsin Kiraatî, *Kur'an ve Tebliğ*, Çev. Mustafa Eren (İstanbul: Kevser Yayınları, 2010), 33.

⁸² Araf 7/79; Ahzab 33/39.

iletmek⁸³ olduğu, vahyi ulaştırmadıkları takdirde vazifelerini yerine getirmemiş⁸⁴ olacakları ifade edilmiştir. Bununla beraber Kur'an'ı Kerimin de insanlığa bir mesaj olduğu⁸⁵ bildirilmektedir.

“Tebliğ” kelimesi, Kur'an'da farklı anlam ve maksatlarda söylenmiş de olsa ayrı ayrı 61 yerde, B-l-ğ fiilinden türemiş olan kelimelerle de 77 yerde geçmektedir. ⁸⁶ Kur'an'da; tebliğ etmek⁸⁷ müjdelemek⁸⁸ uyarmak-korkutucu olmak⁸⁹ irşad ve hidayete vesile olmak,⁹⁰ davet etmek, iyiliği emredip kötülükten alıkoymak⁹¹ kavramları tebliğ kavramı yerine kullanılmıştır. ⁹²

Kur'an'da müteaddit ayette b-l-ğ fiili ulaşmak,⁹³ fiziksel ve zihinsel yeterliliğe ulaşmaları,⁹⁴ “Gelip dayanmak” sona yaklaşmak ya da sona ulaşmak,⁹⁵ yerine getirmek,⁹⁶ kesinlik ifade eden,⁹⁷ mesajı ulaştırmak⁹⁸ ve yeterlilik⁹⁹ anlamlarında da

⁸³ Hud 11/57; Cin 72/28; Ali İmran 3/20; Araf 7/62-67; Maide 5/92; Ahkaf 46/23.

⁸⁴ Maide 5/67.

⁸⁵ İbrahim 14/52; Enbiya 21/106; Ahkaf 46/35.

⁸⁶ Muhammed Fuad Abdulkaki, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li el-Fâzi'l Kur'an'il-Kerim*, (Kahire: Daru'l Kütübi'l Mısıryye, 1364), 134-135.

⁸⁷ Ahzab Suresi 33/39.

⁸⁸ İsrâ Suresi 17/105.

⁸⁹ İsrâ Suresi 17/59.

⁹⁰ Cin Suresi 72/2.

⁹¹ Al-i İmran 3/110.

⁹² Kiraatî, Kur'an ve Tebliğ, 34.

⁹³ Kehf 18/61; Yusuf 12/22.

⁹⁴ Ahkâf, 46/15.

⁹⁵ Talâk 65/2.

⁹⁶ Tâlak 65/3.

⁹⁷ En'am 6/149.

⁹⁸ A'râf 7/62; A'râf 7/79; Mâide 5/67; Ahzâb 33/39; Ahkâf 46/23.

⁹⁹ Enbiya 21/106.

kullanılmaktadır.

Kur'an'da "iyiliği emredip kötülükten sakındır" mealindeki ayetler hem Mekki¹⁰⁰ hem Medeni¹⁰¹ olduğundan Müslümanlar tebliğ ifade eden bu ayetleri prensip haline getirmişler¹⁰² ve 23 seneye yayılmış bir tebliğ süreci uygulamışlardır.¹⁰³ Buradan da anlaşıldığına göre tebliğ, belirli bir sistem içinde tekrarlanan ve devam edip gelişen etkin bir sürece sahiptir.

2.2.4.Hadislerde Tebliğ

Muhammed (s.a.v.)'in tebliğ ile ilgili pek çok hadisi vardır. Esasen onun hayatı ve İslâm'ı yayma merhaleleri incelendiği zaman bütün söz ve fiillerinin temelinde Allah'ın emirlerini tebliğ etmeye yönelik bir çabanın olduğu görülmektedir. Ailevi hayatı, ibadeti, insanlarla sohbeti, mucizeleri, Taif ve Medine'ye hicreti, çarşı ve pazarda gezmesi, komşularıyla ve arkadaşlarıyla ilişkisi, savaflara çıkması ve yabancı devlet başkanlarıyla yaptığı yazışmalar ve anlaşmaların hepsinin ruhunda ortak olan tek özellik, İslâm'ı tebliğ arzusudur. Resûlullah'ın tebliğinde dikkat ettiği diğer bir husus da insanlar arasında ayırım yapmamış olmasıdır. Müşriklere, gayri müslimlere ve Müslümanlara tebliğde bulunmuştur.¹⁰⁴ Hadislerin yazılıp nakledilmesine izin verilmesi ve başkalarının hidayetine vesile olmanın önemine işaret eden hadisler gibi, hadislerin tebliğini teşvik eden birçok hadisler bulunmaktadır.¹⁰⁵ Bu hadislerin en dikkat çekici olanı bilindiği üzere Peygamber'in Vedâ Hutbesi'nde kendisini dinleyen ashabına "*Burada bulunanlar bulunamayanlara söylediklerimi tebliğ etsin. Olur ki, tebliğ ettiğiniz kimse söylediklerimi daha iyi anlar bir kimseye tebliğ etmiş olur.*" sözüdür.¹⁰⁶ Yine Peygamber Efendimiz yemin ederek başladığı hadisinde "*ya emri bil*

¹⁰⁰ Lokman 31/17.

¹⁰¹ Tevbe 9/112.

¹⁰² Ömer Dumlu, *Kur'an-ı Kerim'de Ma'ruf ve Münker*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 1994), 13.

¹⁰³ Abdullah Özbek, *Bir Eğitimci Olarak Muhammed*, (Konya: Esra Yayınları, 1991), 43.

¹⁰⁴ Önkal, *Tebliğ Metodu*, 8.

¹⁰⁵ "*Kim bizden duyduğu hadisi ezberleyerek başkasına öğretmek maksadıyla ona tebliğ ederse, Allah onun yüzünü ak etsin*". Tirmizi, İlm,7.

¹⁰⁶ Buhârî, İlim, 9.

ma'ruf yapar ve münkerden nehyedersiniz ya da Allah üzerinize azabını gönderir de sonra dua etseniz de duanız kabul edilmez"¹⁰⁷ buyurmakla aslında emri bil ma'ruf ve nehyi anil münkerin ne kadar önemli olduğunu dikkatimizi çekmiştir. Bir başka hadisinde, Vedâ haccında *"Tebliğ ettim mi?"*¹⁰⁸ *Dikkat ediniz, sizlere tebliğ ettim mi?"*¹⁰⁹ diye tebliğe vurgu yapması peygamberlik vazifesinin ana esasının tebliğ olduğunun en bariz göstergesidir. Yine Peygamber Efendimiz tebliğ ettiği *"Kur'an'ı Kerim'den bir ayet bile olsa"*¹¹⁰ insanlara ulaştırmasını istemiştir.

2.3.Davet ve Tebliğin Önemi

Kâinatın emrine amade kılındığı insanoğlu,¹¹¹ iyilikle kötülüğü birbirinden ayırt edecek kabiliyette, akıl ve vicdan sahibi, Allah'a ve peygamberlerine muhatap olarak, bazı ilahi emir ve yasaklarla, ilkelerle yükümlü ve davranışlarından sorumludur. İnsan, yapıp ettiklerinin ya da yapmayıp geride bıraktıklarının kendisine neler kazandırdığını yahut kaybettirdiğini görecektir.¹¹² O gün gelmeden evvel insana yapması gereken iyilikleri ve kaçınması gereken kötülükleri anlatacak ve öğretecek istikamet üzere kalmasını sağlayacak kuvvet ise, onun aklına ve vicdanına hitap edip yönlendiren dindir. İnsan var olduğu günden bugüne bir hak-batıl mücadelesinin içinde. Allah insanı bu mücadelesinde yalnız bırakmamış ona iyi ve doğruya davet edecek hidayet rehberleri göndermiş ve kitaplarla desteklemiştir.

İnsan fitratı gereği gerçekleri öğrenmeye, öğüt ve nasihat almaya ihtiyaç duyar.¹¹³ İnsan dün rehberlere muhtaç olduğu gibi günümüzde de, davetçilere ihtiyaç duymaktadır. Kişi tek başına yaşayan bir canlı olmadığı gibi cemiyetlerde fertsiz olamaz. O halde bireyin kendisi ile birlikte içinde bulunduğu toplumu da değiştirmesi ve ıslah etmesi gerekmektedir. Çünkü kişi içinde bulunduğu toplumun etkisindedir.

¹⁰⁷ Tirmizî, Fiten 9

¹⁰⁸ Buhârî, İlim 9, 37, Tevhîd 24, Hac 132; Müslim, Hac 147.

¹⁰⁹ Buhârî, Meğâzî 77.; Müslim, İmân 274, Fiten, 100.

¹¹⁰ Buhârî, Enbiyâ 50. Tirmizî, İlm, 13.

¹¹¹ Bakara 2/29; Casiye 45/13.

¹¹² Zilzâl 99/7-8.

¹¹³ Zâriyat 51/55; A'la 87/9-10.

Müslümanın İslam'dan habersiz yaşayan bir toplumda İslam'ı tam yaşaması çok mümkün olmayacaktır. “Allah'a davet eden, sâlih ameller işleyen ve ben Müslümanlardanım diye ilan eden kimseden kimin sözü daha güzeldir?”¹¹⁴ ayetinde Allah'a davet, sâlih amelden ve Müslümanlardan olduğunu ilan etmekten önde zikredilmiştir. İslam dini, davetle tekâmül etmekte ve tebliğle gelişmektedir.¹¹⁵ Bu sebeple Müslüman çevresini davet ve tebliğle sorumludur.¹¹⁶

Kur'an'da Peygamberlerin vazifesinin “sadece tebliğ” olduğu bildirilmekte.¹¹⁷ O halde Peygamberlik ve tebliğin birbirinden ayrılması düşünülemez.¹¹⁸ İnsanlar hak yoldan sapınca onlara doğru yola gösteren ve hakka davet eden peygamberlerin gönderilmesi,¹¹⁹ insanların doğru yoldan ayrılmalarının her devirde olduğunu dolayısıyla davet ve tebliğ vazifesinin son toplum ve son insan kalana kadar olması gerektiğini göstermektedir. Peygamberimiz'in Ali'ye “Vallahi senin sayende bir kimse hidayete erişirse bu senin için daha hayırlıdır.” buyurması tebliğcinin görevinin kıymetini ifade etmektedir. Kur'an, Allah'ın halifesi olarak gönderilen insana¹²⁰ peygamberlerden sonra davet ve tebliğ görevini yüklerken tebliğ görevini yapanlarla yapmayanların bir olamayacağını derece itibariyle de birbirlerine üstünlüklerini bildirir.¹²¹

Davet ve tebliğ vazifesini ifa edenlere engel olmamak da önem arz etmektedir. Kur'an'da Peygamberleri ve kendilerine tebliğ yapan davetçileri öldürenlerin acı bir azabla karşılaşacaklarının¹²² ifade edilmesi bu önemi belirtmektedir. “Sizden sadece

¹¹⁴ Fussilet 41/33.

¹¹⁵ Şevki Saka, *Kur'an-ı Kerim'de Da'vet Metodu* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1979), 26.

¹¹⁶ Abdülkerim Zeydan, *İslam'da Davet ve Tebliğ* (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1979), 191.

¹¹⁷ Mâide 5/99.

¹¹⁸ Yunus 10/47.

¹¹⁹ Fâtır 35/24.

¹²⁰ Bakara 2/30.

¹²¹ Nisa 4/95.

¹²² Âl-i İmrân 3/21.

haksızlık yapanlara dokunmakla kalmayacak olan bir beladan sakınınız."¹²³ Ayetin de, ferdi olarak tebliğ vazifesinin ihmal edilmesi toplumu helâke götüren bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Peygamber'in insanların yaşadığı toplumda işlenen kötülöklere sessiz kalmaları ve kötölükten sakındırmadıkları vakit onların üzerine Allah'ın azabının gelmesinin çabuklaşacağını bildiren hadisleri de davet ve tebliğ görevinin ihmalinde toplumsal helake sebebiyet vereceğini destekler mahiyettedir. Elmalılı M. Hamdi Yazır, son nefesine kadar tebliğ vazifesinin kişinin üzerine "*farz-ı kifaye olduğunu söyler*".¹²⁴ Peygamber Efendimiz, *toplumu aynı gemide yolculuk eden insanlara benzetir. Geminin alt mevkiinde bulunanlar suya olan ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla delik açmaya yeltenir, üst mevkiidekiler de delik açanlara mani olmaz ise hep birlikte batıp helak olacak, üsttekiler ikaz vazifelerini eksiksiz yaparlarsa bir daha birlikte selamete çıkacaklardır.*"¹²⁵ Buyurmaktadır. Bu hadis davet ve tebliğ görevinin insan ve içerisinde bulunduğu toplum için nasıl vazgeçilmez olduğunu ifade etmektedir.

2.4.Üsve-i Hasene Kavramı

2.4.1.Lügat Anlamı

Üsve-i Hasene, "Kendisine uyulan örnek" anlamındadır.¹²⁶ Köken itibariyle Arapça olan "*üsve*", başvuru, başkalarının örnek aldığı, arkasından gidilen anlamındadır. "Hasene" ise hüsün'den türetilmiş olup güzel anlamına gelir. "*İktida filinden kudve* şeklinde isim yapıldığı gibi, i'tisa filinden de üsve olarak isim yapılmıştır".¹²⁷ Lügatte kudve ve kıdve, üsve demektir. "Falanca kendisine uyulan bir kudvedir (önderdir)" denilir. El-kıde^{tü}, başkalarının kendisine benzediği ve davranışlarını taklit ettiği örnek

¹²³ Enfâl 8/25.

¹²⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, sad. İsmail Karaçam - Emin Işık - Nusrettin Bolelli - Abdullah Yücel (İstanbul: Azim Dağıtım Zehraveyn, 1992), 4/158.

¹²⁵ Buhârî, Şirket 6; Tirmizî, Fiten 12.

¹²⁶ Muhammed b. Ahmed el-Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, (İstanbul: Buruç Yayınları, 2019) 14/66.

¹²⁷ Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (ö. 1250/1834), *Fethü'l-kadir el-camiu beyne fenni'r-rivayeti ve'd-dirayeti min ilmi't-tefsir*, (Beyrut: Daru'l-Fikr,1992) 4/270.

demektir.¹²⁸ Burada kudve, kötü örneklerin tariften çıkması için “hasene” sıfatıyla kayıtlanmıştır.¹²⁹ "اسوة حسنة" olarak tercüme edilen ifade, bir kişinin davranışlarının her yönden hoş ve güzel olması sebebiyle diğer insanlara örnek teşkil etmesi anlamını taşır.¹³⁰ Bir kişinin iyi bir örnek olabilmesi adına, ilk olarak kendi hareketlerinin doğru ve düzgün olması şarttır. Sadece bu yolla, başkaları için örnek olma imkânı bulabilir.

2.4.2. Terim Anlamı

Kendisine tabi olunan ve yaşantısına bakılarak bütün ahvali hal ve hareketleri rol model alınan ve bu şekilde kendisiyle teselli olunan kimse. Üsve: güzel-çirkin yahut faydalı-zararlı ayır etmeden uyulan, tabi olunan kimselerde örnek olarak alınan ya da taklit edilen özelliklerini vurgulamak için kullanılır. Dolayısıyla "üsve kelimesi, bir kimseye uymak, onun yaptığı hal ve hareketleri aynen yapmak, birini örnek edinip onu takip etmek anlamındadır".¹³¹ Bunun için Allah, üsve'ye "hasene" kelimesini sıfat olarak kullanmıştır.¹³² Mesela pek çok âyet-i kerime'de Peygamber Efendimiz; inancında sebat sahibi oluşu, müminler başta olmak üzere tüm canlılara olan şefkat ve merhameti, ibadete olan tutkusu, Allah'a olan bağlılığı, tövbe ve istiğfara çok düşkün oluşu, Allah yolunda istikrarlı duruşu, Allah'ın rızası yolunda fedakârlıkları, düşmanlık gösterenlere karşı gösterdiği sabrı, savaşlarda göstermiş olduğu kahramanlığı, komutanlığı, affediciliği, bir o kadar tevazu sahibi oluşu, adaleti, nihayetinde yüce ahlâkı ile zikredilmektedir. Rasûlullah'ın kullukta, ahlakta, adapta, hayatın her alanında sevabını Allah'tan uman, her ahvalde Allah'a şükür içinde olup O'ndan razı olan bir kul olduğuna şahit olunmuş, bu ahval dışında herhangi bir haline

¹²⁸ Muhammed Ebü'l-Feth el-Beyânûnî, *Davet İlmi*, Çev. Murat Kaya (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021), 237.

¹²⁹ Beyânûnî, *Davet İlmi*, 238.

¹³⁰ Rağıb El-İsfehani, *Müfredat: Kur'an Istılahları Sözlüğü*, Çev. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra, 2006.), 64, 311

¹³¹ Yaşar Kurt, “Kur'an'da Peygamber'in Örnek İnsan Oluşu: Üsve-İ Hasene”, *İslami İlimler Dergisi*, 1, (2006), 145.

¹³² Ebu'l-Beka, Eyyüb b. Musa (ö. 1094/1683), *Külliyatü Ebi'l-Beka*, (Bulak: Daru't tıbaati'l-Amire, 1870), 47.

şahitlik edilmemiştir.¹³³ Kur'an'da tüm insanlığa üsve-i hasene olarak gösterilmektedir.¹³⁴ Ve Kur'ân'da tüm peygamberlerin hepsine uyulması ve örnek alınması için gönderildiği bildirilir.¹³⁵ Bu bağlamda, İbrâhim de, hem dönemindeki insanlar için nesiller boyu takip edilecek değerli bir örnek teşkil etmiştir. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim, Muhammed (s.a.v.) ile birlikte yalnızca İbrâhim (a.s.) için 'övgüye değer örnek' ifadesini kullanmıştır.¹³⁶ “İbrâhim'de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için takip edilesi bir örnek bulunmaktadır.”¹³⁷

2.5.Kur'ân'da Üsve-i Hasene

“Kur'an'da 'üsve' kelimesi üç yerde geçmektedir.”¹³⁸ Cenab-ı Hak, peygamberler göndermiş, onların Kur'an-ı Keriminde kıssalarını anlatarak insanlara tanıtmış, onların ahlaklarından bahsetmiş ve Müslümanlara göndermiş olduğu bu peygamberlerine tabi olmalarını ve onların ahvallerini örnek almalarını ve peygamberlerin ardından gitmelerini emretmiştir. “İbrâhim'de ve onunla beraber olanlarda, sizin için gerçekten güzel bir örnek vardır.”¹³⁹ “Andolsun, onlar sizin için, Allâh'ı ve âhiret gününü arzu edenler için güzel bir örnektir”.¹⁴⁰

¹³³ Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, 14/66.

¹³⁴ Ahzâb 33/21.

¹³⁵ Nisâ 4/64.

¹³⁶ Mustafa Baktır, “Kur'an'da Tanıtılan Model Şahsiyet İbrahim”, *I. İbrahim Sempozyumu Bildirileri*, (ed. Ali Bakkal), Şanlıurfa: Şurkav, (2007), s. 61; İbrahim Canan, “İbrahim'den Kur'anî Mesajlar”, *I. İbrahim Sempozyumu Bildirileri*, (ed. Ali Bakkal), Şanlıurfa: Şurkav, (2007), s. 89.

¹³⁷ Mümtehine 60/4.

¹³⁸ Mümtehine 60/4-6. Bu surede yer alan iki ayet, Peygamber'in büyük cediti İbrahim ve onunla beraber olan müminler hakkındadır. Bu ayetlerde de, Allah'a ve ahiret gününe iman edenlerin, İbrahim ve onunla birlikte olanları örnek alanlara yer verilmesi, adeta peygamberleri kendilerine rehber edinecek kimseler için bu özelliklerin zorunlu olduğu inancına sevk etmektedir.

¹³⁹ Mümtehine 60/4.

¹⁴⁰ Mümtehine 60/6.

2.6.Üsve-i Hasene Olarak Peygamberler

Allah Teâla insanlara kitaplar ile birlikte, kitapları hayatlarında tatbik edecek ve yaşayarak anlatacak peygamberler göndermiştir. Her insan doğuştan gelen fitratı gereği bir şahsiyeti ve karakteri sever, takip eder, ona hayranlık duyar ve onu taklide yönelir. İnsanın bu fitrî meyiletme duygusu, yok sayılamaz bir hakikattir. Yapılan bazı araştırmalar, özellikle inanç sistemlerindeki tutarsızlıkları fark etmeye itilen bireylerin, kendi içlerinde bazı memnuniyetsizlikler yaşayacaklarını ve bu durumun da yeniden değerlendirme ve değişime yol açabileceği sonucuna varmıştır.¹⁴¹

Kur'an-ı Kerim'deki, müşriklere hitaben yer alan ayetler incelendiğinde, bu stratejinin sıkça tercih edildiği gözlemlenebilir. Hz. İbrâhim'den bahseden ayetlerde de bu durum net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.¹⁴²

Bu tür ayetlerin yanı sıra, özellikle peygamberlerin kavimleriyle ilişkilerini anlattığı bölümlerde, gaflet içinde yüzen müşriklerin inanç sistemlerindeki tutarsızlıklar ve gerçek ibadetin sadece Allah'a yapılması gerektiği gerçeği, insanlara aktarılmaktadır. Diğer yandan, geçen asırlara rağmen devirler, dönemler ve insanlar değişse de, teknik, ilim, bilim ilerlese de dünya üzerindeki olaylar tekerrürde kalmaktadır ve mahiyet itibariyle çok bir değişiklikten söz etmek mümkün değildir. En mükemmel şekilde yaratılmış canlı olan insan, hayatının devamında sosyal münasebetleri sebebiyle tabiatı gereği bir iletişim sürecinden geçer. Âdem ile başlayan bu iletişim sürecinde her asır hep bir Hak ile Bâtil mücadelesi, ortak özellikler taşıyarak devam etmiştir.

Peygamberler, Allah'ın davetini ulaştırmak ve itaat edilmek amacıyla gönderilmiş Allah'ın elçileridir.¹⁴³ Ve Peygamberler, yaşamın her anında ve alanında, insanların içinden insanlar için çıkarılmış en mükemmel bir üsve-i hasenedir. Peygamberler, ilahi emirleri, gelen vahiyleri kendi hayatlarında tatbik ederek insanlara davet ve tebliğde bulunmuşlardır.

¹⁴¹ Werner J. Severin, James W. Tankard, Jr; İletişim Kuramları, Çev: Atif Bir ve Arkadaşları, (Eskişehir, 1. Baskı, 1994), 455.

¹⁴² Bakara, 2/258; Meryem, 19/62-67; Enbiya, 21/62-67.

¹⁴³ Nisa 4/64.

Cenab-ı Hakk, seçkin vasıflarla donattığı insanı kendine halife tayin etmiştir. Ancak yaratılmışlar arasında en çok terbiyeye ve irşâda ihtiyaç duyanda yine insandır. İnsanoğlu eğer bu irşâd'tan ve terbiyeden uzak kalırsa sadece bedeni bir gelişme gösterir ve nefsâni temayülleri artar ve yaşadığı hayat hayvanlarla eş değer olur ve hatta onlardan daha aşağı bir duruma düşer.¹⁴⁴

Kur'an-ı Kerimde peygamberleri üsve-i hasene oluşu yönüyle Allah Teâlâ bize kısaca şöyle takdim ediyor:

2.6.1.Hz. Adem (a.s.)

Hiz. Âdem ile ilgili ayetler de üsve-i hasene olarak örnek alınacak en çok dikkat çeken yönlerinden biri tevbedir. Kur'an'da Hiz. Âdem ile ilgili ayetlerde "...ne var ki o ahdi unuttu"¹⁴⁵ denilmektedir. Hiz. Âdem'in cennette unutarak işlediği bir zelle ile dünyaya gönderilmesi¹⁴⁶ ve bu hatasında ısrarcı olmayıp tevbeye yönelip O'na yalvararak dua etmesi¹⁴⁷ tevbe ve istiğfar ile hâlini ıslah etmesi yönünden¹⁴⁸ kıyamete kadar tevbe konusunda bütün insanlığa bir üsve-i hasenedir. Çünkü Âdem'in çocukları olarak bizlerde çoğu zaman aynı şeylerle karşılaşmaktayız. Bazen bilmeden işlediğimiz hatalarda bile Cenab-ı Hakk'a tevbe etmemiz gerektiği hususunda çok güzel bir örnektir.

Örnek olması açısından bir diğer özellikleri hayâ ve edep sahibi olmalarıdır. Âdem ve Havva, cennette kendileri dışında insan olmamasına rağmen haya ettiler. Yaklaşmamaları gereken "*ağacın meyvesini tattıklarında birden avret yerleri kendilerine göründü. Telâşla cennet yapraklarını avret yerlerine örtmeye çalıştılar*".¹⁴⁹

Bu ayetlerden şu sonuçlara ulaşmış oluruz. Allah'ın emrine karşı geldiğini itiraf etmesi, emre karşı geldiği için pişmanlık duyması, nefsinin temize çıkarmayıp

¹⁴⁴ A'râf 7/179.

¹⁴⁵ Tâhâ 20/115.

¹⁴⁶ Bakara 2/36.

¹⁴⁷ Bakara 2/37.

¹⁴⁸ Bakara 2/37; A'râf 7/23.

¹⁴⁹ A'raf, 7/22.

kötülemesi, pişmanlık sonrası hemen tövbeye yönelmesi, Allah'ın rahmetinden ümidini kesmemesi¹⁵⁰ mahrem yerlerini örterek hayâ ve edeb gösterme hususunda da yine insanlara üsve-i hasene olmuştur.

2.6.2.Hz. İdrîs (a.s.)

Hiz. İdrîs, ayetlerde ifade edildiği gibi özü sözü çok doğru, derecesi yüksek, gözyaşları içinde secdeye varan, doğru yola ulaştırılmış ve özel olarak seçilmiş, Salihlerden bir kişi¹⁵¹ olup bu konularda insanlara da örnek olmuştur.

*“Hepsi de sabreden kimselerdendi.¹⁵² Hakikaten o, siddik bir peygamberdi.¹⁵³ O çok doğru sözlü, özü sözü dürüst bir peygamberdi. Aynı zamanda sabırlı ve sâlih bir insandı”.*¹⁵⁴

2.6.3.Hz. Nûh (a.s.)

Hazret-i Nûh (a.s.)'ın hayatı gece gündüz¹⁵⁵ açıktan açığa ve gizliden gizliye¹⁵⁶ durmadan, yorulmadan, bıkmadan tek tek îmâna dâvet¹⁵⁷ eden, İnatçılığın her türlüüne ve zorluklara son derece sabırla tahammül¹⁵⁸ gösteren Nûh, kavminden o kadar çok eziyet ve zulüm gördü ki, öyle ki bu konuda “Nuh'un kavminden çektiği sıkıntıyı ve zorluğu başka bir peygamberin çekmediği” bildirilmektedir.¹⁵⁹ Bunca

¹⁵⁰ A'raf, 7/23.

¹⁵¹ Veysel Akkaya, *Şeyhi Ekber İbn Arabi'de İdris Peygamber* (İstanbul: Erkam Yayınları, 2010), 18.

¹⁵² Enbiyâ, 21/85.

¹⁵³ Meryem, 19/56.

¹⁵⁴ Enbiyâ 21/85,86.

¹⁵⁵ Nûh, 71/5.

¹⁵⁶ Nûh, 71/9.

¹⁵⁷ A'râf, 7/59; Nûh, 71/8; Hûd, 11/25; Nûh, 71/9; Nûh, 71/3,5.

¹⁵⁸ Mü'minûn, 23/26.

¹⁵⁹ Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî (ö. 606/1210), *et-Tefsîrü'l-kebîr*, (Beyrut: Darü'l-Fikir, 1981), 9/42-43.

zorluk ve meşakkate rağmen onlara karşı şefkat ve merhametini ihmal etmemiştir. ¹⁶⁰

Kur'an'da Hz. Nûh'un tebliğ süresi hakkında bilgi verilir. ¹⁶¹ Bu uzun ve meşakkatle geçen sürenin bildirilmesi, kıyâmet vaktine kadar gelecek olan tüm iman edenlere, davette Nuh gibi "sabırlarını ve tebliğlerini" Allah'ın emri gelinceye kadar devam ettirmesini örnek almalarını ister.

Hazret-i Nûh (a.s.)'ın bir türlü yola gelmeyen kavminin helâk olmasından önce, gemi yapmasını ona vahyeden ve öğreten, Rabbi'dir. ¹⁶² Vahiyle tufana karşı gemi yapması, tehlikeler karşısında fiili tedbir almaya bütün insanlar için örnektir.

Ayetler incelendiğinde Hz. Nûh'un tebliğinde dikkatimizi çeken ve örnek teşkil eden bazı hususlar şöyledir: İnsanların anlayış seviyelerine göre açık ve gizli olarak davetine devam etmiştir. Kavmindeki insanların eziyetine sabırla ve metanetle katlanarak, davet ve tebliğinde büyük bir mücadele örneği sergilemiştir.

Hz. Nûh'un tebliği kendisinden sonra gelen insanlara örnek olarak gösterilebilir. Tebliğ etmek için bütün şartların denenmesini ve bu konuda her türlü zahmet ve meşakkate katlanarak fedakârlık edilmesi gerektiğinin, Allah'a güven duyan ve teslim olan tebliğciler için başarmanın asıl yolunun bu olduğunu göstermesi adına güzel bir örnek olduğu söylenilebilir.

2.6.4.Hz. Hûd (a.s.)

Kur'an'da Hz. Hûd, kavmine karşı daima yumuşak davranır, tebliğini de bu üslupla devam ettirir ve onların üzerine gelmesi muhtemel olan azaba karşı onları ikaz ederdi. ¹⁶³ bu ayetten, Hz. Hûd'un kavminin önce kendisinin güvenilir bir kimse olduğunu anlamalarını sağlaması, onlara şefkat ve merhametle yumuşak davranıp, ardından onları azap ile uyararak muhataplarının dikkatini Hakk'a ve ilahî hakikatlere yönlendirmesi ¹⁶⁴ davet ve tebliğciler için örnek bir metot olacaktır.

¹⁶⁰ Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286), *Envaru't-Tenzil ve esraru't-te'vîl*, (Beyrut: Daru İhyau't-Türasü'l-'Arabî), 3/19.

¹⁶¹ Ankebût, 29/14.

¹⁶² Mü'minûn, 26-28.

¹⁶³ Şua'râ, 26/135.

¹⁶⁴ İbn Kesîr, *Kasasü'l-enbiyâ*, 1: 127.

Hûd da kavmine, “yalnızca bir olan Allah’a iman konusunda kendisine tabi olmalarını ve bunun mukabilinde kendilerinden bir ücret istemediğini, bir karşılık beklemediğini”¹⁶⁵ ifade istemesi, bu zahmete sadece onların iyiliği için katlandığını kendisinin güvenilir bir kimse olduğunu dolayısıyla anlattıklarının boş olmadığını belirtmeye çalışmıştır. Bu metot aynı zamanda, ‘tebliğde bulunduğu kimseler tarafından daha kolay muhatap alınmayı sağlaması’ açısından iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Hz. Hûd, davet ve tebliğde, Rabbine tevekkül ederek kararlı bir duruş sergileyen bir davetçi. Kavminin tehditlerine aldırış etmemiş dik durmuş ve Hak yolda ilahi emirleri anlatmaktan geri durmamış ve muhataplarına ve kıyamete kadar tüm tebliğcilere tevekkül ve kararlı bir dik duruş sergilemek¹⁶⁶ konusunda üsve-i hasene olmuştur.

Hz. Hûd, Kavmine nimetin sahibinin Allah olduğunu ve kendilerine Nuh’tan sonra yeryüzünün hâkimleri olma şerefini bahşeden Allah’a karşı hiçbir şeyi ortak koşmamaları gerektiğini ilan etmiş anlatmıştır.¹⁶⁷ Sorduğu sorularla kavmini tefekkür etmeye yönlendirmesi,¹⁶⁸ çok yakın bir süreçte yaşanmış olan Nûh tufanından dersler ve ibretler çıkarılması gerektiğini yoksa Nuh’un kavminin sonu gibi sonuçlarının çok ağır olacağını ve altından kalkılamayacakları bir imtihanla karşı karşıya geleceklerini belirterek defalarca hatırlatması ve onları uyarması tebliğcilere inzar konusunda örnek olacak bir husustur.¹⁶⁹

2.6.5.Hz. Salih (a.s.)

Hz. Salih’in Kavmi Semud Azgın olmaları ve taşkınlık yapmaları nedeniyle depremlerle köklerinden koparılarak helak edilmiştir. Sâlih (a.s.) kavmini tefekküre davet¹⁷⁰ eden, öteki âlemde ebedî saadete nasıl ulaşılacağını ve bunun için dünya

¹⁶⁵ Şua’râ, 26/131.

¹⁶⁶ Hûd, 11/56-57; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 9/52.

¹⁶⁷ A’raf, 7/65.

¹⁶⁸ A’raf, 7/69.

¹⁶⁹ Râzî, *et-Tefsirü’l-kebîr*, 14/300.

¹⁷⁰ Hûd, 11/ 63.

hayatında da nasıl güzel bir kul olunacağını yaşantısıyla gösteren güvenilir ve doğru sözlü, örnek bir peygamberdir.¹⁷¹

2.6.6.Hz. İbrâhim (a.s.)

Hiz. İbrâhim (a.s.) tezimizin konusu olduğu için dördüncü bölümde incelenecektir.

2.6.7.Hz. İsmail (a.s.)

İsmail, Allâh'ın rızasına ermiş,¹⁷² sabır ve sebatı ile örnek olan ve teslimiyeti ile simgeleşen peygamberlerdendi.¹⁷³ Sözünde, sâdıktı¹⁷⁴ Kendilerine üstün meziyetler verilenlerden¹⁷⁵, halim bir evlat ve en hayırlı olanlardandı.¹⁷⁶ Hac ve umre ibadeti yapanlara kıssaları kıyamete kadar hatırlatılacak olan İsmail vermiş olduğu sözde sebat etmesi ile de bilinir olmuştur. O, kurban olacağını Allah'ın emrettiğini öğrendiği vakit babası İbrâhim'e: “beni inşallah sabreder bulacaksın”¹⁷⁷ sözünü tutmuş ve emre teslim olarak sabır göstermişti. İsmail'in sözünde durmasından ve teslimiyet göstermesinden Kur'an'da övgüyle bahsedilmesi, ardından gelen tüm insanlara sözünde durmak ve emri yerine getirmek hususunda iyi bir örnek oluşturur.

2.6.8.Hz. İshak (a.s.)

Kur'an'da Hazreti İshak sâlih bir kul ve peygamber¹⁷⁸ kendisine (feyz ve) bereketler verilen¹⁷⁹ dürüst, erdemli ve ıslaha yönelik işler yapan kimse¹⁸⁰ olarak bildirilir. Kuvvet ve basîret sahibi¹⁸¹ peygamberlerden olduğu, Allah katında hakikaten

¹⁷¹ Şu'arâ, 26/141,152.

¹⁷² Meryem, 19/55.

¹⁷³ Enbiyâ, 21/85.

¹⁷⁴ Meryem, 19/54.

¹⁷⁵ En'am, 6/86.

¹⁷⁶ Sad, 38/48.

¹⁷⁷ Saffât, 37/102.

¹⁷⁸ Saffât, 37/112.

¹⁷⁹ Saffât, 37/112,113.

¹⁸⁰ Enbiyâ, 21/72.

¹⁸¹ Sâd, 38/45.

seçkinlerden, hayırlı (Zat)lardandı."¹⁸² “Allah’ın emriyle insanlara doğru yolu öğreten, hayırlı işler yapmayı tavsiye eden, namazı dosdoğru kılmayı ve zekât vermeyi öğütleyen ve Allah’a ibadet”¹⁸³ hususunda bizzat örnek olan bir rehber ve bir peygamber olarak ifade edilebilir.

2.6.9.Hz. Lût (a.s.)

Hz. Lût’un tebliğinde de örnek olacak şu hususlar dikkat çekmektedir: Hazret-i Lût’a ilim ve hikmet verildiği bildirilmiştir.¹⁸⁴ Kavmi Lût’un söylediklerini dinlemedi ve hatta “onlar temiz kalmak istiyorlarmış”¹⁸⁵ diyerek onunla ve ailesi ile alay ettiler. Ve eğer tebliğinden vazgeçmezse onu yurtlarından kovmakla tehdit ettiler.¹⁸⁶

Hz. Lût’un kavmi görülmemiş bir sapkınlığın içine düşmüştü.¹⁸⁷ Lut kavminin bu çok çirkin ve sapıklık içinde olmalarına rağmen onlara şefkat ve merhamet ile yaklaşmış ve onların doğru yolu bulup kurtulandan olmaları için çok gayret sarfetmiştir. Ancak kavmi çok daha ileri giderek sapkınlıklarını artırınca helak olmuşlardır. Burada özellikle dikkat çeken hususlardan bir tanesi Lût’un karısının da bu helak olanlarla beraber olması onlarla iş birliği yapması sebebiyle helak olmasıdır.¹⁸⁸ Eğer bir kimse doğru insanlarla birlikte doğru yolda değilse, bir peygamber eşi de olsa helak ve azabın kendisini mutlaka bulacağı gerçeğidir.

2.6.10.Hz. Zülkarneyn (a.s.)

Hz. Zülkarneyn tebliğ için sınır tanımayan Allah’ın varlığını ve birliğini tüm yeryüzüne hâkim kılmak isteyen ve bunu gayreti ile gösteren örnek bir peygamberdir. Batı ve doğu başta olmak üzere dünyanın her bir tarafına seferler yaptığı

¹⁸² Sâd, 38/47.

¹⁸³ Enbiyâ, 21/73.

¹⁸⁴ Enbiyâ, 21/74.

¹⁸⁵ Neml, 27/56.

¹⁸⁶ Şua’râ, 26/111.

¹⁸⁷ A’râf, 7/80-81.

¹⁸⁸ Tahrim, 66/10.

bildirilmektedir.¹⁸⁹

Allah Zülkarneyn'e çok imkânlar ve saltanatlar vererek yeryüzünde iktidar ve hâkimiyet ihsan etmiştir. Ali'ye; Zülkarneyn'in doğu ve batıya yetişme imkânı nasıl oluyordu buna nasıl güç yetiriyordu diye sorulunca; *"Bulutlar boyun eğdirilir, lâzım olan her şey emrine verilir, nurlar ona açılır da geceyle gündüz kendisi için eşit olurdu."*¹⁹⁰

2.6.11.Hz. Yâkup (a.s.)

Yakup, Kur'an'da *"dürüst, erdemli ve ıslaha yönelik işler yapan"*¹⁹¹ *Kuvvet, sağlam bir irade, derin bir görüş ve anlayış sahibi"*¹⁹² vasıflarıyla bildirilir. Bu vasıflarıyla beraber Yakup evlat hasretiyle yanıp kavrulan, sabırda abideleşen ve kendisinden sonra gelecek tüm insanlara muhabbet ve hasret duygularıyla örnek gösterilecek bir peygamber olarak dikkat çekmektedir. Yakub imtihanlarla karşı karşıya kalan insanoğlunun ye'se düşmeden güzel bir sabırla Allah'a yönelmesi, O'na bağlanması ve Allah'ın rahmetinden ümit kesmemesi gerektiği hususunda çok güzel bir örnektir. Allah'ın takdiri karşısında tedbirin yetersiz kaldığını, ancak kula düşenin tedbir almak ve tevekkülünü asla bırakmamak gerektiğini öğretti.¹⁹³

2.6.12.Hz. Yûsuf (a.s.)

Hz. Yusuf'un kıssası Kur'an-ı Kerim'de 'en güzel hikaye' şeklinde nitelendirilir.¹⁹⁴ Kendisine hüküm ve ilim verilen¹⁹⁵ Yusuf, birçok sıkıntı ve imtihanla karşı karşıya kalmasına sebep olan kardeşlerini affetmeyi seçerek¹⁹⁶ bu konuda kendisinden sonra gelen insanlara güzel ders vermiştir. Köle iken, zindanda iken ya da nice meşakkatli, çileli imtihanlar karşısında, dünyanın gözleri kararttığı o anlarda şahsiyetli ve edepli

¹⁸⁹ Kehf, 18/85,89

¹⁹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk, *es-Sîre*, (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 185.

¹⁹¹ Enbiyâ, 21/72.

¹⁹² Sâd, 38/45.

¹⁹³ Yusuf, 12/68.

¹⁹⁴ Yusuf, 12/3.

¹⁹⁵ Yusuf, 12/22.

¹⁹⁶ Yusuf, 12/90.

duruşu, sonrasında Mısır'a ve gönüllere sultân oluşu Kur'an'da "en güzel kıssa"¹⁹⁷ olarak bildirilir. Yûsuf, zindanda bile Hakk'ı ve hakikati anlatmış zindanı bir mektep haline getirerek tebliğine devam etmiştir. Bu da davet ve tebliğin her yerde yapılabileceğine en güzel örnektir. Yine Yusuf, güzel bir kadının "haydi gelsene bana"¹⁹⁸ cazibesine kapılıp servet, şöhret ve şehvete yenik düşmemiş, harama girmektense zindana girmeyi tercih etmiştir. Bu şahsiyetli duruşuyla nasıl iffetli kalınacağını göstermiştir.

2.6.13.Hz. Şuayb (a.s.)

Kur'an'da Hazreti Şuayb bir nebi, bir tebliğci olarak bildirilir. "*en etkili hitap eden peygamber*" olduğu söylenmektedir.¹⁹⁹ Bir peygamberin (tebliğcinin) anlattıkları ile yaptıklarının bir olması gerektiğini "*size emrettiklerime kendim ters düşmek istemem.*" İfadesinden anlaşılmaktadır.²⁰⁰ O halde bir tebliğci de Şuayb gibi yaşantısı ile de İslam'ı temsil edebilmeli. "*Kabilen olmasaydı seni taşaya tutardık*"²⁰¹ tehditlerine "*Benim kabilem Allah'tan daha mı hatırlı*"²⁰² ifadeleriyle Allah'ın yüceliğini vurgulayarak²⁰³ Allah'ın gücü dışında hiçbir gücü ve otoriteyi tanımadığını yalnız Allah'a güvendiğini ilan etmiştir. Bu hususta da davet ve tebliğciler için en güzel örneklerden biri olmuştur.

2.6.14.Hz. Mûsa (a.s.)

Kur'an ve sahih hadislere baktığımızda en çok adı zikredilen²⁰⁴ Hz. Musa, çok problemlili topluluklar ile mücadele etmiş bir peygamber olması sebebiyle tebliğ metodu çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Mesela Allah Musa ve Harun'u Firavun'a

¹⁹⁷ Yusuf, 12/3.

¹⁹⁸ Yusuf, 12/23.

¹⁹⁹ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-A'zîm*, 3/447.

²⁰⁰ Hûd, 11/88.

²⁰¹ Hûd, 11/91.

²⁰² İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-A'zîm*, 4/347.

²⁰³ Hûd, 11/92.

²⁰⁴ Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/210.

gönderdi. Zulmü açıkça bilinen zalim firavuna tebliğde bulunurken tatlı bir dille hakikatleri tebliğ etmelerini emretti. “*Ona tatlı dille konuşun. Belki o, aklını basına alır veya korkar*”.²⁰⁵ Cenab-ı Hakk’ın bu tavsiyesi, insanlara tebliğ yaparken vefayı göz ardı etmeden hak ve hakikatleri tatlı bir dile olacağı dersini vermektedir. “*İnsanlara idraklerine göre konuşun*”²⁰⁶ Yumuşak bir dil kullanmak insanlar arasında münasebet kurmayı sağlayan ve muhabbeti artıran bir vasıf olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuşma öncesi yapmış olduğu dua²⁰⁷ bir davetçinin dikkat etmesi ve örnek alması, bir hatibin hitap öncesi yapması gereken örnek bir duadır.

Hz. Musa’nın hayatı mücadelelerle sürmüş ve pek çok meşakkatle karşılaşmış. Yurdundan kovulup, ölüm tehditleri almış ve yanında sadece birkaç inanan kişi bulabilmişti.²⁰⁸ Musa: İsrailoğullarını Mısır’dan çıkarmak, Allah’ın emirlerini halkına iletme, adalet ve sabır konularında örnek olarak gösterilir.

2.6.15.Hz. Harun (a.s.)

Kur’an’da Hz. Harun’un, Musa Aleyhisselam’ın kardeşi olduğu bildirilmektedir. Musa Allah’tan kardeşi Harun’u kendisine tebliğde yardımcısı olarak istemiş ve Allah’ta bu isteği kabul ederek Harun’u Peygamber olarak Musa’nın yanına yardımcı olarak vazifelendirmiştir.²⁰⁹ Herhangi bir kibre kapılmadan, ben diye büyüklenmeden bir kardeşin diğer kardeşe yapabileceği en güzel ve en büyük iyiliği, duasını bu ayetlerde görmekteyiz. Bir abinin kardeşini peygamber makamına yükselmesi için Allah’a niyazı...

Hz. Harun, Hz. Musa sayesinde en yüksek makamlardan olan peygamberlik makamına kavuşmuştur.²¹⁰ Bu olay bütün insanlara örnek teşkil eden, bir kardeşin diğer kardeşe

²⁰⁵ Tâ-Hâ, 20/43,44.

²⁰⁶ Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil‘ârifin b. Nûriddîn Alî el-Münâvî, *Fezû’l-kadir serhu cami’i-sahih*, I/6, (Mısır: Mektetü’t-ticariyye’l-kübrâ, h. 1356), 3/75.

²⁰⁷ Tâ-Hâ, 20/25,28.

²⁰⁸ Ebü’l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü’l-Esîr, *el-Kamil fi’t-Tarih*, (Çev: Abdullah Köse), (İstanbul: Bahar yayınları, 1989), 1/167-168.

²⁰⁹ Tâhâ, 20/29,36; Furkan, 25/35; Meryem, 19/53.

²¹⁰ Kasas, 28/34.

haset etmediği ve onun iyiliğini dilediği, tüm insanlara iyi bir örnek olabilecek güzel bir vakadır. Mûsâ ve sâlih kardeşi Harun'un ilk davet ve tebliğ faaliyetleri, kendini tanrı ilan eden Firavun'a ve onun halkına yönelik²¹¹ olmuştur.

2.6.16.Hz. Dâvûd (a.s.)

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Dâvud (a.s.)'a *'hükümdarlık ve hikmet verildiği'*²¹², dağların, taşların, kuşların kendisine boyun eğdiği ve Allah'tan zırh yapmayı öğrendiği²¹³, *zikri ile; dağların, taşların, vahşî hayvanların, istiğrak hâline geldiği*²¹⁴ bildirilir. Ve aynı zamanda Hz. Dâvud'a Zebur'un verildiği ve bunun fazilet sebebi olduğu zikredilir.²¹⁵ Bu ayetle aslında asıl üstünlüğün hükümdarlık, mal ve mülkle olmadığı, gerçek üstünlüğün bilgi ve dini değerler açısından belirlendiğini ortaya koyar. Peygamberimiz (s.a.v.) *"En faziletli oruç Dâvud'un tuttuğu oruçtur; o bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı."*²¹⁶ *"Allah'ın en çok sevdiği oruç Dâvud Peygamberin orucudur."*²¹⁷ buyurmuş ve Davut (a.s.)'in tutmuş olduğu orucunun örnek alınmasını tavsiye etmiştir.

Hz. Davud: Adalet, mücadele, sabır ve Allah'a teslimiyet konularında örnek olarak gösterilir.

2.6.17.Hz. Süleyman (a.s.)

Hz. Süleyman, göz kamaştırıcı saltanatı, kul olduğunu unutmaması, tevâzû ve şükür sahibi bir peygamber. Allah, Süleyman'a *"adâletle hüküm vermeyi öğretmiş, hükümranlık ve bilgi vermiş, rüzgârı emrine tahsis etmiştir"*.²¹⁸

Kur'an, Hz. Süleyman'ın ihtişamlı saltanatını bildirirken, onun bütün imkânlarının bir

²¹¹ Duhân, 44/18.

²¹² Bakara, 2/251.

²¹³ Enbiyâ, 21/79,80.

²¹⁴ Enbiyâ, 21/79.

²¹⁵ İsrâ, 17/55.

²¹⁶ Buhârî, Savm, 56; Müslim, Sıyâm, 181

²¹⁷ Buhârî, Teheccüd, 7

²¹⁸ Enbiyâ, 21/79-81.

imtihan bilincinde olduğunu da ifade eder.²¹⁹ Belkıs ve topluluğuna davet ve tebliğ yaparken gönderdiği mektubuna “*Rahman Rahim Allah’ın ismiyle başlamaktadır*”.²²⁰ ifadeleri alışılmışın dışında harikulade bir üsüdü. Ve mektup en halis duygu ve sözlerle Allah’a davet ediyordu.

“*Kendisine ilim verilenlerden bir kimse Süleyman gözünü kıpırdatmadan belkısın tahtını getirip, onun hemen yanı başına yerleştirdi*”.²²¹ Söylemesi ile tahtın gelmesi bir oldu. Böyle harikulade bir hadisenin vuku bulmasında Hz. Süleyman Aleyhisselam’ın ortaya koyduğu kulluk tüm inananlara ve davetçilere üsve-i hasene olması yönünden çok önemlidir. O, nimetlerin ve ikramların sahibini çok iyi biliyor ve tanıyordu. Bazen imtihanlar şerhler içinde bazen de hayırlar içerisinde gelebilir. Süleyman imtihanın ikramlar içerisinde olduğunu farkettiler ve “*bu Rabbimin fazlı keremindedir*”²²² dedi.

Hz. Süleyman’ın, Belkıs’ın tahtını getirmekle onu etkileyip, kalbini Allah’a iman etmeye yönlendirmeyi hesaplaması bir nevi tebliğ metoduna örnek teşkil etmektedir. Süleyman: Adalet, hikmet, merhamet ve Allah'a teslimiyet konularında örnek olarak gösterilir.

2.6.18.Hz. Üzeyr (a.s.)

Hz. Uzeyr, kaybolmuş Tevratı geri bulan, Allah’ın kudret, kuvvet ve azametini, yakından görüp şahit olan, bir peygamber.²²³ Allah İsrail oğullarına Tevratı, unutulup kaybolduktan sonra, Uzeyr Aleyhisselam ile bir mucize olarak gönderdi. Uzeyr’de İsrail oğullarına Tevratı okudu ve yazdırdı ve “işte Tevrat budur” dedi.²²⁴ İsrail oğulları da bu mucize karşısında zamanla yanlış inançlara saparak “*Allah kendisinin oğlundan*

²¹⁹ Neml, 27/40.

²²⁰ Neml, 27/30.

²²¹ Neml, 27/40.

²²² Neml, 27/40.

²²³ Taberî, Câmi‘u’l-beyân, 3/46.

²²⁴ Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004), 2/280.

*başka kimsenin kalbine Tevrat'ı koymaz o halde Uzeyr Allah'ın oğludur"!*²²⁵ dediler. Daha önceki küfre düşen atalarını taklit ederek Allah'a ve Uzeyr'e apaçık bir iftira attılar ve küfre düştüler. Allah onların eş tuttukları her şeyden münezzehtir olduğunu bildirdi.²²⁶ Yazıklar olsun o kimselere,²²⁷ Allah hakkında bile bile yalan söylerler.²²⁸ Uzeyr'in tebliğinde örnek şu husus öne çıkmaktadır: Kıyamete kadar gelecek olan tebliğcilere ve Müslümanlara; siz de peygamberinizi, içinde bulunan âlimlerinizi, velilerinizi, şeyhlerinizi yahut hocalarınızı sizden öncekilerin yaptığı gibi ilahlaştırıp putlaştırmayın.

2.6.19.Hz. Eyüp (a.s.)

Hz. Eyüp, ilahi vahye mazhar olmuş²²⁹ evlatlarını kaybetmiş, hastalıkla ve buna benzer iptilalarla imtihan olmuş, hayatın her halinde büyük sabır ve tahammül göstermiş ve bu konuda örnek olmuş, derin tefekkürü ile sabrın bileyi taşı olan bir peygamber.²³⁰

Malı, mülkü ve evlatları çok olan zengin bir insan iken çeşitli imtihanlarla tüm malı mülkü ve evlatları elinden gitmiş ve ağır bir hastalığa yakalanmış. Fakat Eyüp Aleyhisselam, bu musibetleri sabır ve tevekkülle Allah'a secdesini artırmış. Sabır ile tevekkülü sonunda Allah onu sağlığına kavuşturmuş ve önceki evlatlarından, malından mülkünden fazlasını ona ikram etmiştir.²³¹ *"İptilanın en şiddetlisi Peygamberlere, Peygamberlerden sonra, dindarlık derecelerine göre kullara gelir ve onları yeryüzünde günahsız dolaşır hale getirir".*²³²

Hz. Eyüp, "Allah'ım bana sıhhat ver" diye dua etmek yerine, hastalığından sebep şeytanın kendisine yorgunluk ve eziyet verdiğini²³³ ifade ederek, Allah'a gelecek bir

²²⁵ Tevbe, 9/30.

²²⁶ Tevbe, 9/31.

²²⁷ Bakara, 2/79.

²²⁸ Al-i İmran, 3/78.

²²⁹ Nisa, 4/163.

²³⁰ Enbiyâ, 21/83; Sâd, 38/41,44.

²³¹ Sad, 38/41,44.

²³² Tirmizi-Sünen, 4/601-602; İbn. Mâce-Sünen, 2/1334.

²³³ Sad, 38/41.

yardıma ihtiyaç duyduğunu hissettirmiş, O'ndan sıhhatini ve afiyetini geri vermesini istemiştir. Eyüp'ün bu büyük iptilalar karşısında gösterdiği büyük sabrı ve tahammülü, dua etme üslubu bize talepte nazik olmaya ve Rabbine her halinde dua ederken edebi korumaya güzel bir örnek olmuştur.

2.6.20.Hz. Yûnus (a.s.)

Hz. Yûnus peygamberi balık yuttuğu için kendisine “balık sahibi” anlamında (Zünnûn) denilmiştir. Balık Yunus peygamberi yutunca balığın karnında: “*Senden başka ilâh yoktur ve Sen her türlü noksanlıktan, eşi-benzeri olmaktan münezzehsin. Şüphesiz ben zalimlerden oldum*”²³⁴ diye tövbe ve istiğfar ile niyazda bulundu. Allah Hz. Yunus'un bu halis yapılan niyazını kabul etti ve Yunus'u hem balığın içinden hem de içine düştüğü suçluluk hissinden, gamdan ve kederden kurtarmıştır.²³⁵

Bir Hadis-i Şerifte Peygamber (s.a.v.): “*Sıkıntıya düşen ve başı belaya giren bir Müslüman Yunus'un balığın karnında iken yapmış olduğu bu duayı yaparsa Allah o kimsenin duasını kabul eder buyrulmuştur*”.²³⁶

Yunus Aleyhisselam ile davet ve tebliğ faaliyetlerinin son âna kadar yapılması gerektiğini görüyoruz. Ve Yunus (a.s.) asla muhataplardan ümit kesilmemesi, hayatın her aşamasında karşımıza çıkacak karanlık anlarda Allah'a samimi ve içten bir yakarıyla, kusur ve hatalarımızdan pişmanlık duyarak tövbeye yönelmenin önemli bir misalidir.

2.6.21.Hz. İlyas (a.s.)

Kur'an'da İlyas iki kere İlyâs²³⁷ bir kere de İlyâsîn²³⁸ olarak zikredilmektedir.²³⁹ *Selâm olsun İlyâs'a ve onun yolundan gidenlere!*²⁴⁰ ayetiyle Allah'ın iltifatına ve sevgisine

²³⁴ Enbiyâ, 21/87.

²³⁵ Saffât, 37/139,148; Kalem, 68/50.

²³⁶ Tirmizî, Deavât 81; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/170.

²³⁷ En'âm, 6/85; Sâffât, 37/123.

²³⁸ Sâffât, 37/130.

²³⁹ Sâffât, 37/123.

²⁴⁰ Sâffât, 37/.

mazhar olmuş İlyâs Aleyhisselam²⁴¹ insanlara Yaradan'ın varlığını ve bir ve tek oluşunu bildirmek için gönderilen bir peygamberdir.

Hz. İlyas Aleyhisselam Allah'ın iltifatına ve sevgisine mazhar olup, tebliğ vazifesini hakkıyla yapan ve bu gök kubbede hoş bir nam bırakan²⁴² bir peygamber ve davetçi olarak kendisinden sonra gelen ve onun yolundan giden tüm Müslümanlara, bilhassa davet ve tebliğcilere güzel bir misaldir.

2.6.22.Hz. Elyesa (a.s.)

Âlemlere üstün kılınan²⁴³ ve iyilerden olarak Kur'an-ı Kerimde yer bulan²⁴⁴ Hazret-i Elyesa' (a.s.). Allah'ın hidayet yolunu gösterdiği ve bu yolda tüm Müslümanlara misal verdiği üstün imtiyazlara mazhar kılınan²⁴⁵ güzel bir kul ve peygamber.

2.6.23.Hz. Zülkifl (a.s.)

Hazret-i Zülkifl insanları irşat için gönderilen seçilmiş sabırlı ve sâlih peygamberlerdendir.

Kur'an'da, “İsmail'i, Elyesa'yı, Zülkifl'i de hatırla. Onların hepsi de hayırlı insanlardı”²⁴⁶ ayetinde ismi zikredilmektedir. Allah'ın sevdiği, sâlih kulları anmak Kur'an'ın bir edebidir. Pek çok ayet, evvelce yaşamış mübarek şahsiyetlerin anılmasını, zikredilmesini emrediyor. Çünkü Allah'ın sevgili kulu olmaya rağbet uyandırdığı için; pek faydalı ve zaruridir.

2.6.24.Hz. Lokman (a.s.)

Hikmetli öğütleriyle²⁴⁷ insanların üzerinde etki bırakan, Allah'ın kendisine “hikmet” verdiği Lokman Aleyhisselam. Âyet-i kerîmede: “Kime hikmet verilmişse, ona

²⁴¹ Sâffât, 37/130.

²⁴² Sâffât, 37/129.

²⁴³ En'âm, 6/86,89.

²⁴⁴ Sâd, 38/48.

²⁴⁵ En'âm, 6/74,85.

²⁴⁶ Sâd, 38/48.

²⁴⁷ Lokman, 31/16.

gerçekten pek çok hayır verilmiştir”²⁴⁸ buyrulur. Farabi hikmeti “*mânaları idrak etmek*” şeklinde açıklamaktadır.²⁴⁹ Allah Teâla lokman suresinde Lokmân Aleyhisselamı kıyamete kadar bütün insanlara, özellikle de anne ve babalara numune olarak gösterir. Bir babanın evlâdına nasıl rol model olup onları nasıl yetiştirmesi gerektiğini beyan eder.

2.6.25.Hz. Zekeriyya (a.s.)

Tevekkül ve teslimiyet sahibi Hz. Zekeriyyâ Kur’an’da, doğru, dürüst ve faziletli kimseler arasında anılır.²⁵⁰ Rabbine gizli gizli: “*Ne olur, bana lütf-u kereminden bir yardımcı oğul ihsan eyle!*”²⁵¹ duası buna güzel bir misaldir. Çünkü duanın gizli olması, duanın riyadan uzak ve ihlasla yapılmasına yardımcıdır. O halde Zekeriyya’nın duası içine riyanın girmediği bir duadır denilebilir. Âyette “*Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Çünkü O, aşırı gidenleri sevmez*”.²⁵² Buyrulması duanın gizli olanının makbul olduğuna işaret eder.

Kur’an’da Allah Teâla’nın Zekeriyyâ Aleyhisselam’a olan rahmetinden bahsedilir.²⁵³ Bahsedilen bu rahmetin tecellisi, Zekeriya’nın duasının Cenab-ı Hak tarafından kabul edilmesiyle olmuştur. Ancak Cenâb-ı Hakk’ın rahmetinin tecelli etmesi için de Zekeriyya aleyhisselam’dan Rabbinin çokça zikretmesi istenmiştir. Ve Zekeriya Aleyhisselam diğer peygamberlerden farklı olarak verilen bir emirle emrolunmuştur. “Diliyle sükût etmesi”²⁵⁴ Zekeriyya’nın birden dili tutulmuş, işaret yoluyla konuşabilir hale gelmişti. Sabah ve akşam ibâdete davet için dışarı çıktığında da ibadete işaret yoluyla davet etti.²⁵⁵ (Bu ayetten peygamberler içinde ilk işaret dilini

²⁴⁸ Bakara, 2/269.

²⁴⁹ İlhan Kutluer, “Hikmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 17/514.

²⁵⁰ En’âm, 6/85.

²⁵¹ Meryem, 19/5.

²⁵² A’râf, 7/ 55.

²⁵³ Meryem, 19/1,2.

²⁵⁴ Âl-i İmrân, 3/41.

²⁵⁵ Meryem, 19/10-11.

kullanan peygamberin de Zekeriyya olduğu söylenebilir. Ve aynı zamanda tebliğı sadece dille sınırlandırmamak gerektiğı beden dili ile de yapılabileceğı anlaşılmaktadır.) Dil sükût ederken, kalb sürekli Allah'ı zikir hâlinde bulunacak ve Allah'ı hiçbir vakit unutmayacak. Davet ve tebliğ yapan bir kimse de Zekeriyya misali yeri geldiğinde dilini sükût ettirip, kalbini Allah'ın zikri ile buluşturup, kalbine Allah'ı her an hatırlatmalıdır ve çokça zikretmelidir.

2.6.26.Hz. Yahya (a.s.)

Kur'an-ı Kerim'de Yahyâ'nın dört özelliğı bildirilir.²⁵⁶ Bu vasıfları tüm Müslümanlar, davet ve tebliğciler için önem arz etmektedir diyebiliriz.

Hz. Yahya Aleyhisselam: *İffetli, efendi, Salihlerden*²⁵⁷ *doğru yola iletilen*²⁵⁸ *henüz küçük bir çocuk iken (ilim ve) hikmet verilen*²⁵⁹ bir peygamber. Yine Kur'an'da Yahya, *“Allah'tan sakınan, annesine ve babasına karşı iyi davranan bir kimse”*²⁶⁰ olarak tanıtılmaktadır.

Onun hususiyetlerinden ilki Seyyid olması. Yahyâ, ibâdet ve takva konusunda müminlere Seyyid, efendi, önder, lider olarak üsve-i hasenedir. Hadislerde Yahyâ dışında herkesin yanılığa düştüğü veya yanlışla fazla yakınlaştığı²⁶¹ ifade edilmektedir. O, hiçbir yanlışla düşmemiş, herhangi bir günah sebebiyle ayıplanmamış ve hiçbir günahı da arzulamamıştır.

Onun hususiyetlerinden ikincisi olarak Ayet-i Kerime'de imkânı olduğı halde nefesine hâkim olup günahlardan muhafaza eden ve bunu layıkıyla yerine getiren hasûr olması zikredilmektedir

Üçüncü ve dördüncü vasfı olarak, salihler içinden gelmiş, salihlerin içinde yetişmiş, sâlih bir peygamber.

²⁵⁶ Âl-i İmrân, 3/39.

²⁵⁷ Âl-i İmrân, 3/39.

²⁵⁸ En'âm, 6/85.

²⁵⁹ Meryem, 19/12.

²⁶⁰ Âl-i İmrân, 3/38-41; Meryem 19/2-15.

²⁶¹ Müsned, I, 292, 295, 301.

2.6.27.Hz. İsa (a.s.)

Hiz. İsa Aleyhisselam, Kur'an-ı Kerim'de "Allah'tan bir ruh ve kelime"²⁶² şeklinde nitelendirilirken, kul olduğuna da işaret edilen bir peygamberdir. Hıristiyanlar İsa Mesih'in Tanrı'nın oğlu olduğuna inanırlar,²⁶³ bu yüzden Hıristiyanlıkta İsa Mesih tanrı olarak kabul edilmektedir.²⁶⁴

Allah İsa'ya "Kitâb'ı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştir".²⁶⁵

Kur'an'da İsa Aleyhisselam'ın mucizelerinden bahsedilir. Onun ölümleri dirilttiği, hastaları iyileştirdiği, çamurdan kuş yapıp uçurduğu, evlerde yenilen yahut saklanan şeyleri haber verdiği,²⁶⁶ kendisine gökten sofranın indiği, yine anadan doğma körü ve alaca hastalığını tedavi ettiği,²⁶⁷ gibi peygamberliğine delil olacak büyük mucizeler bunlar arasındadır. İsa aynı zamanda günümüzdeki kiliselerin aksine çok sade ve zahidane yaşamıştır. Mucizelerin gerekliliğini ifade eden Peygamber Efendimiz "Hiçbir peygamber gönderilmemiştir ki ona, insanları imâna getirecek bir âyet, bir mû'cize verilmemiş olsun"²⁶⁸ diye buyurmuşlar. Peygamberlerin neredeyse tamamının kendileri ile birlikte davet ve tebliğlerini insanlara kabul ettirebilmek amacıyla harikulade ve olağanüstü hadiseler göstermek durumunda kaldıklarını fark ediyoruz. Diğer bütün peygamberler gibi İsa da aynı vaziyetle karşı karşıya kalmış ve kavmini ikna etmek için Allah Teâlâ'nın müsaadesiyle mucizeler göstermiştir.

Bahsedilen hususlar dikkatle incelendiğinde, mucizelerin aslında davet ve tebliğde insanların gönlüne ve ruhuna dokunmak için olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla davet

²⁶² Nisâ, 4/171.

²⁶³ Nuh Yılmaz, "Tertullian'in Kristolojisi" (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 154-167.

²⁶⁴ Ömer Faruk Harman, "İsa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/473-475.

²⁶⁵ Âl-i İmrân, 2/48; Mâide, 5/110.

²⁶⁶ Al-i imrân, 3/49.

²⁶⁷ Mâide, 5/110,115.

²⁶⁸ Buhari, *İ'tisâm* 1; Müslim, *İmân* 239; İbn Hanbel, 2/341, 2/451.

ve tebliğde muhatabın gönlüne ve ruhuna dokunmanın ne kadar önemli olduğunu fark etmiş oluyoruz.

2.6.28.Hz. Muhammed (s.a.v.)

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hayatı, kıyâmet gününe dek bütün insanlar için en mükemmel bir örnektir, üsve-i hasenedir.²⁶⁹ Peygamber'in ahlâkı, seciyesi, sireti ve muhteşem şahsiyet ve karakteri, yalnızca insan idrâkinin görebildiği, alabildiği tezâhürleri bile bir insan olarak beşerî davranışların en yüksek mertebesini teşkîl eder. Peygamber Efendimiz davet ve tebliğ görevini, ümmeti içinde özellikle kendi bizzat yaşayıp örnek olarak tamamlamış muhteşem bir peygamber ve *“üsve-i hasene en güzel ve kusursuz örnek şahsiyet olarak bütün insanlığa numune-i imtisaldir”*.²⁷⁰ Her insan, Peygamber Efendimiz'in, sünnet-i seniyyesinde ve şerefli hayatında kendine örnek alabileceği davranışları bulabilir.

Bu sebeple, davet ve tebliğci, hayatı, ahlâkı, vasiyeti ve mirası Kur'an olan Muhammed Aleyhüsselam'ı en güzel ve en mükemmel örnek kabul etmeli, onun sözlerini, fiillerini ve davranışlarını hayatına almalı, şahsiyetini ve karakterini ona göre düzenlemelidir.

²⁶⁹ Kalem, 68/3,4.

²⁷⁰ Ahzâb, 33/21.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. İBRAHİM'İN DÂVET VE TEBLİĞDE ÜSVE-İ HASENE OLAN AHLAKI

3.1.Hz. İbrâhim'in Üstün Ahlaki Nitelikleri

Hiz. İbrâhim, Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla anılan ve övgüyle yâd edilen önemli peygamberlerden biridir. O, ahlaki özellikleriyle üstün bir şahsiyet olarak tanımlanır ve bu özellikler, onun Allah tarafından "Halilullah" (Allah'ın dostu) olarak seçilmesine sebep olmuştur. Hiz. İbrâhim, her açıdan örnek alınacak bir kişiliktir. Onun karakter özelliklerinden biri, İslam'ın büyük önem verdiği sıdk ve dürüstlük kavramlarıdır. Sıdk, bir kişinin inançlarında, eylemlerinde, niyetlerinde ve konuşma ile davranışlarında gerçekçi ve doğru olmasını ifade eder.²⁷¹ Kur'an-ı Kerim, Hiz. İbrâhim'in bu özelliğini şu şekilde aktarmaktadır: “Kitapta İbrâhim'i de an! O, şüphesiz doğru bir peygamberdi.”²⁷² Âyet içerisinde yer alan "Sıddîk" terimi, gerçekleri söylemekte son derece ileri seviyede olan ve doğruluk konusunda aşırıya kaçmış kişiyi tanımlayan bir mübalağa ifadesidir.²⁷³ Kur'an'da, Hiz. İbrâhim'in doğrulukta örnek bir sıfat olan 'sıddîk' olarak betimlenmesi ön plana çıkarılmıştır. Aynı zamanda, Hiz. Muhammed (s.a.v)'in ve Kur'an'ın hitap ettiği herkesin, İbrâhim aleyhisselam'ı bu niteliğiyle yâd etmeleri tavsiye edilmiştir.²⁷⁴ Hiz. İbrâhim'in doğruluğu Allah tarafından onaylanmıştır. "Sıddîk" lakabını kazanmak için gereken tüm görevleri eksiksiz yerine getirmiştir. Allah, onun bu davranışını "sözünü tutan İbrâhim..." şeklinde takdir etmiştir.²⁷⁵

Hiz. İbrâhim, ibadet, sosyal adaletin sağlanması ve konukseverlik gibi alanlarda

²⁷¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2016), 3:25.

²⁷² Meryem 19/41.

²⁷³ Ebu'l-Kâsım, Cârullâh Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki't-tenzil*, (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî,1995), 3/18.

²⁷⁴ Ramazan Gürel, *Din Eğitimi Açısından İbrâhim (a.s.)*, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2011), 152.

²⁷⁵ Necm 53/37.

gösterdiği üstün vefa ile de unutulmaz izler ve örnekler bırakmıştır. Babası için Allah'tan af dileme sözü de dâhil olmak üzere, verdiği tüm vaatleri tam anlamıyla yerine getirmiştir. Yahudiler, müşrikler ve Müslümanlar arasında sözünün eri olarak genel kabul gören bir kişiliktir. Bu değerlendirmeler ışığında, İbrâhim'in her koşulda Rabbine karşı gösterdiği titiz doğruluk ve içtenlikle, tüm insanlık için model teşkil eden ahlaki değerlere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. İbrâhim'in (a.s.) ahlaki özellikleri, davet ve tebliğin başarılı olması açısından da dikkate değer birçok ders içerir. İletişimdeki başarısı, onun sabır, anlayış, empati ve açıklık gibi özelliklerle yakından ilişkilidir. Hz. İbrâhim'in dini iletişimde gösterdiği bu özellikler, bugün de geçerliliğini koruyan, etkili iletişim kurmanın anahtarları olarak kabul edilebilir. Bu özellikler, sadece dini ya da manevi bir çerçevede değil, günlük yaşamın her alanında insanlar arası ilişkileri geliştirmede de rehberlik edebilir.

3.2.Halîm Oluşu

"Halîm" terimi, bilge ve kültürlü bireylerin kazandıkları affedicilik, hoşgörü ve uygar davranışlarla donanmış ahlaki bir karakteri ifade eder. Bu, "hilm" kökünden gelir ve bireyin olgunluk ve ahlaki üstünlük kazanmasını simgeler.²⁷⁶ "Halîm" niteliği, İbrâhim'in doğasında bulunan temel özelliklerden biridir ve onun dini tebliğlerinde bu yaklaşım açıkça görülür. Babasıyla yaptığı diyaloga baktığımızda, davet yönteminin her zaman nazik bir tutumla yürütüldüğünü fark ederiz. Kur'an ayetlerinde yer alan İbrâhim'in babasıyla olan diyalogu, "Halîm" özelliğinin en net örneklerinden birini oluşturur. Babasını tek Tanrı inancına davet ederken benimsediği dil, son derece olumlu ve nazik bir yaklaşım sergiler. "Babacığım" hitabı, İbrâhim'in nazik ve anlayışlı mizacını ortaya koyar.²⁷⁷ Bu hitap, onun babasına karşı gösterdiği saygı ve sevginin, aynı zamanda yumuşak huyluluğunun bir ifadesidir.

Tevbe Suresi'nin 114. ayetinde ise İbrâhim'in bu özelliği, "halîm" kelimesiyle vurgulanmaktadır. Bu ayet, İbrâhim'in hoşgörülü ve anlayışlı doğasını, onun yumuşak huyluluğunu ve sabrını dile getirir, böylece İbrâhim'in iletişimdeki nazik ve yapıcı tutumunun altını çizer.

²⁷⁶ Hüseyin b. Muhammet Rağıb el-İsfahani, *el-Müfredât fi Ğaribi 'l-Kur'ân*, (Dimeşk: Daru'l Kalem, 1997),84; Mustafa Çağrıncı, *İslam Düşüncesinde Ahlâk*, (İstanbul: DEM Yayınları, 2006), 50.

²⁷⁷ Meryem, 42, 43, 44 ve 45. ayetlerindeki

Hz. İbrâhim'in "Halim" sıfatıyla anılması, onun sabır, hoşgörü ve yumuşak huyluluk gibi özelliklerine işaret eder. Bu sıfat, İbrâhim'in hayatındaki birçok olayda kendini göstermiştir. Özellikle, zorlu sınamalar ve imtihanlar karşısında sergilediği sabır, toplumuna karşı gösterdiği anlayış ve hoşgörü, bu özelliğinin somut örnekleridir.

İbrâhim'in "Halim" oluşu, onun insanlarla olan ilişkilerinde ve Allah'a olan ibadet ve teslimiyetinde açıkça görülür. Kavmi tarafından reddedilmesi, ateşe atılma tehdidi ve oğlunu kurban etme emrine olan tepkisi gibi durumlar, onun bu yüce mertebesini ortaya koymuştur. İbrâhim, bu zorlayıcı durumlar karşısında bile daima huzurlu, anlayışlı ve sabırlı kalmış, Allah'ın iradesine teslim olmuştur.

İbrâhim'in "Halim" olması, onun Allah'a olan güçlü inancının ve derin teslimiyetinin bir yansımasıdır. Bu özellikler, onu sadece kendi zamanının değil, tüm zamanların insanları için örnek bir şahsiyet yapar ve onun Allah tarafından özel olarak seçilmiş bir peygamber olduğunu ortaya koyar.

"Tebliğ" ve "Halim" kelimeleri arasındaki irtibat, özellikle dini ve manevi iletişim bağlamında önemlidir. Tebliğ, bir mesajı, düşünceyi veya inancı aktarma eylemini ifade ederken; "Halim", affedicilik, hoşgörülülük ve yumuşak huyluluk anlamına gelen bir sıfattır.

Bu iki kavramın ilişkisi, dini ve manevi mesajların aktarımında "Halim" sıfatının önemini vurgular. Bir kişi, tebliğ faaliyetinde "Halim" yani sabırlı, anlayışlı ve hoşgörülü bir tutum sergilediğinde, mesajının karşı taraf tarafından daha iyi anlaşılmasına ve kabul edilmesine olanak tanır. Bu, özellikle peygamberlerin ve dini liderlerin, insanlara yönelik yaklaşımlarında sıkça başvurdukları bir yöntemdir.

İbrâhim gibi peygamberlerin hayatları, tebliğlerini "Halim" bir tavırla yaptıklarında insanların kalplerine daha kolay dokunabildiklerini ve olumlu değişimlere vesile olabildiklerini gösterir. Dolayısıyla, "tebliğ" ile "Halim" kelimeleri arasındaki irtibat, etkili iletişimin sadece doğru bilgiyi aktarmakla kalmayıp, aynı zamanda bu bilgiyi nasıl aktardığımızın da önemli olduğunu vurgular. Bu bağlamda, "Halim" olmak, tebliğin kalpleri kazanma ve pozitif etki yaratma kapasitesini artırır.

3.3.Önder Oluşu

"İmam" kelimesi, takip edilen, öncülük eden lider anlamına gelir.²⁷⁸ Allah, Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrâhim'i insanlara bir önder ve lider olarak sunmuş ve imam olarak tayin edeceğini ayetle ifade etmiştir.²⁷⁹ Bu, Hz. İbrâhim'in sadece dini bir rehber olarak değil, aynı zamanda ahlaki ve manevi değerlerin temsilcisi olarak da insanlığa yol gösterici olduğunu vurgular. Hz. İbrâhim'in bu liderlik rolü, onun Allah'a olan derin inancını, güvenilirliğini ve toplumu doğru yola yönlendirme kabiliyetini simgeler. Kur'an-ı Kerim'de İbrâhim'in Allah tarafından "İmam" yani lider olarak tayin edildiği ve insanlara doğru yolu göstermek üzere rehberlik etmesinin istendiği belirtilir. Bu seçilme, İbrâhim'in Allah'a olan derin bağlılığı, teslimiyeti, sabrı ve güvenilirliğinin bir sonucu olarak görülür.

Hız. İbrâhim, imanın, teslimiyetin ve ahlaki değerlerin somut bir örneği olarak, hem kendi döneminde hem de sonraki nesiller için bir rehber olmuştur. Onun yaşamı, ibadetleri, sınanmaları karşısında gösterdiği sabır ve metanet ve Allah'a olan sarsılmaz inancı, onun imamlık vasfını pekiştirir.

Hız. İbrahim'in imam olarak atanması, aynı zamanda onun soyundan gelecek peygamberlere ve müminlere bir miras bıraktığını da simgeler. Bu, İbrahim'in sadece kendi zamanının değil, tüm zamanların insanları için manevi bir lider ve örnek şahsiyet olduğunu gösterir. Kur'an'da İbrâhim'in imamlığı, müminlere doğru yolda ilerlemeleri için bir ışık tutar ve onun yolundan gitmeleri teşvik edilir.

3.4.Şefkat Ve Hoşgörüsü

Hız. İbrâhim'in şefkat ve hoşgörüsü, onun karakterinin en belirgin özelliklerinden biridir. Bu özellikler, hayatının pek çok yönünde kendini göstermiştir. Babası Âzer'in putperest olmasına rağmen, İbrâhim ona karşı saygılı ve yumuşak bir üslupla yaklaşmış, doğru yolu bulması için sabırla tebliğde bulunmuştur. Bu durum, İbrâhim'in şefkatli ve hoşgörülü yaklaşımının güzel bir örneğidir. Kavmine ve çevresindekilere yaptığı davetlerde de, karşılaştığı inkâr ve düşmanlıklara rağmen, hep adaletli, sabırlı ve anlayışlı bir tutum sergilemiştir.

Hız. İbrâhim'in şefkat ve hoşgörüsü, aynı zamanda misafirperverliğinde de kendini

²⁷⁸ Rağıb el-İsfahani, *el-Müfredât*, 87.

²⁷⁹ Bakara 2/124.

göstermiştir. Misafirlerine karşı büyük bir cömertlik ve saygı göstermiş, onları en iyi şekilde ağırlamıştır. Bu davranışları, Hz. İbrâhim'in yalnızca bir peygamber değil, aynı zamanda güçlü ahlaki değerlere sahip bir insan olduğunu göstermektedir.

Kısacası, Hz. İbrâhim'in şefkat ve hoşgörüsü, onun Allah'a olan bağlılığının, insanlara olan sevgisinin ve ahlaki değerlerinin bir yansımasıdır. Bu durum, onu sadece Müslümanlar için değil, tüm insanlık için önemli bir örnek ve yol gösterici yapmaktadır.

O, putperest babası ve topluluğunu Allah'a inanmaya çağırmıştır. Babası Âzer'e tevhide davetindeki kibar yaklaşımı, onun ne kadar anlayışlı ve merhametli olduğunu gösterir. Allah'ın yardımıyla tek tanrı inancının farkına varan Hz. İbrâhim, bu bilgidен mahrum babasını nazik bir dille uyarılmış ve onu bu doğruluk yolunda kendisine katılması için ikna etmeye çalışmıştır. Hz. İbrâhim'in tek tanrıya daveti son derece şefkatli, kibar ve yumuşak bir üslupla gerçekleşmiştir. Kur'an, bu olayı şu şekilde aktarır: *"Bir zamanlar babasına şöyle demiştir:*

*Ey babacığım, neden işitmez, görmez ve sana hiçbir yararı dokunmayan şeylere tapıyorsun? Ey babacığım, bana ulaşan, sana ise ulaşmamış olan bir bilgi var. Beni izle, seni doğru yola götüreyim. Ey babacığım, şeytana ibadet etme. Şeytan, Rahman olan Allah'a isyan etmiştir. Ey babacığım, Allah'ın azabının sana dokunmasından ve şeytanın dostu olmandan korkuyorum.*²⁸⁰

Hız. İbrâhim, bu değerli sözlerini çok nazik, anlayışlı ve yumuşak bir üslupla dile getirmiştir. Babasının tehdit ve sert tepkilerine rağmen, ona karşı olan merhametini ve sabrını korumuştur. Babasının kalbini kazanmak için büyük bir saygı ve incelikle çaba gösteren İbrâhim, rehberlik çabaları karşılık bulmadığında ve babası tarafından *"Benden uzaklaş"* denildiğinde, ayrılacağını fakat yine de onun için Allah'tan af dileyeceğini belirtmiştir. Babasına saygılı bir veda ile ayrılan İbrâhim, inanç tohumlarını ekmiş ve daha fazla zarar görmemek adına onları putlarıyla yalnız bırakarak oradan ayrılmıştır. Hz. İbrâhim'in her fırsatta "babacığım" ifadesini kullanması, babasına olan sevgisini ve onu ilahi cezadan koruma arzusunu gösteren

²⁸⁰ Meryem 19/42-44.

bir işaret olarak görülmüştür.²⁸¹

Hız. İbrâhim'in iletişimdeki merhamet ve hilm (yumuşaklık, hoşgörü) sahibi oluşu, onun etkili iletişim kurma biçimini derinden etkilemiştir. Bu özellikler, insanlarla olan ilişkilerinde derin bir anlayış ve empati göstermesine olanak tanımış, bu da onun mesajlarını daha etkili bir şekilde iletmesine yardımcı olmuştur.

Hız. İbrâhim'in merhamet ve hilm sahibi olarak sergilediği iletişim tarzı, bugün de davet ve tebliğ de insanlar arası ilişkilerde önemli dersler içerir. Karşılıklı anlayış, sabır ve empatiye dayalı bir iletişim, farklılıkların üstesinden gelmeye ve davet ve tebliğde daha sağlıklı ilişkiler kurmaya yardımcı olabilir.

3.5.Allah'ın Sevgili Dostu (Halilullah)

Kur'an-ı Kerim'de, peygamberlerin her biri benzersiz özellikleriyle tanımlanır. Tüm peygamberler Allah'ın elçisi olma noktasında eşit olmalarına karşın, bazıları özel nitelikler ve ayrıcalıklarla tanınmıştır. Musa "Kelimullah" olarak bilinir ki bu, Allah ile doğrudan konuşmuş olan kişi anlamına gelir. İsa "Ruhullah" (Allah'ın Ruh) olarak; Muhammed (s.a.v.) "Habibullah" (Allah'ın Sevgilisi) olarak; İbrâhim ise "Halilullah"²⁸² (Allah'ın Dostu) olarak anılmaktadır. Allah, işlerinde doğruluk gösterip kendini tamamen Allah'a adayanları bu şekilde övmüştür. "Allah'ın birliğini kabul eden ve İbrâhim'in dinini benimseyen ve ona uyan bir kişiden, dini açıdan daha üstün kim olabilir ki? Allah, İbrâhim'i kendi dostu olarak seçmiştir." şeklindeki ifadeyle, İbrâhim'in Allah nezdinde sevgi ve yakınlıkta en yüksek mertebeye eriştiği bildirilmiştir.²⁸³ Allah'ın İbrâhim'i dost olarak seçmesi, onun Rabbinin karşı duyduğu derin sevgisinden ve Rabbinin razı olacağı, hoşnut kalacağı ibadetleri yerine getirmesinden kaynaklanmaktadır.²⁸⁴ İbrâhim, Kur'an'da çeşitli yönleriyle ele alınan önemli bir peygamberdir. Şirke bulaşmamış, tevhid inancına sıkı sıkıya bağlı bir Müslüman olarak, "*Hakka yönelik, teslimiyet gösteren bir liderdir ve Allah'a hiçbir*

²⁸¹ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, (İzmir: Anadolu Yayıncılık, ts.), 7/3731.

²⁸² "*Halil*", bir kimsenin işleri ve sırları arasına giren ve sevgisi, kalbinin her yerine nüfuz eden dostu demektir. Bk. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/179.

²⁸³ Nisâ 4/125.

²⁸⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-'Azîm*, 2/417.

şeyi ortak koşmayandır. Allah'ın lütuflarına karşı minnettar olup, O'nun seçtiği ve doğru yolu gösterdiği bir kişidir. Allah, ona dünyada iyilikler bahşetmiş ve elbette ahirette de onu iyiler arasında kılmıştır. Müşriklerin iddialarının tersine, "Ne Yahudi ne Hristiyan'dır; ancak o, yalnızca Allah'a yönelmiş bir Müslümandır ve kesinlikle müşriklerden değildir." Allah, ona göklerin ve yerin hakikatlerini göstermiştir.²⁸⁵

İbrâhim, sahip olduğu sayısız erdemle, tek başına bir ümmet gibi nitelendirilmiş bir şahsiyettir. Allah, onu sadece bir toplumun lideri, bir ümmet olarak değil, ayrıca kendisinin bir dostu olarak da tanımlamıştır. Allah'ın emirlerini yerine getiren ve bu yolla Allah'ın hoşnutluğunu elde eden İbrâhim, Allah tarafından bir dost olarak tanınmıştır.²⁸⁶ İbrâhim'in Rab ile olan dostluğu, onu "Aynel yakîn" (kesin bilgi ve gözleme dayalı yakîn) düzeyine yükseltmiştir. Vahiy yoluyla ulaştırılan gaybî bilgilere doğrudan şahit olması ve bu bilgilere vakıf olması, onun imanının basit bir inanç olmaktan çıkıp tatmin edici bir bilgiye dönüşmesini sağlamıştır. İbrâhim'in Rabbine karşı gösterdiği samimiyet, dürüstlük ve ibadetlere olan bağlılığı, Allah'ın ona lütfetmesine, merhamet etmesine ve ikramda bulunmasına sebep olmuş ve onu "Halil" (dost) olarak kabul edip ödüllendirmesinin yolunu açmıştır.²⁸⁷

İbrâhim'in "Halilullah" olarak anılması, onun iletişim ve tebliğde benimsediği yaklaşımın sadece kendi dönemi için değil, tüm zamanlar için geçerli ve örnek alınası bir model olduğunu göstermektedir. Bu, onun Allah'a olan sıkı bağlılığının, insanlarla olan ilişkilerine ve iletişimine nasıl olumlu bir şekilde yansıdığını vurgular.

İbrâhim'in "Allah Dostu" olarak iletişimde sergilediği bu özellikler, bugün de geçerliliğini koruyan, etkili iletişim kurmanın anahtarları olarak kabul edilebilir. Samimiyet, açıklık, empati ve kapsayıcılık, her türlü iletişimde başarıya ulaşmanın temel taşlarıdır.

Allah'ın dostu olarak kabul edilmesi, İbrâhim'in yaşamını bir örnek ve yol gösterici haline getirmiştir. O, sadece sözleriyle değil, aynı zamanda davranışlarıyla da tebliğ

²⁸⁵ Nahl 16/120-122). Âl-i İmrân 3/67). En'âm 6/75.

²⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 11:228.

²⁸⁷ Gürbüz Deniz, "Gaybı Tecrübe Eden Adam İbrâhim", Samsun'da Kur'an Günleri XI. Kur'an Sempozyumu Bildirileri: (Samsun, 25-26 Ekim 2008), Samsun: Kur'an ve Risalet, 2008.

etmiş, Allah'a olan teslimiyetini ve güvenini somut eylemlerle göstermiştir. Bu, onun mesajının inandırıcılığını artırmış ve insanların onu dinlemesini sağlamıştır.

İbrâhim'in hayatı, Allah'a olan sarsılmaz inancı, O'na olan sevgisi ve O'nun emirlerine tam bir teslimiyetle doludur. Bu, onu sadece kendi topluluğu içinde değil, aynı zamanda İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi birçok semavi dinde de örnek alınan bir şahsiyet haline getirmiştir.

İbrâhim'in 'Allah'ın dostu' olarak adlandırılması, onun Allah'a olan yakınlığını ve O'nunla olan özel ilişkisini vurgular. Kur'an'da İbrâhim'in hikâyeleri, onun Allah'a olan bağlılığını ve O'nun yolunda karşılaştığı zorluklara rağmen imanını korumasını gösterir. Örneğin, ateşe atılması, oğlu İsmail'i kurban etmeye hazır olması ve putlara tapmayı reddederek kendi kavmine karşı çıkması gibi olaylar, onun Allah'a olan güvenini ve teslimiyetini açıkça ortaya koyar.

3.6.Ahde Vefa

Kur'an-ı Kerim'de çokça bahsedilen peygamberlerden olan İbrâhim (a.s.)'in ahlaki nitelikleri pek çok ayette ön plana çıkarılır. Kur'an, İbrâhim (a.s.) için "çok vefakâr"²⁸⁸ ifadesini kullanır. İbrâhim (a.s.), her şeyden önce Rabbine olan ahde vefasını göstermiş biridir. Allah'ın emrettiği dini yayma görevinde büyük bir azim ve çaba göstermiştir. Rabbine karşı üstlendiği tüm ibadet görevlerini, özellikle namaz olmak üzere, eksiksiz bir şekilde yerine getirmiştir. Bu, onun sadece Allah'a olan bağlılığını değil, aynı zamanda ibadetlerini yerine getirme konusundaki titizliğini ve sorumluluk bilincini de gösterir.²⁸⁹ İbrâhim'in ahde vefa yönü, onun karakterinin en dikkat çekici özelliklerinden biridir. Kendisine ve başkalarına karşı verdiği sözlerde gösterdiği sadakat ve tutarlılık, onun ne kadar güvenilir ve onurlu bir kişilik olduğunu gösterir. Örneğin, babası için Allah'tan af dileme sözü vermiş ve bu sözünü yerine getirmeye çalışmıştır, ancak babasının inançsızlığı bu dileğinin kabul edilmesine engel olmuştur. Bu olay, İbrâhim'in sözlerini yerine getirmek konusundaki kararlılığını ve güvenilirliğini gösterdiği gibi Allah'ın iradesine olan teslimiyetini de ifade eder.

İbrâhim'in hayatı boyunca gösterdiği ahde vefa, sadece aile üyeleriyle olan

²⁸⁸ Necm, 53/37.

²⁸⁹ Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü'l-muhît*, (Beyrut: Dârü'l-Fikir,1420), 4:313.

ilişkilerinde değil, aynı zamanda Allah'a olan bağlılığında da kendini göstermiştir. Rabbi, İbrâhim'i (a.s.) bazı sınavlardan geçirmiş ve bu sınavları başarıyla tamamladığında ona "Seni insanlara önder kılacağım"²⁹⁰ demiştir. Bu sınavlardan biri, oğlunu kurban etme emridir.

İbrâhim, Rabbine olan sözünü yerine getirmek üzere harekete geçtiğinde, Allah onun ihlasını ve samimiyetini kabul etmiş ve oğlu Allah'ın emriyle kurban edilmek üzereyken son anda kurtulmuştur. Bu durum, İbrâhim'in (a.s.) Allah başta olmak üzere herkese karşı gösterdiği ahde vefasını açıkça ortaya koymaktadır. Putperest babası tek tanrı inancını reddettiğinde bile, "*Selam sana, Rabbinden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana çok lütfkârdır*"²⁹¹ diyerek babasına olan vefasını zarif bir şekilde ifade etmiştir. Dualarında, "*Ey Rabbimiz! Hesap gününde beni, ana babamı ve müminleri bağışla*"²⁹² demesi, hem ailesine hem de müminlere olan derin vefasını gösterir.

İbrâhim'in (a.s.) Allah'ın emirlerine tam bir itaat göstermesi, başına gelen zorluklara sabırla katlanması, Rabbine olan bağlılığının ve vefasının bir yansımasıdır. Allah'ın emirlerine derin bir bağlılık ve itaat içinde olması, onun ahde vefa özelliğinin en büyük kanıtıdır. Örneğin, oğlu İsmail'i kurban etme emrine gösterdiği tepki, ahde vefanın yanı sıra tam bir teslimiyeti de yansıtır. Bu zorlu sınav, Hz. İbrâhim'in sadece sözlerine değil, aynı zamanda Allah'a olan bağlılığına da son derece sadık olduğunu gösterir.

Hz. İbrâhim'in ahde vefa yönü, onun insanlarla olan ilişkilerinde de belirgindir. Misafirperverliği, adaletli davranışları ve toplum içindeki liderlik rolü, onun verdiği sözlere ve değerlerine ne kadar bağlı olduğunu gösterir. İnsanları doğru yola davet etme çabaları ve onlara karşı gösterdiği sabır ve anlayış, onun ahde vefa ilkesine olan sıkı bağlılığını yansıtır.

Özetle, Hz. İbrâhim'in ahde vefa yönü, onun Allah'a, ailesine ve topluma karşı olan yükümlülüklerini yerine getirme konusundaki kararlılığını ve bu yolda gösterdiği özveriye simgeler. Bu özellik, onu sadece bir peygamber olarak değil, aynı zamanda takip edilmesi gereken örnek bir karakter olarak öne çıkarır.

²⁹⁰ Bakara, 2/124.

²⁹¹ Meryem, 19/47

²⁹² İbrahim, 14/41.

Hız. İbrâhim'in verdiği sözleri tutma, verilen taahhütlere sadık kalma ve güvenilir olma gibi davranışları, onun iletişimde etkin ve etkili bir figür olmasını sağlamıştır. Bu özellik, karşılıklı saygı ve güven inşa ederek, mesajlarının daha güçlü bir şekilde kabul görmesine katkıda bulunmuştur. Ahde vefa, Hız. İbrâhim'in insanlarla olan ilişkilerinde, onlara karşı dürüst ve adil olma prensiplerini yansıtan temel bir ahlaki ilkedir. Bu, onun tebliğ ve ikna çabalarında önemli bir rol oynamış, insanları etkileme ve onlara doğru yolu gösterme kapasitesini artırmıştır.

3.7.Şükredici Olması

Kur'an'da Hız. İbrâhim'in ahlaki niteliklerinden biri olarak belirtilen davranışlarından biri, Allah'a karşı derin bir şükran duygusu taşımasıdır. Şükür, Allah'tan veya insanlardan gelen her türlü lütuf ve iyilik için hissedilen derin minnettarlığı dile getirme ve bu nimetlere söz ve davranışlarla karşılık vermektir. Hız. İbrâhim, hayatında karşılaştığı her türlü nimeti ve başarıyı Allah'ın bir lütfu olarak görmüş ve bu nimetlere karşı hem kalben hem de fiilen şükretmiştir. Bu şükran, onun dualarında, ibadetlerinde ve günlük yaşam pratiğinde açıkça görülebilir bir tutum olarak kendini göstermiştir. Hız. İbrâhim'in bu şükredici tavrı, onun Allah'a olan bağlılığını ve O'nun iradesine tam bir teslimiyeti simgeler.²⁹³

Yapılan bir iyiliğin, iyilik olarak anlaşılması ve takdir edilmesi, bu iyiliğin ve nimetlerin kaynağının Allah'tan geldiğinin bilincinde olmayı ve bunu kabullenmeyi gerektirir. Bu anlayış, bireyin hem kendi yaptığı iyiliklerin hem de başkalarından aldığı iyiliklerin asıl kaynağının Allah'ın lütfu olduğunu anlamasını ve bu nimetlere karşı minnettarlık duymasını ifade eder. Bu şekilde, her türlü iyilik ve nimetin Allah'tan geldiğinin kabulü, kişinin hem Allah'a olan şükranını artırır hem de insanlar arasındaki ilişkilerde daha alçakgönüllü ve minnettar bir tutum sergilemesine yol açar.²⁹⁴

Peygamberlerin ahlaki özelliklerinin başında gelenlerden biri, Allah'ın verdiği nimetlere karşı şükranlarını sunmalarıdır. Hız. İbrâhim'in Allah'ın tüm nimetlerine

²⁹³ Mustafa Çağrııcı, “Şükür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları 2010), 39/259.

²⁹⁴ İbrahim Canan, “İbrâhim'den Kur'ânî Mesajlar”, İbrâhim Sempozyumu bildirileri, (Şanlıurfa 17-18 Ekim 2007), Ed. Ali Bakkal, 89-100, Şanlıurfa Şurkav 1997.

şükretmesi, onun hiçbir durumda nankörlük etmediğinin bir göstergesidir.²⁹⁵ "Peygamberlerin Babası" olarak bilinen Hz. İbrâhim'in şükredici bir kul oluşu, ona Allah'ın lütuflarının kapılarını açmıştır. Bu lütuflar arasında, yaşlı olmalarına rağmen kendisi ve eşine bilge bir oğul müjdesinin verilmesi ve hayatı boyunca şirke bulaşmadan, Allah'ın rahmeti ve bereketi içinde bir yaşam sürdürmesinin bildirilmesi yer alır. Bu nedenle, her insanın Hz. İbrâhim'in şükran dolu tutumunu örnek alması ve benzer şekilde davranışlar sergilemesi faydalı olacaktır. Hz. İbrâhim'in bu özelliği, tüm inananlara Allah'ın nimetlerine karşı minnettar olmanın ve şükretmenin önemini hatırlatır.²⁹⁶

Kısacası, Hz. İbrâhim'in şükredici yönü, onun Allah'a olan derin inancını, teslimiyetini ve minnettarlığını ifade eder. Bu yönüyle, o, tüm insanlık için bir şükran modeli olarak öne çıkar ve inananlara, hayatın zorlukları karşısında bile şükretmenin önemini hatırlatır.

Yine Hz. İbrâhim'in şükredici yönü, onun davet ve tebliğde iletişim tarzını ve insanlarla olan etkileşimlerini derinden etkilemiştir. Şükranı ifade etme biçimi, onun hem Allah'a hem de insanlara karşı tutumunu şekillendirmiştir ve bu da onu etkili bir iletişimci yapmıştır. İbrahim'in davet ve tebliğinde empati, alçakgönüllülük ve pozitifliği her türlü iletişimde etkili olmanın temel taşlarıdır ve insanlar arası ilişkilerde derin bir anlayış ve samimiyet yaratır.

3.8.Misafirperverliğin Timsali

Hız. İbrâhim, cömertliği ve konukseverliği ile tanınan önemli bir şahsiyettir. Kur'an'da bu özelliği özellikle vurgulanan Hız. İbrâhim, misafir ağırlama konusunda adeta bir öncü olarak kabul edilir. Rivayetlere göre, o, yemeklerini asla yalnız başına yemez, her zaman yanında misafir ağırlamayı arzulardı. Misafir bulmak için uzun mesafeler yürüdüğü, eğer kimseyi bulamazsa yemeği bırakıp oruca niyet ettiği söylenir. Bu davranışları, İbrâhim'in "Misafirler Babası"²⁹⁷ olarak anılmasına yol açmıştır.

²⁹⁵ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, (İzmir: Anadolu Yayıncılık, ts.), 7/3446.

²⁹⁶ (Hicr 15/53), Hud 11/73), Enbiyâ 21/51)

²⁹⁷ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.) I-II/167.

Hız. İbrâhim'in bu tutumu, sadece fiziksel ihtiyaçların giderilmesi olarak değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerin güçlendirilmesi, sevgi ve kardeşliğin yayılması açısından da büyük önem taşır. Misafirperverliğı, onun Allah'a olan derin inancının ve insanlara olan sevgisinin bir tezahürü olarak görülür. Hız. İbrâhim'in bu özelliğı, tüm insanlık için cömertlik, paylaşma ve karşılıklı saygı değerlerinin önemini hatırlatan güçlü bir örnektir.²⁹⁸

Kur'an, Hız. İbrâhim'in melekleri misafir ettiğı anı, onların gerçek kimliklerini bilmeden gösterdiği misafirperverliğı ile anlatır. Bu olay, Lût'un sapkın kavmini yok etmekle görevlendirilen meleklerin İbrâhim'e uğradıkları sırada yaşanır. Kur'an'da bu durum, *"İbrâhim'in yanına gelen konukların haberi size ulaştı mı? Onlar İbrâhim'e geldiklerinde, 'Selam!' dediler. İbrâhim, 'Size de selam, tanımadığım insanlar' dedi. Hemen ailesine dönüp yağlı bir buzağı getirdi ve onu onların önüne koyarak, 'Yemek istemez misiniz?' dedi"*²⁹⁹ şeklinde aktarılır.

Bu anlatı, Hız. İbrâhim'in sadece tanıdığı kişilere değil, tanımadığı kişilere karşı bile son derece cömert ve misafirperver olduğunu gösterir. Onun bu davranışı, misafirperverliğın sadece bir erdem değil, aynı zamanda Allah'a olan sarsılmaz bağlılığın bir göstergesi olduğunu vurgular. İbrâhim'in melekleri tanımadan ağırlaması, misafirperverliğın sınırlarını aşan bir cömertlik ve hoşgörü örneğı olarak Kur'an'da övgüyle anılır.³⁰⁰

Hız. İbrâhim'in, tanımadığı bir grup olarak karşısına çıkan ve heybetli fakat güzel gençler şeklinde görünen meleklerle gösterdiği misafirperverlik, onun cömertliğinin ve nazikliğinin önemli bir örneğidir. Meleklerin gerçek kimliklerinden habersiz olan Hız. İbrâhim, onları cömertçe ağırlamak amacıyla hızla ailesine gidip yağlı bir buzağı getirmiştir. Misafirlerle yumuşak ve güzel bir dille konuşmuş, yiyeceğı onlara güzel bir şekilde sunmuştur. Bu davranışları, Hız. İbrâhim'in misafirlerine karşı gösterdiği nazik tavrı açıkça göstermektedir ve aynı zamanda bize misafir ağırlama adabını öğretmektedir.

²⁹⁸ Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1990.) 1/223-225.

²⁹⁹ Zariyat, 50/24.

³⁰⁰ (Zâriyât 51/24-27

Hız. İbrâhim'in, misafirlerin aç olup olmadıklarını sormaksızın değerli bir varlığı olan buzağıyı kesip onlara ikram etmesi ve "yemez misiniz?" diyerek nazik bir teklifte bulunması, İslam kültüründe misafirperverliğin ve cömertliğin ne derecede önemli olduğunu vurgular. Bu, misafirlere değer verme ve onları en iyi şekilde ağırlama geleneğinin bir parçası olarak kabul edilir. Hız. İbrâhim'in bu tutumu, konukseverliğin sadece bir ahlaki erdem değil, aynı zamanda toplumsal bir değer olduğunu ve İslami geleneğin önemli bir parçası olduğunu gösterir.

Hazreti İbrâhim'in misafirperverliği, aynı zamanda onun Allah'a olan derin inancını ve teslimiyetini de yansıtır. O, misafirlerini Allah'ın birer emaneti olarak görür ve onlara en iyi şekilde hizmet etmeyi bir ibadet olarak kabul eder. Bu özellik, İbrâhim'i sadece büyük bir peygamber olarak değil, aynı zamanda yüksek ahlaki değerlere sahip bir birey olarak da öne çıkarır.

Hız. İbrâhim'in gösterdiği misafirperverlik, tüm insanlık için örnek alınması bir davranıştır ve toplumlar arası ilişkilerde sevgi, saygı ve hoşgörünün önemini vurgular. Onun bu tutumu, insanları bir araya getiren, toplumsal bağları güçlendiren ve insanlar arasındaki karşılıklı anlayışı ve yardımlaşmayı teşvik eden bir davranış modeli olarak kabul edilir. İbrâhim'in misafirperverliği, onun dini iletişim tarzının ve insanlarla etkileşiminin temel taşlarından biridir. Misafirperver oluşu, onun diğer insanlara karşı gösterdiği saygı, nezaket ve cömertliği yansıtır ve bu da onu etkili bir iletişimci yapar.

Yine Hız. İbrâhim'in misafirperverliği, onun insanlarla kurduğu ilişkilerde cömertlik, empati, nezaket ve saygı gibi değerleri ön plana çıkarır. Bu özellikler, her türlü iletişimde başarılı olmanın ve pozitif ilişkiler kurmanın anahtarlarıdır.

3.9.Yumuşak Huylu

Hız. İbrâhim, öfkeye sebep olan durumlar karşısında bile sabır gösterme, katlanma ve bu durumları soğukkanlılıkla karşılama erdemi ile bilinir. Herkesle yumuşak kalpli, yardımsever ve kimseye zarar gelmesini istemeyen bir karakteri vardır. Yumuşak kalplilik, Allah'a karşı duyulan derin bir saygıyı ve O'na içten bir şekilde dua etmeyi ifade eder. Kur'an-ı Kerim, İbrâhim'in bu özelliğini "*Şüphesiz İbrâhim çok yumuşak huyluydu, çok merhametli ve Allah'a dönüktü*"³⁰¹ şeklinde ifade ederek övgüyle bahseder. Bu ifade, İbrâhim'in sadece dışsal davranışlarının değil, aynı zamanda içsel

³⁰¹ Teybe, 9/114.

duruşunun da Allah'a olan tam bir teslimiyet ve bağlılıkla şekillendiğini gösterir. İbrâhim'in bu özellikleri, onu sadece büyük bir peygamber olarak değil, aynı zamanda takip edilmesi gereken ahlaki bir örnek olarak da öne çıkarır.³⁰²

HZ. İbrâhim, babası dahil olmak üzere tüm insanlara karşı büyük bir merhamet ve yumuşaklıkla yaklaşmıştır. Bu tutumu, Allah'a olan kesin inancından, O'nun büyüklüğünü ve yüceliğini tam anlamıyla kavramasından ve O'na tam bir teslimiyet göstermesinden kaynaklanır. Kavmini Allah'a ibadet etmeye çağırırken daima yumuşak ve anlayışlı bir yaklaşım sergilemiştir. Babasının ve kavminin iman konusunda direnç göstermeleri ve hatta tehditlerde bulunmaları bile İbrâhim'in tutumunu değiştirmemiştir. Karşılaştığı zorluklar ve direnişler karşısında bile merhametli, yumuşak huylu, iyi niyetli ve dikkatli davranışını sürdürmüştür. Bu, Hz. İbrâhim'in sadece kendi inancına ve değerlerine olan bağlılığını değil, aynı zamanda tüm insanlara karşı gösterdiği sabrı ve hoşgörüyü de gösterir. İbrâhim'in bu özellikleri, onu sadece büyük bir peygamber olarak değil, aynı zamanda insanlar arası ilişkilerde merhamet ve anlayışın önemini vurgulayan bir örnek olarak öne çıkarır.

HZ. İbrâhim'in yumuşak kalpliliği, ayrıca onun Allah'ın emirlerine olan teslimiyetinde de görülür. Oğlu İsmail'i kurban etme emrine verdiği tepki, bir baba olarak duyduğu derin sevgi ve merhamet ile Allah'a olan tam teslimiyetinin birleşimidir.

HZ. İbrâhim'in bu özellikleri, onu sadece büyük bir peygamber olarak değil, aynı zamanda takip edilmesi gereken ahlaki bir örnek olarak öne çıkarır. Yumuşak kalpliliği ve merhameti, insanlara karşı anlayışlı ve sabırlı olmanın, her durumda sevgi ve şefkatle yaklaşmanın önemini hatırlatır.

3.10.Cesareti

HZ. İbrâhim'in cesaretinin en belirgin olduğu nokta, geleneksel otoriteye karşı gösterdiği tepkileri ve eylemleridir. O, klasik dini uygulamaları ortadan kaldırmaya yönelik çabalarıyla toplumu kurtuluşa ulaştıracak bir inanç sistemini yaymaya çalışmıştır.³⁰³

Farklı olmak, insanlar arasında kabul görmek ve bu süreç bazen tehlikeli durumlar da

³⁰² Hud, 11/75.

³⁰³İsa Kuyucuoğlu, *Din Sosyolojisinde Kuram ve Yöntem Sorunu*(Ankara:Eski ve yeni Yayınları, 2012), 154.

içerebilir. Hz. İbrâhim, bu zorluğa rağmen cesaretini göstermiş ve geleneksel dini uygulamalara karşı durmuştur. Uzun yıllar boyunca paganizmin hüküm sürdüğü topraklarda, tektanrıcılığı savunmuştur.³⁰⁴

³⁰⁴ Friedman, “Abraham as A Transformational Leader”, s. 92.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DAVET VE TEBLİĞDE ÜSVE-İ HASENE OLARAK Hz.

İBRAHİM

4.1.Yöntemler Açısından Davet Ve Tebliği

Hazreti İbrâhim'in tebliğ ve davette ikna yöntemleri, onun peygamberliğinin en önemli yönlerinden biridir. İnsanları tek Allah'a inanmaya ve putperestlikten uzak durmaya çağırırken kullandığı yöntemler, günümüzde en etkili tebliğ ve ikna teknikleri olarak kabul edilebilir. Hz. İbrâhim'in tebliğ ve iknan metodlarını şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

4.1.1.Akıl Yürütme ve Mantık Kullanma

Hz. İbrâhim, muhataplarını batıl inançları üzerine düşünmeye teşvik ederken akıl yürütme ve mantık kullanmıştır. Gökyüzündeki yıldızları, ayı ve güneşi göstererek, bunların battıkları için geçici olduğunu ve dolayısıyla ibadet edilmeye değer olmadıklarını vurgulamıştır. Ayetlerde sırayla yıldız, ay ve güneşin batışını izlemesi ve buradan bir sonuca ulaşması bir mantık yürüttüğünü göstermektedir.³⁰⁵ Bu yöntem, insanların kendi inançları üzerine sorgulama yapmalarını ve doğru sonuçlara ulaşmalarını sağlayan etkili bir ikna tekniğidir.

4.1.2.Soru Sorma

Hz. İbrâhim, insanların kendi inançlarını sorgulamalarını sağlamak için sorular sormuş, tapmış oldukları, taştan yapılmış putların nasıl kendilerine fayda veya zarar verebileceğini sorgulamıştır.³⁰⁶ Bu, muhataplarının kendi inançlarını içtenlikle değerlendirmelerine olanak tanımıştır.

Hz. İbrâhim, sadece dini ve metafiziksel konularda değil, toplumsal ve ideolojik meselelerde de temel sorular sormakla tanınır.³⁰⁷ Bu, onun yalnızca kendi inançlarını değil, aynı zamanda çevresindeki toplumsal düzeni ve o dönemdeki yaygın inanışları

³⁰⁵ En'am, 6/76-78.

³⁰⁶ Şuara, 26/70-75.

³⁰⁷ Bakara, 2/260.

da sorguladığını gösterir. Örneğin, İbrâhim'in "Ölüleri nasıl diriltirsin?"³⁰⁸ sorusu, inancının pekiştirilmesi ve kalbinin tatmin edilmesi ihtiyacından kaynaklanmıştır. İbrâhim'in Allah'tan ölüleri nasıl dirilttiğini görmesini istemesi, imanının zayıflığından değil, kalbinin tam bir tatmin bulmasını istemesinden kaynaklanmaktadır. Bu istek, insanların duygu ve hislerinin önemini ve görmek gibi somut bir deneyimin, duymaktan daha farklı bir etkiye sahip olabileceğini gösterir. İbrâhim'in bu talebi, Kur'an'da da yer alan ve insanların ahiretteki dirilişe dair kesin bir delil görmek istemeleri gibi genel bir insani eğilimi temsil eder.

İbrâhim'in sorularından, davet ettiği tevhid inancının, İslam'ın sadece körü körüne takip edilen bir din olmadığı anlaşılmaktadır. Bu ifade, İslam'daki sorgulama ve inanç arayışının önemini vurguluyor gibi görünüyor. İbrâhim Aleyhisselam'ın, imanını pekiştirmek için Allah'a sorular sorduğu ve bu sürecin onun kalbini tatmin ettiği anlatılıyor.³⁰⁹ Bu, İslam'da akıl ve kalbin birlikte hareket etmesi gerektiğinin ve inanç konusunda insanların kalpleri tatmin oluncaya kadar soru sormaları, kalpleri huzur bulana dek araştırma ve düşünmelerinin, sorgulamanın teşvik edildiğinin bir örneği olarak sunulabilir.

İslam, akla ve bilgiye büyük değer verir. Kur'an ve Muhammed'in sözlerinde insanların çevrelerini incelemeleri, düşünmeleri ve Allah'ın yaratılışındaki belirtileri keşfetmeleri teşvik edilir.

Bu teşvik, özellikle genç nesillere, sorgulamanın ve keşfin değerini vurgulamada önemlidir. Bu yaklaşım, onlara yalnızca kabul edilmiş normları değil, bu normların arkasındaki derin anlamları ve ilkeleri de kavratır. Böylece, inançlarını yalnızca geçmişten devralınan bir dizi olarak değil, aynı zamanda kişisel tecrübeler ve kavrayışlar aracılığıyla keşfedilen ve benimsenen bir süreç olarak görmeleri mümkün olur.

Hz. İbrâhim'in bu isteğinin ardında yatan nedenlerden biri, Allah'ın dostu olma konumunda olmasına rağmen, imanının ve kalbinin tatmininin daha da artırılması arzusudur. Bu, insanın hangi manevi makama ulaşırsa ulaşsın, imanının olgunluğu ve kalbinin tatmin olması için hala alması gereken yollar olduğunu gösterir. Bu, aynı

³⁰⁸ Bakara, 2/260.

³⁰⁹ Bakara, 2/260.

zamanda, kişinin Allah'a olan yakınlığı arttıkça, kendi aczini ve muhtaçlığını daha net bir şekilde fark etmesine yol açar.

Hız. İbrâhim'in, Allah'ın ölüleri nasıl dirilttiğini görme talebi, imanın gücünün yanı sıra, kalp ve duyguların tatmin edilmesinin de önemli olduğunu vurgular. Bu, Allah'ın Hız. İbrâhim'e sorduğu soru ile daha da belirginleşir; bu soru, imanın kendisine değil, imanın getirdiği güven ve tatmine yöneliktir. Hız. İbrâhim'in "Elbette inandım" yanıtı, sorgulamanın imanla ilgili olmadığını, daha çok kalbin duygusal tatminiyle ilgili olduğunu gösterir.³¹⁰

Hız. İbrâhim'in talebinin önemi, sadece kendisi için değil, tebliğ açısından da büyüktür. Onun bu isteği, imanın yanında, kalp ve akıl tatmininin de önemli olduğunu ve insanların imanlarının yanında hissiyatlarının da tatmin edilmesi gerektiğini öğretir. Bu, dini tebliğde, insanların sadece akıl yoluyla değil, aynı zamanda kalp ve hissiyat yoluyla da tatmin olmaları gerektiğini vurgular.

4.1.3.Örnekler ve Benzetmeler

Hız. İbrâhim, öğretilerini insanlara daha iyi anlatabilmek için örnekler ve benzetmeler kullanmıştır. Güneşin batmasıyla ilgili yaptığı gözlemler ve bunları insanlara anlatırken kullandığı yöntemler, onun öğretilerini somutlaştırmış ve daha anlaşılır kılmıştır.³¹¹

4.1.4.Kişisel Örnek Olma

Hız. İbrâhim, kendi hayatıyla insanlara örnek olmuştur. Kendi inancına olan sarsılmaz bağlılığı, sabrı ve Allah'a teslimiyeti, insanlara sadece sözleriyle değil, aynı zamanda eylemleriyle de yol göstermiştir.³¹² Bu, onun tebliğinde çok güçlü bir ikna unsurudur.

4.1.5.Yumuşak Dilli ve Merhametli Olma

Hız. İbrâhim, insanlara karşı her zaman yumuşak dilli ve merhametli bir yaklaşım sergilemiştir. Babasıyla olan diyalogunda bile, ona karşı saygılı ve sevecen bir tutum

³¹⁰ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberi Tefsiri*, çev. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), 1/129-136.

³¹¹ Şuara, 26/70-75; En'am, 6/76-78.

³¹² Bakara, 2/124; Mümtehine, 60/4,6.

benimsemiş, sert ve yıkıcı bir dil kullanmaktan kaçınmıştır.³¹³ Bu, insanların savunmacı olmaktan ziyade, söylenenlere açık olmalarını sağlamıştır.

4.1.6.Sabır ve Sebat

Hz. İbrâhim'in davet ve tebliğindeki sabır ve sebat, onun ikna çabalarının önemli bir parçasıdır. Karşılaştığı reddedilmeler ve zorluklar karşısında yılmamış, mesajını iletmeye devam etmiştir. Bu uzun vadeli yaklaşım, zamanla insanların kalplerinde değişim yaratmıştır.

4.2.Muhatapları Açısından İbrahim'in Tebliğ Ve Davet Metodu

Hz. İbrâhim'in tebliğ ve ikna yöntemleri, insanları hakikate yönlendirme konusunda akılcı ve duygusal ikna tekniklerinin dengeli bir kombinasyonunu sunar. Bu yöntemler, onun sadece kendi döneminde değil, günümüzde de davet ve tebliğde geçerliliğini koruyan evrensel iletişim ilkelerini yansıtmaktadır.

Hz. İbrâhim'in tebliğ ve davet metodu ile alakalı Kur'an'da pek çok ayeti kerime mevcuttur. Bu ayetler bağlamında Allah Teâla, hem Peygamber Efendimiz'e (s.a.v), hem de ümmete onun davet metodunu telkin etmekte ve her hususta olduğu gibi O'nun sünneti üzere bir davet metodunu tavsiye etmektedir. Bu bağlamda öncelikle ilk muhatap olması cihetiyle İbrâhim'in babası Azer'e davetini en başa aldık.

Zira Azer sadece İbrâhim'in babası değil, aynı zamanda toplumsal rol olarak İbrâhim'in mücadele ettiği şirk düzeninin en temel yapıtaşlarından biriydi. Toplumun taptığı putların üreticisi ve bu işin ticaretini yapıp bu iş üzerinden servet elde eden bir şahsiyetti. Bu bağlamda Hz. İbrâhim'in babasına yaptığı daveti ve bu davette kullandığı tebliğ ve ikna metodunu ele alacağız.

4.3.Babasına Yaptığı Davet Ve Tebliğ

Hz. İbrâhim, putperestliğin yoğun olduğu bir bölgede yaşamış ve bu yerde peygamberlik görevini ilk kez üstlenmiştir. Peygamberler, tebliğ görevlerini yerine getirirken, genellikle toplumlarını dini inançlara davet etmeden önce, kendi aile üyelerini bu inanca çağırırlar. Benzer şekilde, Kur'an-ı Kerim'de Muhammed'e (s.a.v) ilk olarak kendi aile fertlerini İslam'a çağırması emredilmektedir.³¹⁴

³¹³ Meryem, 19/42-46.

³¹⁴ Şu'ara, 26/214.

Kur'an-ı Kerim, pek çok surede Hz. İbrâhim'in kavmiyle, ya da kavmi ve babası arasında tutunduğu tavırla alakalı bilgiler vermektedir. Ancak Kur'an'da sadece bir yerde İbrâhim'le babası Azer, yani bir baba ve oğul arasında geçen diyalogu aktarmaktadır. Bu diyalogda İbrâhim, müşfik bir davetçi Peygamber, baba ise kalbi katı ve davete muhatap bir kafir... Buna binaen özellikle bu diyalogu müstakil bir başlık altında inceledik. Zira bu diyalogda sonraki nesillerden gelecek davetçiler için çıkarılacak ibretler ve özellikle yakın akrabalarını İslam'a davet ederken istifade edebilecekleri stratejiler mevcuttur. Zira davetçi hem statü hem de yaş itibariyle kendisinden büyük bir yakınıni davet etmek durumunda kalabilir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'deki ilgili ayetler, davetçiye yol gösterici ve rehberlik edici özellikler taşır.³¹⁵ Ayetlerin detaylı bir incelemesi, Allah'ın Peygamber Muhammed'i (s.a.v), kavmine, putperestlik yapan geçmiş toplulukların öykülerini anlatmaya davet ettiğini göstermektedir. Özellikle İbrâhim'in kıssasının vurgulanması, Kureyş kabilesinin İbrâhim'in neslinden gelmesiyle bağlantılı olarak dikkat çekici bir faktör oluşturabilir. Çünkü Kureyşliler, kendilerini İbrâhim ile ilişkilendiriyor ve onun ümmetinden olduklarını savunuyorlardı. Bu çerçevede, ayetler İbrâhim'in babasını ve kavmini putperestlikten nasıl uzaklaştırmaya çalıştığını anlatarak, muhataplarının zihinlerine ve kalplerine ulaşmayı amaçlamaktadır.

İbrâhim ilk olarak babası Azer'e yapmış olduğu davete "Babacığım" hitabıyla başlamakta. Bu hitap aynı zamanda o ve babası arasındaki güçlü bağı ortaya koymak için özellikle tercih edilmiş bir hitap. Zira aralarında babalık ve oğulluk gibi güçlü bir bağ olduğunu babaya hatırlatmakta ve bu şekilde babanın oğlunun çağrısına kulak vermesi sağlanmaya çalışılmaktadır. İbrâhim aslında babasına şu mesajı vermektedir: *"Ben senin oğlunum, babalar ve oğullar birbirini sever. Birbirini sevdikleri için de birbirlerinin hem dünya hem de ahiret maslahatını gözetirler ve bunun için her şeyi yaparlar."* Bu hitap tarzı aynı zamanda Hz. İbrâhim'in halim karakterini de ortaya koymaktadır. Babasının cahilce yaklaşımına rağmen naif üslubu bir davetçi için şüphesiz dikkate değer bir durumdur.³¹⁶

³¹⁵ Meryem, 19/41-50.

³¹⁶ Seyyid Kutup, *Fizilâl'il-Kur'an*, (Kahire: Daru's-Şürûk, 1977), 4/2311.

Hz. İbrâhim Aleyhisselam babası Azer'e hitap ederek: *"Babacığım! Neden işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası dokunmayan putlara tapıyorsun?"*³¹⁷ demektedir. İbadette asıl olan kişinin kendisinden daha yüce, daha güçlü ve bilgili bir varlığa teveccüh etmesidir. Oysa insandan daha aşağı vasıflarda bir varlığa nasıl ibadet ve kulluk için nasıl teveccüh edilir? Öyle varlıklar ki; ne işitebilmekte, ne görebilmekte ve ne de zarar ve fayda sağlayabilmektedir.

Alûsî şöyle demektedir:

*Hz. İbrâhim davetinde en güzel yöntemi kullanmıştır. Babasına karşı delillerin en güçlüsünü ve en güzel edeple ortaya koymuştur. Ta ki babası inat ve kibirle tamamen doğru yola karşı tavır almasın diye. O babasından putlara tapma sebebini sormakta ve bunu sorarken en küçük akıl sahibinin dahi itiraz edemeyeceği bir şekilde sormaktadır. Zira akıl sahibi kimseler bir tarafa en hafif akıllı kimseler dahi böyle bir varlığa kulluğu mantıklı bulmaz.*³¹⁸

Babası Azer kendi kavminin putlar ve şahsiyetler hakkında en bilgili idi. Yıldızlar ile alakalı büyük bir bilgiye sahipti. Kavmi bu donanımına binaen başkasından değil gelip ondan putlarını satın almaktaydılar. Bu yüzden ona karşı kullanılacak en güçlü delil, İbrâhim'in sorduğu: *"Babacığım! Neden işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası dokunmayan putlara tapıyorsun?"* sorusuydu. Zira babasına şunu demek istiyordu: Sen bütün çabanı ortaya koydun, bütün ilmini kullandın, öyle ki gökteki varlıklara mukabil ellerinle putlar yaptın. Ancak bütün bu gayret ve çabana rağmen onlarda işitme ve görme duyusu yaratmaya ve sana fayda ve zarar verme kabiliyeti kazandırmaya güç yetiremedin. Oysa sen yaratılışın itibariyle onlardan daha üstün ve şerefli. Sen işitiyor, görüyor, başkalarına zarar ya da fayda sağlayabiliyorsun. Semavi olan eserler sende çok daha mükemmel zuhur etmektedir. Hayret edilmesi gereken şey şu ki: Elinle yarattığına kul oluyorsun, oysa sen ellerinle yaptığın o putlardan daha şerefli ve üstünsün!³¹⁹

³¹⁷ Meryem, 19/42.

³¹⁸ Muhammed b. Abdullah el-Hüseyîn el-Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî Fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Âzim ve Seb'ul-Mesânî*, (Beyrût: Daru İhyâi't-Türasil 'Arabî), 97/16.

³¹⁹ Ebu'l-Feth Muhammed Abdulkerim eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, (Kahire:

Daha sonra İbrâhim babasına şöyle hitap etmektedir: “*Babacım! Şüphesiz ki bana, sana gelemeyen bir ilim geldi. Bana uy ki seni dosdoğru yola ulaştırayım.*”³²⁰

Hiz. İbrâhim babasını cehalette olmasına rağmen cahillikle itham etmiyor. Kendisini de en bilgin bir insan olarak öyle olduğu halde yansıtmıyor. Aksine daha yumuşak bir tabirle babasına “*bana uy ki seni dosdoğru yola ulaştırayım*” diye hitap ediyor. Seni ulaştıracağım yol en yüce hedeflere ulaştırıcı ve dalaleten hidayete çıkarıcı bir yoldur. Bu yol seni ebedi hüsrandan kurtaracaktır. Hiz. İbrâhim, babasının yaş itibarıyla kendisinden daha büyük olduğunu, hayat tecrübesinin daha fazla olduğunu biliyor. Babası oğluna tabi olmakta bir aşağılık duygusuna kapılmı istemiyor. Bu yüzden de “*ben senden daha bilgiliyim*” diyerek ilmi kendi nefesine izafe etmiyor. Bunun yerine daha zarif bir ifade ile “*bana sana ulaşmayan bir ilim ulaştı*” diyor. Yani kendi çabamla elde edip seni geçtiğim kesbi bir ilim değil bu, aksine Allah’ın bana lütfettiği vehbî bir ilimdir diyor. Dolayısıyla sen şayet bu ilme tabi olursan bana değil hakikatte Allah’a uymuş olacaksın. Bu da senin bana karşı konumundan herhangi bir noksanlık oluşturmaz.³²¹ Görüleceği üzere Hiz. İbrâhim aslında davet ve tebliğini yapıp babasını doğru yola ikna etmeye çalışırken naif bir dili, hikmetli bir üslubu elden bırakmamaktadır.

Şayet Âzer oğluna tabi olmuş olsaydı bu onun konumuna ne gibi bir zarar verirdi? Oysa İbrâhim kendisine uymasının bilincinde olduğu kadar, aynı zamanda uymadığı takdirde tabi olacağı yanlış otoriteyi de hatırlatma gereği duyarak bu anlamda ikinci seçeneğin ne kadar yanlış bir tercih olacağını ifade sadedinde şöyle diyor: “*Babacığım! Sakın Şeytana kulluk etme! Zira Şeytan Rahman’a isyan edenlerdendir.*”³²² Hakikatte Azer, Şeytana değil aksine putlara tapıyordu. Ancak Azer’in putlara olan tapması aslında Şeytan’ın onu saptırması ve vesveseleriyle yanlış yönlendirmesinin bir sonucuydu. Dolayısıyla görünüşte Şeytana tapmasa dahi dolaylı olarak ona itaat ettiğinden bu aslında ona tapılmaktan farksızdı. Başka bir ayette de buna işaret edilmektedir: “*Ey Ademoğulları! Şeytana tapmamanız için sizden söz*

Müessestü’l-Halebî, 1968), 2/109.

³²⁰ Meryem, 19/43.

³²¹ Kutup, *Fizilâl’il-Kur’an*, 4/2311.

³²² Meryem, 19/44.

almadım mı! Şeytan şüphesiz sizin apaçık düşmanınızdır."³²³

Hz. İbrâhim'in, "Zira Şeytan Rahman'a isyan edenlerdendi..." sözü; Hz. İbrâhim'in babasını Şeytana uymaktan sakındırmasının asıl gerekçesidir. Hz. İbrâhim, bu makamda özellikle esma-i ilahiden Rahman ismiyle hitap ederek, Allah'ın Rahman isminin tecellilerinin Azer'i de kuşatacak kadar geniş olduğu anlamını hissetmesine yöneliktir. Allah, Rahman isminin bir tecellisi olarak kâfir dahi olsa Azer'e zahirî ve bâtnî pek çok nimetler bahşetmiştir. Ona işitme ve görme duyularını ve daha nice nimetlerle ihsanda bulunmuştur. Öyleyse bütün nimetleri kendisine Rahman isminin tecellisi olarak lütfeden Allah dururken nasıl olurda Rahman'a isyan eden Şeytana itaat eder? Dolayısıyla temel bir kuraldır: "Asiye itaat eden de asidir. Her asi olan da kendisine lütfedilen imtiyazların elinden alınmasına ve kendisinden intikam alınmasına müstahaktır."³²⁴

Hz. İbrâhim, kavminin en ilim sahibi ve akıllılarından biri olan babasını yönelttiği soru ve getirdiği delillerle derin bir tefekküre davet etmekte ve muktezayı haline münasip tarzda davetini icra etmektedir. Daha sonra İbrâhim'in yine atife dediğimiz Mantıklı, şefkatli ve sevecen bir üslupla babasına karşı sorumluluk ve merhamet duygusunu ne şekilde yansıttığına müşahit olmaktayız. Öyle ki nasıl ki bir baba evladının akıbeti için endişeleniyorsa, O da babası için endişelenen bir evlat olarak acı bir akıbet ile babasının karşılaşmasını istemediğini şu ayetlerle babasının gönül ve ruh dünyasına aksettiriyor: "Babacığım! Ben Rahman'dan sana bir azabın ulaşmasından ve senin Şeytana dost olmandan korkuyorum..."³²⁵ Bu bir evladın babasının putlara tapmasından kaynaklı kötü akıbetinden duyduğu endişenin yansımasıdır. Aslında kullandığı üslup bir anlamda mücameledir.³²⁶

Kesin azap göreceğine dair kesinlik ifade eden tehdit üslubunu değil kendisinin taşıdığı endişeyi ifade eden bir üslubu tercih ederek aslında babasına karşı daveti esnasında ne kadar edebi gözettiğini ve Allah'ın rahmetinden ümidi kesmediğini yansıtan bir tarzda hitap etmektedir. Bu aynı zamanda her davetçinin dikkatini çekmesi

³²³ Yasin, 36/60.

³²⁴ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 97/16.

³²⁵ Meryem, 19/45.

³²⁶ Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî*, 98/16.

gereken bir husustur. Sert bir tehdit üslubu kimi zaman muhatabı o tehdiye meydan okuma yönünde tahrik edebilir. Oysa tehdit üslubuyla değil de muhatabın akıbetinden duyulan endişeyi yansıtan şefkat üslubuyla elim akıbet hususunda ikaz daha büyük bir etki icra edebilir. Bu bağlamda bir davetçi için alınacak pek çok dersler vardır.

Hz. İbrâhim bu şekilde delillerini ortaya koyup babasına hitabını tamamlayıp kendisinden gelecek cevabı beklemeye başladı. Peki babanın oğlunun şefkat ve merhamet dolu nasihatine cevabı ne oldu? Onun edeple müzeyyen, lütufkâr, büyüğünü yaralamamak için gösterdiği büyük özene mukabelesi ne oldu? Âzer: “*Sen bizim tanrılarımızdan yüz mü çevirdin ey İbrâhim! Şayet bu inancını terk etmezsen seni taşlarım. Benden uzun bir zaman uzaklaş*”³²⁷ dedi.

Azer’in tavrından anlaşılan odur ki oğluna verecek bir cevap bulamadığıdır. İbrâhim’in delillerine karşılık ne bir delille karşılık verdi ne de oğlunun görüşünü çürütmek için bir çabaya girdi. Bir babanın oğluna karşı tutunabileceği en katı hal ile oğluna mukabelede bulundu. Azer’in sözlerinde dikkat edilmesi gereken bir diğer şey ise kendi batıl davasına karşı ortaya konan her hüccete kulak tıkaması ve asla tartışmaya açmamasıdır. Azer, oğluna tanrılarını ne kadar sevdiğini ifade etmek için onları kendisine izafe ederek hitap ediyor. Bununla aynı zamanda İbrâhim’in onlara iman etmemesi hasebiyle putların ondan beri olduğunu ve onlardan gelecek bereket ve rahmete oğlunun nail olamayacağını vurguluyor. Azer, oğluna onun babasına “Babacığım” hitabına mukabil “oğlum” diyerek değil direk adıyla hitap ederek öfkесinin ne kadar ileri düzeyde olduğunu göstermiş oluyor. İbrâhim’in merhamet dolu hitabına katı bir üslupla cevap vererek kendisinden uzaklaşmasını istiyor.³²⁸ Böylece bir daha kendisini inancına davet etmekten alıkoyuyor. Bununla da yetinmeyerek kendisini taşlamakla tehdit ediyor. Bunu söylemesinin temel gerekçesi kararlılığını aynı zamanda ortaya koymaktır. Nitekim Peygamberler tarihi incelendiğinde görülecektir ki toplumlarının ve en başta en yakın akrabalarının peygamberlere karşı tutumu hep bu meyanda gelişmiştir. Her türlü davet yöntemini, en büyük bir incelik ve hikmetle kullandıkları halde karşılaştıkları muamele ekseriyetle Azer’in oğlu İbrâhim’i taşlamakla tehdit etmesi gibi recmedilmekle tehdit

³²⁷ Meryem, 19/46.

³²⁸ Muhammedü'l-Emin b. Muhammedü'l-Muhtâr el-Ceknî eş-Şenkitî, *Edvâu'l-Beyân fî İyâdâhi'l-Kur'an bi'l-Kur'an*, (Kahire: Matba'atu'l-Medenî, 1965). 4/309.

olmuştur. Bu durum birer davetçi olarak Peygamberleri asla himmetini kırıcı bir durum arz etmemiştir. Onlar bütün bunlara rağmen her İslam davetçisinde olması gereken hilim ahlakıyla kuşanmış ve onlara İbrâhim'in babası Azer'e verdikleri cevabı vermişlerdir.

Hz. İbrâhim, babasının bu tutumuna karşı öfkelenmedi. Ona iyilikle muamele etmekten asla vazgeçmedi.³²⁹ Aksine o babasına "Selam üzerine olsun" diyerek her davetçinin riayet etmesi gereken kötü muameleye güzellikle mukabele etme ilkesine uyararak cevap verdi. Zira kötüye kötülükle muamele etmemek ona yapılan büyük bir ihsandır.³³⁰ Bu yaklaşım bir davetçinin cahillere karşı takınacağı tutumu gösterir.

Hz. İbrâhim'in babasının yanından ayrılmadan davetçilere öğrettiği son şey de Allah'ın rahmetinden ümit kesmemektir. Halim olan İbrâhim, babasından ayrılmadan önce selamla mukabele ederek sonunu babasının bütün tehditlerine rağmen kendisi için bağışlanma dileyeceği vaadiyle sonlandırıyor. "*Rabbimden senin için bağışlanma dileyeceğim, zira o bana karşı çok lütuflüdür.*"³³¹ Bana çokça merhamet ve iyilik edendir. Bu makamda bir kâfir için affedilme talebinde bulunma onun için aslında hidayet talebi manasındadır. Bu onun kâfir olarak öleceğini bilmeden öncedir. Ancak küfür üzere öleceği anlaşıldığında bu caiz olmaz.³³² "*İbrâhim'in, babasının bağışlanması için yaptığı dua ise sırf ona verdiği bir sözden ötürüydü. Ama onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. İbrâhim gerçekten çok duyarlı, yumuşak huylu biriydi.*"³³³

Babasının kendisinin davetine icabet etmeyeceğini anlayınca Hz. İbrâhim babasına, kendisini ve kavmini terk edeceğini ve putlarından uzaklaşarak duayla Rabbine iltica edeceğini beyan etti. Zira dua bir davetçinin ümitsizlik anında sığınağı, her zorlukta dayanağıdır. Böylece davetçi Rabbinin rızasına nail olur ve kafirler topluluğuna karşı arkasında en büyük gücün varlığını hisseder. İbrâhim Rabbine duada bulunurken bile edebi gözetmekten geri durmamaktadır. "*Rabbime dua etmekle şakilerden*

³²⁹ Kutub, *Fizilali'l-Kur'an*, 4/2312.

³³⁰ Âlûsi, *Ruhu'l-Me'ânî*, 16/100.

³³¹ Meryem, 19/47.

³³² Âlûsî, *Ruhu'l-Me'ânî*, 16/100.

³³³ Tevbe, 9/114.

olmayacağıma umuyorum.” İbrâhim onları ve taptıklarını terk edip tevhit akidesine sarılınca Allah Te’ala onun umutlarını boşa çıkarmadı. Onlardan daha hayırlı bir aile, çocuk ve torunlar bahşetti. Neslinden pek çok peygamber çıkardı. Rahmetinden O’na ihsanda bulunup şanını yüceltti. Bu şüphesiz çok büyük bir mükâfattır.³³⁴

İbrâhim'in bu içsel çatışması, bugün ve sonrasında davet ve tebliğcilerin karşılaşacağı pek çok insanın kendi aile üyeleri veya sevdikleriyle yaşadığı yahut yaşama ihtimali bulunan dini veya manevi farklılıklar karşısındaki duygusal zorluklara, travmalara da ışık tutabilir. Bu, bize inançlarımız ve sevdiklerimiz arasında denge kurmanın zorluklarını ve bu süreçte sabır, anlayış ve merhametin önemini hatırlatır.

Hız. İbrâhim, babasının kurtuluşu için dua etmiş, ancak sonunda Allah'ın iradesine teslim olmuştur. Bu süreç, onun Allah'a olan teslimiyetini ve inancının gücünü pekiştirmiştir. Aynı zamanda, sevdiklerimizin kendi seçimlerini yapma özgürlüğüne saygı duymanın ve herkesin kendi yolculuğuna sahip olduğunu kabul etmenin önemini vurgulamıştır.

Hız. İbrâhim'in babası Âzer'in durumu ve onun cehenneme gideceği düşüncesi, İbrâhim'in psikolojik durumunu derinden etkilemiş olabilir. İbrâhim, babasına olan derin sevgi ve bağlılığına rağmen, onun putperest inançlarını reddederek tek Tanrı'ya ibadet etmeye çağırmıştır. Babasının hidayete ermemesi ve doğru yolu bulmaması, İbrâhim için büyük bir üzüntü ve endişe kaynağı olmuştur. Aynı zamanda bu durum, İbrâhim'in manevi ve ahlaki değerlere olan bağlılığını sınavan bir deneyim olarak karşımıza çıkar. Babasına olan sevgi ve bağlılık duyguları ile Allah'a olan sadakati ve itaati arasında kalması İbrâhim için büyük bir üzüntü ve içsel çatışma kaynağı olarak karşımıza çıkar. Bu içsel çatışma, onun sabrını, bağışlayıcılığını ve imanını derinlemesine test etmiş olabilir.

Kur'an-ı Kerim'de İbrâhim'in babasına için yaptığı yakarışları ve onun için af dilemesi, onun derin endişe ve merhametin bir göstergesidir. Ancak babasının inatçı tutumu ve değişmez inançları karşısında, İbrâhim'in bu duruma nasıl tepki verdiği, onun sabrını, bağışlayıcılığını ve Allah'a olan teslimiyetini gösterir.

Bu durum, İbrâhim'in karşılaştığı manevi ve psikolojik zorlukları anlamamıza yardımcı olur. Bir yandan sevdiği bir aile üyesinin yanlış yolda olduğunu görmek ve

³³⁴ İbni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Âzim*, 4/462.

onun kurtuluşu için çabalamak, diğer yandan da kendi inancına sadık kalmak ve Allah'ın iradesine teslim olmak arasında kalmıştır. Bu, İbrâhim'in inancının gücünü ve onun karakterindeki olağanüstü sabır, merhamet ve teslimiyet özelliklerini vurgular.

Hız. İbrâhim'in bu deneyimi, sevdiklerimizin seçimleri veya yaşam yolları konusunda endişe ve üzüntü duyduğumuzda nasıl tepki vermemiz gerektiği konusunda bize yol gösterici olabilir. Sabır, anlayış, dua ve Allah'a teslimiyetin, bu tür zor durumlar karşısında rehberlik edebileceğini öğretir.

Hız. İbrâhim'in babasına olan yaklaşımı, onun tebliğdeki sabrını, merhametini ve akılcı yaklaşımını gösterir. Babasının putperest olması ve toplumunun büyük bir kısmının da aynı inançları paylaşması, İbrâhim için hem duygusal hem de manevi açıdan büyük bir meydan okumaydı.

Hız. İbrâhim, babasına hitap ederken büyük bir saygı gösterir. Ona "Ey babacığım" diyerek seslenir, bu da davet ve tebliğcinin muhatabı ile iletişimde saygı ve sevginin önemini vurgular. Bu davette İbrâhim'in sabır, saygı, empati ve açık iletişim gibi iletişim becerilerini nasıl kullandığı görülür. İbrâhim'in babası Âzer'e yaptığı davet ve tebliğ, günümüzde dahi dini iletişim ve ikna etme konusunda önemli dersler sunar. Saygı, sevgi, sabır ve akılcı bir yaklaşımın, insanları değişime teşvik etmede ne kadar etkili olabileceğini gösterir.

Hız. İbrâhim, kendi inançlarını yaşayarak babasına örnek olmaya çalışır. Kendi davranışları ve tutumuyla, inandığı değerlerin somut bir temsilini sunar. Bu bağlamda İbrâhim'in babasına yaptığı davet ve tebliğde; saygı, sabır, empati ve açıklığın önemini ortaya koyar. Bu özellikler, her türlü iletişimde başarılı olmanın ve olumlu ilişkiler kurmanın temelini oluşturur.

4.4.Kavmine Yaptığı Davet Ve Tebliğ

Hız. İbrâhim'in kavmine yönelik sözleri, onların kendi içlerinde düşünmelerine ve putlara tapmanın yanlışlığını fark etmelerine neden olmuştur, çünkü bu putlar sadece taş parçalarıdır, şuarsuzdur ve dinsizdirler. İletişim araçlarının, toplumu belirli toplumsal kesimlerin gerçekleşen veya olası bazı eylemlere karşı uyanık tutma süreci olan duyarlılaştırma işleminde kullanılan bir yöntem olarak bilgilendirme rolü de vardır.³³⁵

³³⁵ Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*,(Ankara:Ark yayınları,1994),49.

İkna süreci genellikle üç yöntemle gerçekleşir: Birincisi, bir muhatabın yeni bir tutum geliştirmesini sağlamaktır. İkincisi, iki muhatabın mevcut tutumunu güçlendirmektir. Üçüncüsü ise, bir muhatabın mevcut tutumunu değiştirmektir; bu, olumlu bir tutumu olumsuz hale getirmek veya olumsuz bir tutumu olumlu hale getirmek şeklinde olabilir.³³⁶

Öğüt verirken, karşısındakinin mutluluğunu ve saadetini önemseydiğini gösteren bir tarz benimsenmelidir. Zorlama veya dayatma gibi bir intiba kesinlikle uyandırılmamalıdır; tam tersine, samimi bir yaklaşım ve anlayışlı bir iletişim tercih edilmelidir.³³⁷

Hız. İbrâhim'in kavmine yaptığı davet ve tebliğ, onun dini iletişim becerilerinin ve stratejilerinin etkili bir şekilde nasıl kullanıldığını gösterir. Kavmiyle olan etkileşimlerinde, İbrâhim, mesajını kavmine net ve anlaşılır bir şekilde iletmeye özen göstermiştir. Kullandığı dil ve örnekler, kavminin kolayca anlayabileceği ve ilişkilendirebileceği şekildedir. Kavminin putlara tapınmasının mantıksızlığını vurgulamak için akılcı argümanlar kullanmıştır. Gökyüzündeki yıldızlar, ay ve güneş gibi doğal olayları örnek vererek, bunların tapınılacak varlıklar olmadığını, gerçek ilahın bunları yaratan Allah olduğunu açıklamıştır. Kavmiyle diyalog kurarken soru-cevap yöntemini kullanmıştır. Bu yöntem, karşısındakilerin düşünmesini ve kendi inançları üzerine sorgulama yapmasını teşvik eder.

İnsanları düşünmeye sevk ederken hangi konuda düşüneceklerine öncelik vermesini sağlamak için belirli bir meseleyi diğerlerinden daha önemli veya acil hale getirme sürecine "gündem oluşturma" denir.³³⁸ Hız. İbrâhim'in tebliği başladığında, bu daveti özellikle ileri gelenler olmak üzere toplumun dikkatini çekiyor ve konunun tartışılması için toplantılar düzenleniyor. Nemrut'un önerdiği çözüm yolundan anlaşılıyor ki, İbrâhim'in daveti sadece ileri gelenlerin değil, bütün toplumun gündemini oluşturuyor. Çünkü İbrâhim'in cezalandırılması, tüm toplumun önünde oluyor. Dinlerin, iktidarların ve ideolojilerin arzuladığı üç özellikten bahsedilmektedir:

³³⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı. *İnsan ve İnsanlar*, (İstanbul: Evrim Basım Yayım, 1988),75.

³³⁷ Mevdudi. Ebu'l Al'a, Tefhimu'l Kuran, Çev: M.Han Kayani ve Arkadaşları,(İstanbul, İnkılap Yayınları, 1996.)III, 70-71.

³³⁸ Mutlu. *İ. Sözlüğü*, s.81.

kalıcılık, evrensellik ve değişmezlik. Bu üç özelliğin hayata geçirilmesinde iletişimin çok kritik bir rolü bulunmaktadır. İletişim kalıcıdır, evrenseldir ve sonuç olarak değişmezliği sağlar. Bir şeyin toplum içinde yaygınlaşması ve topluma kök salması, onun etkin bir biçimde tanıtılması ve benimsenmesi ile mümkündür ki bu da insanlarla iletişim kurarak sağlanır.³³⁹

İletişim esnasında kavminin direnç göstermesi ve hatta ona karşı düşmanca tavırlar sergilemesine rağmen, İbrâhim sabırlı ve hoşgörülü bir tutum sergilemiştir. Kendi inançlarını yayma konusunda ısrarcı olmuş ancak bu ısrarı, saygılı ve yumuşak bir üslupla yapmıştır. Kendi yaşamıyla inandığı değerlerin somut bir örneğini sunmuştur. Kendi davranışları ve tutumuyla, doğru yolu göstermiş ve kavmine örnek olmuştur.

İbrâhim, dini iletişimde olumlu ve inşa edici bir dil kullanmıştır. Kavmine doğru yolu gösterirken, onları teşvik edici ve motive edici bir yaklaşım benimsemiştir. İbrâhim'in kavmine yaptığı davet ve tebliğ, iletişimde açıklık, sabır, empati ve akılcı argümanların önemini vurgular. Bu özellikler, her türlü iletişimde başarıya ulaşmanın ve etkili ilişkiler kurmanın anahtarlarıdır.

İnsanı iletişim kurmaya iten temel sebeplerden biri, çevresi üzerinde etkili olma arzusudur. Başkalarının tutum ve davranışlarını istediği yönde geliştirmek ve değiştirmek isteği de bu motivasyonun bir parçasıdır.³⁴⁰

Topluma kendini kabul ettirmenin ve toplum içinde en etkili olmanın bir yolu, şüphesiz ki etkileyici ve güçlü iletişim kurmaktır. Toplum içinde öne çıkmış ve lider konumuna gelmiş kişilere baktığımızda, bu kimselerin buldukları toplum içerisinde dini iletişim konusunda en başarılı ve etkili kişiler olduklarını görürüz. Çünkü insanların genelinde, kendilerine benzeyen, aynı dili konuşan ve benzer değerlere sahip olan daha rahat iletişim kurabilecekleri kişileri kendilerine lider olarak kabul ederler.³⁴¹

İslam dininin temel kaynağı Kur'an-ı Kerim, nazım biçimi ve üslubuyla kendine özgü bir iletişim mucizesi oluşturması, İslam'ın iletişime verdiği önemin önemli bir

³³⁹ Ertuğrul Özkök, *Sanat, İletişim ve İktidar*, (Ankara, Tan Kitap Yayın ve Ticaret Ltd. Şti., 1982), 48.

³⁴⁰ Merih Zıllıoğlu, *İletişim nedir?* (İstanbul: Cem yayınevi, 1993), 13.

³⁴¹ Orhan Çaplı, *İnsanın iç Dünyası*, (Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992), 127-132.

göstergesidir. Kur'an-ı Kerim, insanları hem ayetlerini okumaya hem de evreni dikkatle gözlemeye ve tefekkür etmeye teşvik eder ve "oku" emriyle bir iletişim ağı içine katılımı sağlar.³⁴²

Kur'an-ı Kerim, insanı Rableriyle ve tüm evrenle iletişime geçmeye teşvik ederek iletişimin önemini vurgular. Ayette³⁴³ belirtilen herkesin, imkanları ölçüsünde birbirine iyilik yapması, yardım etmesi, merhametli davranması, nasihat etmesi ve ayrılığa yol açacak davranışlardan kaçınması gibi sorumluluklar açıklanabilir. Aynı zamanda, herkesle ilişkiler ve sorumluluklar bu ayetin kapsamına girer; hatta hayvanlara karşı bile sorumluluklarımız vardır.³⁴⁴

Hz. İbrâhim'in kavmi itikatları itibariyle iki kısma ayrılmaktaydılar. Bir kısmı putlara taparken, diğer bir kısım ise yıldızlara tapmaktaydı. Bu yüzden iki ayrı başlık altında her bir inanç grubuna yaptığı daveti inceleyeceğiz.

4.5.Putlara Tapanlara Daveti

İbrâhim'in putlara tapanlara yaptığı davet, onun iletişim becerilerini ve stratejilerini etkili bir şekilde kullanmasının önemli bir örneğidir. Bu davette, İbrâhim, putperestlerin inançlarının mantıksızlığını göstermek için akılcı deliller kullanmıştır. Putların ne konuşabildiğini ne de kendilerini koruyabildiğini vurgulayarak, bu nesnelerin tapınılacak varlıklar olamayacağını açıklamıştır. İbrâhim, putperestlerle diyalog kurarken sıklıkla soru-cevap metodunu kullanmıştır. Bu yöntem, karşısındakileri düşünmeye teşvik etmiş ve kendi inançları üzerine sorgulama yapmalarını sağlamıştır. İbrâhim, kendi delillerini pekiştirmek için somut örnekler ve hikâyeler kullanmıştır. Örneğin, güneşi, ayı ve yıldızları örnek vererek, bunların sadece Allah'ın yarattığı varlıklar olduğunu ve tapınılacak güçler olmadığını göstermiştir. İbrâhim, iletişiminde her zaman yumuşak ve saygılı bir üslup kullanmıştır. Karşısındakilere hitap ederken kullandığı dil, onların görüşlerine saygı duyduğunu ve anlayışlı bir diyalog kurma arzusunu yansıtmıştır. İbrâhim, putperestlerin kültürel ve inançsal arka planlarını anlamaya çalışmış ve onlara

³⁴² Karaman, Hayrettin, İzlenim Dergisi, 96, Sayı:30. s.32

³⁴³ Rad, 13/21.

³⁴⁴ Ebu'l-Kâsım Mahmut b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşeri, *el-Keşşaf*. (Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabî, H. 1407),II. 357.

empatiyle yaklaşmıştır. Bu, iletişimde güven ve anlayış ortamı yaratmıştır. İbrâhim, kendi yaşamıyla inandığı değerleri somut bir şekilde sergilemiştir. Kendi davranışları ve tutumuyla, doğru yolu göstermiş ve insanlara örnek olmuştur. İbrâhim, putperestlerin inançlarını değiştirmeye çalışırken büyük bir sabır ve istikrar göstermiştir. Karşılaştığı zorluklar ve dirençlere rağmen, mesajını sabırla ve ısrarla iletmeye devam etmiştir.

Hz. İbrâhim'in putperestlere yaptığı davet, iletişimde mantıklı argümanların, empati ve anlayışın, saygılı bir üslubun ve sabrın önemini vurgular. Bu özellikler, her türlü iletişimde başarıya ulaşmanın ve etkili ilişkiler kurmanın temel taşlarıdır.

Allah ayetlerde³⁴⁵ ifade ettiği üzere İbrâhim'e henüz Peygamber kılmadan önce doğru yolu göstermişti. Henüz küçük yaşlarda sorgulayarak doğru hakikate ulaşmıştı. Allah, Hz. İbrâhim'in her türlü güzel ahlak ve vasıfla donandığını biliyordu. Peygamberlik için gereken her türlü özellik ve kabiliyet kendisinde mevcuttu. İbrâhim karizmatik bir peygamber olarak bilinir. Onun tutum ve davranışlarında şiddet veya baskıya rastlanmaz.³⁴⁶ Onun için asıl mesele, Allah'tan aldığı emir ve yasakları önce kendi yaşamında hayata geçirmek ve bunları eksiksiz olarak diğer insanlara aktarmaktır. Bir kişinin örnek alınabilmesi için, iyilikleri teşvik etmesi ve kötülüklerden sakınılmasını sağlaması adına, öncelikle kendisinin bu emirlere uyması ve yasaklardan kaçınması gerektiği açıktır. Bu nedenle, İbrâhim'in gerçekten takdire şayan bir örnek olduğunu kolaylıkla görebiliriz.

Hz. İbrâhim'in bir peygamber olarak, hem etkili ve etkileyici konuşma yeteneğine sahip olması hem de bu konuşmalarına uygun davranışlar sergilemesi, onun örnekliğini somut bir şekilde ortaya koyan özelliklerdir. Elbette, bir kişinin gerçekten iyi bir model şahsiyet olabilmesi için, bu iki niteliği benimsemesi ve aralarında uyum sağlaması gerekmektedir.³⁴⁷ Sözleriyle eylemleri arasında uyum sağlayan İbrâhim, bu özelliği sayesinde zaman ve mekân sınırını aşan bir örneklik sembolüne dönüşmüştür.

İyi bir örnek olmak, takip edenler için güzel bir rol model olma manasına gelmektedir. İbrâhim Peygamber'de takip edenleri tarafından bir üsve-i hasene olarak kabul edilmiş

³⁴⁵ Enbiya, 21/51-67.

³⁴⁶ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, (İstanbul:İnsan, 2014), 290.

³⁴⁷ Mustafa Karataş, *Peygamberimizin Beden Dili*, (İstanbul: Timaş, 2012), 221-222.

ve takipçileri, İbrâhim gibi olmak için çaba harcamışlardır.³⁴⁸ Ve bu nedenle, üç büyük dinin müntesipleri arasında çeşitli tartışmalar ortaya çıkmıştır.³⁴⁹

Yahudilik ve Hıristiyanlık mensupları, İbrâhim'i kendi ataları olarak görmekte ve onu kendi inançlarıyla ilişkilendirmektedirler. Ancak Kur'an-ı Kerim, bu iddiaları reddederek İbrâhim'in yalnızca tek Allah'a inanan ve O'na teslim olan bir hanif olduğunu vurgulamıştır.³⁵⁰

Hiz. İbrâhim peygamber, toplumunu tevhide davet etmeden önce, öncelikle kendisi bu çağrıya gönülden inanmış ve ardından kavmini bu inanca davet etmiştir.³⁵¹ Bu çerçevede, o, "Allah'a nasıl iyi bir kul olunur?" sorusunun cevabını yaşamıyla gösteren bir inanan bir insan ve örnek bir kul misali olmuştur. O, Allah'a tam bir teslimiyet, misafirperverlik, dürüstlük, merhamet, cesaret, yumuşak huyluluk ve daha birçok erdem ile insanlara örnek olmuş ve günümüzde de örnek olmaya devam etmektedir. Bu yüzden, inancı ve yaşam biçimiyle Müslümanlıkta mükemmelliğin sembolü haline gelmiştir.³⁵²

Ayette³⁵³ bildirildiği üzere, İbrâhim, babasıyla konuşurken onu kırmamaya ve onu doğru yola davet etmeye özen göstermiş, bu süreçte incitici hiçbir söz kullanmamış ve kendi ifadeleriyle olumsuz bir cümle kurmaktan kaçınmıştır.³⁵⁴

Hiz. İbrâhim'in en büyük arzusu babasının iyiliği ve hidayete ermesidir. Bu sebeple, babası ona katı ifadeler kullansa bile, İbrâhim hala ona karşı nazik bir tutum

³⁴⁸ Karataş, *Peygamberimizin Beden Dili*, s. 232.

³⁴⁹ Bakara, 2/140.

³⁵⁰ Al-i İmran, 3/67-68.

³⁵¹ Şuara, 26/69-89.

³⁵² Tom Winter, "Abraham From A Muslim Perspective", *Abraham's Children; Jews, Christians and Muslims Conversation*, (ed. Norman Solomon vd.), New York-London: T&T Clark, (2005), 28.

³⁵³ Meryem, 19/42-45.

³⁵⁴ Enver Polatoğlu, *Kur'an'da ve Tevrat'ta İbrahim'in İnanç Konusundaki Akılcı Tutumu*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2006, s. 68.

sergileyerek, onun için af dilemeye devam edeceğini ifade etmektedir.³⁵⁵ İbrâhim'in babasıyla gerçekleştirdiği bu konuşmalardan anlaşılıyor ki, o, babasına olan merhamet ve şefkati hiçbir zaman yitirmemiş, Allah'tan bu konuda kesin bir emir alana kadar babasına karşı anlayışlı ve şefkatli davranmıştır.³⁵⁶

Hz. İbrâhim'in merhameti ve şefkati yalnızca babasına değil, aynı zamanda çevresindeki herkese karşı da derin bir sevgi ve anlayışla doluydu. Babasına olan sabrı dışında oğulları³⁵⁷ ve eşlerine de büyük bir nezaketle yaklaşmış, insanlığa genel olarak da büyük bir şefkat göstermiştir. Evet, o örnek İbrâhim'in merhametinin ve insanlara olan şefkatli tutumunun güzel bir göstergesidir. Kur'an-ı Kerim'de, İbrâhim'in Lut'un kavmini helak etmeye gelen meleklerle olan diyalogu, onun adil ve merhametli yönünü açıkça ortaya koymaktadır. İbrâhim, helak haberini aldığı anda, hemen Lut ve oradaki masum insanların akıbeti hakkında endişelenmiş, onların kurtulması için aracı olmuştur. Bu, İbrâhim'in sadece yakınlarına değil, aynı zamanda genel olarak insanlığa karşı da derin bir şefkat ve merhamet duygusu beslediğini gösterir. Kur'an-ı Kerim'de bu durum, İbrâhim'in karakterinin derinliğini ve insanlığa olan bağlılığını gösteren önemli bir örnektir. İbrâhim, adaletin sağlanması ve masumların korunması için meleklerle tartışmaya bile girmiştir.³⁵⁸

Hz. İbrâhim'in misafirperverliği ve nazik davranışları, onun karakterinin öne çıkan yönlerindedir. Misafirlerini rahatsız etmemek için yemek hazırlama sürecini sessizce ve dikkatlice gerçekleştirmesi, onun incelikli ve düşünceli bir ev sahibi olduğunu gösterir. Misafirlerine et gibi değerli bir yiyecek ikram etme tercihi de, onların rahatı ve memnuniyeti için ekstra çaba sarf ettiğini belirtir. Bu davranışlar, İbrâhim'in sadece ailesine ve tanıdıklarına değil, aynı zamanda tanımadığı insanlara karşı bile gösterdiği cömertlik ve misafirperverliğin bir yansımasıdır.³⁵⁹ İbrâhim'in vurguladığı tevhid inancı, yani Allah'a olan tekil inanç ve ibadet, İslam dini dahil pek çok semavi dinin

³⁵⁵ Meryem, 19/47-48.

³⁵⁶ Tevbe, 9/114.

³⁵⁷ İbrahim, 14/35-36.

³⁵⁸ Ankebut 29/32; Hud 11/74-75.

³⁵⁹ Mustafa Baktır, "Kur'an'da Tanıtılan Model Şahsiyet İbrahim", *I. İbrahim*

Sempozyumu Bildirileri, (ed. Ali Bakkal), Şanlıurfa: Şurkav, (2007), 74.

temel taşıını oluşturur. Kendisi de dâhil olmak üzere, geçmiş peygamberlere atıfta bulunarak, ³⁶⁰ tevhid inancının insanlık tarihi boyunca süregelen ve tüm peygamberlerin ortak mesajı olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda geleceğe de büyük önem vermiştir. Yani, yaşadığı anın yanı sıra geçmişi ve geleceği de daima göz önünde bulundurmuş, olaylara iki yönlü bir perspektiften bakmıştır. ³⁶¹

“Allah Peygamberliği kime bahşedeceğini en iyi bilendir”³⁶² ayeti mucibince İbrâhim kavmine Peygamber olarak seçilmişti. İbrâhim kavmine davetine bir soru ile başladı. İlk olarak “Şu kendilerine tapmakta olduğunuz heykeller de ne oluyor?”³⁶³ diye sordu. Bu hakikatte davet için çok güzel bir yöntemdir. Söze direk vaaz ve irşat ile başlamak muhatap açısından can sıkıcı ve itici olabilir. Hz. İbrâhim öncelikle sorduğu soruyla muhatabını düşündürerek davet sürecine dâhil ediyor. Muhataptan önce kendi inancını tarif etmesini talep ediyor. Diyalog yöntemini özellikle tercih etmesinin arkasında temel gerekçe, karşılıklı soru ve cevaplarla ancak diyalogun ilerlemesinin mümkün olmasıdır. Dolayısıyla her iki tarafın da aktif olduğu bir yöntemdir diyalog yöntemi. Böylece muhatabınızı sözlerini işitiyorsunuz, iddialarını kendi ağzından dinliyorsunuz ve bu sizlere muhatabınızı kendi sözleri ve iddialarıyla ilzam etme imkânı sunuyor. Bu şekilde muhatabınızı bizzat kendi sözlerindeki tutarsızlıklarından yakalıyor ve inancının tutarsızlığını kendisine kendi sözleriyle göstermiş oluyorsunuz. Bu da muhatabınıza itiraz kapılarını kapatmaktadır.

Hz. İbrâhim “Ma” soru edatı ile söze başlıyor. “Ma” soru edatı bir şeyin hakikatinin beyan edilmesini talep makamında kullanılan bir edattır. Aslında “Tecahüli Ârif” gibi bir söz sanatı da aşikârdır. Aslında kişi ne olduğunu bildiği bir şeyi, bilmiyormuş gibi muhatabının o şeyi yücelttiğini bildiği halde sorarak aslında sorulan şeyi küçültmektedir.³⁶⁴ Kavmi ise ayetlerden anlaşıldığı üzere kendisine verecek mantıklı bir cevap bulamamaktadır. Neye, niçin inandığını bilmeyen bir topluluk olduklarını

³⁶⁰ Nisa, 4/163.

³⁶¹ Joachim Wach, *Din Sosyolojisi*, Çev. Ünver Günay (Kayseri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1990), 409.

³⁶² Enam, 6/124.

³⁶³ Enbiya, 21/52.

³⁶⁴ Âlûsî, *Râhu'l-Me'ânî*, 16/59.

kendi sözleri ile ortaya koyuyorlar. “Bizler atalarımızı bunlara tapar halde bulduk.” Yani aslında tahkiki bir araştırmanın değil, atadan evlada bir taklit silsilesi ile ulaşılmış bir inanca sahip olduklarını kendi dilleri ile itiraf ediyorlar. Ataları bu putlara tapmış, öyleyse muhakkak mantıklı bir gerekçesi vardır gibi bir yaklaşımla kuru bir taklitten ibarettir inançları. Verdikleri cevap aslında tahkiki imanın insana verdiği özgürlük yerine, ölü taklit kalıpları içerisinde aklın ve nefsin hapsedildiğini bizlere göstermektedir. Oysa bir inanca değer katan onun taklit ile değil, tahkik edilerek araştırma neticesinde elde edilmiş olmasıdır. Böylece İbrâhim, inançlarının bir taklit eseri olduğunu ve bu yüzden de değersiz olduğunu kendi dilleriyle muhataplarına itiraf ettirmiş oluyor.³⁶⁵

Hz. İbrâhim inançlarının taklit eseri olduğunu onlara itiraf ettirdikten sonra hiç beklemedikleri bir şekilde üst perdeden bir hitap tarzıyla ve hiç yumuşatmadan “*Siz ve atalarınız apaçık bir sapkınlık içerisinde*” diyor. İlk defa kavmi böyle bir söze muhatap olduğu için afallıyor. Aslında İbrâhim’in yapmak istediği tam da budur. Yani kavmini afallatmak. Zira tevhit ve şirk mücadelesinde muhatabına yeri geldiğinde çok etkisi yaratacak bir hitap tarzıyla hitap etmek gerekebilir. Batıl inancında derin bir uykuda olan kimseyi uyandırmak her zaman yumuşak bir üslupla olmayabilir. Bir bardak su döktüğünüzde o kimse yerinden fırlar. Ancak kavmi İbrâhim’in bu hitabını anlamlandırmakta zorlanıyor ve bunun bir şaka mı gerçek mi olduğunu kestiremiyor. Bu yüzden İbrâhim’in sözlerindeki ciddiyetini sorguluyorlar. Kendilerinin gerçekten bir batıl yol üzere olduklarını kabullenmek istemiyorlar. Buna binaen İbrâhim’e “*Sen bize hakikat ile mi geldin, yoksa bizimle dalga mı geçmekte*” sözleri aslında hayretlerinin bir ifadesidir.³⁶⁶

İbrâhim onların bu sualine cevap olarak ciddiyetini şu ifadelerle ortaya koyuyor: “*Hayır, sizin rabbiniz, göklerin ve yerin rabbidir; onları O yaratmıştır; ben de bunu ikrar edenlerdenim.*”³⁶⁷ İbrâhim’in “hayır” kelimesi ile yaptığı itirazı iki türlü anlamak mümkündür. Bunlardan birincisi: “hayır, hakikat sizin atalarınızı taklit ederek taptığınız putlar asla ilah olamazlar” manasıdır. İkincisi ise: “hayır, ben asla sizinle

³⁶⁵ Kutup, *Fizilâli'l-Kur'an*, 4/2385.

³⁶⁶ Âlûsî, *Ruhu'l-Me'ânî*, 16/60.

³⁶⁷ Enbiya, 21/56.

dalga geçmiyorum” manasıdır.³⁶⁸ İbrâhim muhataplarına net bir şekilde yeri ve göğü yaratan kimse Rablerinin o olduğunu söylüyor. Yani; kendilerine şekil vermekten aciz olan, bunun için size ihtiyaç duyan, yeryüzünde hiçbir tasarruflarının mevzubahis olmadığı tahtadan ve taştan oyulmuş putların ilah olması makul değildir. Oysa alemlerin Rabbi olan Allah yerin ve göğün Rabbidir. Her şeye gücü yetendir. “Ben de bunu ikrar ediyorum” diyerek ikrarının onların ki gibi taklit eseri olmadığını ortaya koyuyor. Zira onlar kendilerine ait bir ikrar yerine, babalarının ikrarını delil olarak getirmiş ve kendilerinin bir iradesinin olmadığını atalarını taklit ettiklerini ifade etmişlerdi. Oysa İbrâhim, kendi iradesiyle tevhit inancını ikrar ettiğini ifade ediyor.³⁶⁹

İbrâhim, kavli olarak yapılması icap eden daveti yerine getirdikten sonra davetini sadece teorik boyutta bırakmayıp aksiyona çevirme iradesini ortaya koymaktan da geri durmuyor. Bu bağlamda batılı sadece dille ortadan kaldırma merhalesinden elle ortadan kaldırma merhalesine geçirme cesaretini ortaya koyuyor. Şüphesiz aksiyondan soyutlanmış bir dille sadece yapılan bir davet pek çok kimsenin yapabileceği ve belki de çok ağır bedeller gerektirmeyen bir şeydir. Ancak iş fiili hüccetler ortaya koymaya gelince şüphesiz imtihanın boyutu farklılaşmaktadır. Bu bağlamda İbrâhim, diliyle kavminin taptığı putların güneşten bile daha açık delillerle fayda ve zarar vermeyen varlıklar olduğunu ispatladığı halde kavmi bunu kabul etmeye yanaşmamıştı. Şimdi fiili olarak bu putların kendini bile korumaktan aciz olduğunu ispatlamak istiyordu. Bunu yaparken de şüphesiz hikmeti elden bırakmayacaktı. Zira davetçi bir münkeri ortadan kaldırmak isterken gerekli hikmeti gözetmediği takdirde daha büyük bir münkere ya da davasının zevaline sebebiyet verebilir.³⁷⁰

Hz. İbrâhim içinden şöyle dedi: “*Allah’a yemin ederim ki siz ayrılıp gittikten sonra putlarınıza bir oyun oynayacağım!*”³⁷¹ Böylece İbrâhim sözden amele bir aksiyona girişecekti. Bunun içinde en uygun zaman dilimini seçti. Onlardan hiç kimsenin arkada

³⁶⁸ Muhammed Cemaluddin el-Kâsımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, (Kahire: İsa el-Bâbî el-Hâlebî), 11/4280.

³⁶⁹ Ebu'l-Kasım Carullâh Mahmud b. Ömer ez-Zemâşerî, *el-Keşşâf Min Hakâiki't-Tenzil*, (Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1966), 2/576.

³⁷⁰ Abdülmecid Bilalî, *Fıkhu'd-Da'vetî fî İnkâri'l-Münkeri*, (Küveyt: Daru'd-Da'vetî Li'n-Neşrî ve't-Tevzî', 1987). 20-80.

³⁷¹ Enbiya, 21/57.

kalmadığı ve ahalinin tamamen bayram kutlaması için şehir dışına çıktığı bir vakti seçti. Ancak sessizce de olsa dile getirdiği niyetini işiten biri vardı. İbrâhim fırsattan istifade bütün putları kırdı. Daha sonra putları kırdığı baltayı en büyük putun boynuna astı. Bir süre sonra kavmi geri döndüğünde karşılaştıkları manzara onlar açısından dehşet vericiydi. Bütün putları kırılmış ve en büyük putun boynunda bir balta asılı duruyordu. İbrâhim büyük putu kırmamış ve onlara karşı bir delil olarak sağlam bırakıp baltayı boynuna asmıştı.³⁷²

Büyük putu kendisine büyük bir bilgine gelip sorulduğu gibi putların akıbetini ve baltanın neden boynunda asılı olduğunu sorsunlar diye sağlam bıraktı. Doğal olarak bu İbrâhim'in, kendi akıllarını bu kadar üstün gören kavminden beklediği bir tavidir. Şayet putlarına karşı itikatları sağlamsa bunu yapmalıydılar. Ya da İbrâhim, cehaletlerini gözlerine sokmak ve onlarla dalga geçmek maksadı ile bunu yapmıştı. Ayetlerden açıkça anlaşılan odur ki kavmi asla bunu büyük putun yaptığı düşüncesine kapılmadılar. Zira “bunu bizim ilahlarımıza kim yaptı” diye sorup insanlar arasında bunun failini aradılar. “*Bunu tanrularımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir*”³⁷³ dediler. Bunu putlarına yapanın zalim olduğunu söylemeleri hala putlarına olan muhabbetlerini ne şekilde koruduklarını göstermektedir. Tam bu esnada İbrâhim'in putlar hakkındaki planını işiten o kimse devreye girdi ve kavmine “İbrâhim isimli bir gencin putlarımızı ayıpladığını ve kötülük yapmak istediğini işittim” dedi. Kavmi bunun üzerine cezalandırmak maksadıyla Hz. İbrâhim'in getirilmesini istedi. Hz. İbrâhim getirildiğinde kavmi ona bunu onun mu yaptığını sordu. Hz. İbrâhim'in tam olarak beklediği de buydu. Zira Hz. İbrâhim onların putlara tapmakla ne kadar büyük bir cehalet içinde olduklarını onlara göstermek istiyordu.³⁷⁴

Hz. İbrâhim getirilip kendisine putlara bunu onun mu yaptığı sorulunca şöyle cevap verdi: “*İbrâhim, “Hayır” dedi, “Bu işi şu büyükleri yapmıştır. Konuşabiliyorlarsa onlara sorun!*”³⁷⁵ Bu cevap onlarda sarsıcı bir etkiye sebebiyet verdi. Taklit ile baskılanmış vicdan ve akıllarını uyandırıcı bir tesir oluşturdu. Onlarda çok iyi

³⁷² Âlûsî, *Ruhu'l-Me'ânî*, 16/65.

³⁷³ Enbiya, 21/59.

³⁷⁴ İbnî Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Âzim*, 4/570.

³⁷⁵ Enbiya, 21/63.

biliyordu ki bu putlar ne kendilerine ne de bir başkasına zarar verecek bir güce sahip değillerdi. Açıkça bunu itiraf etmekte ise putları hakkındaki inançlarıyla bir tezat oluşturacaktı. Bu yüzden ne diyeceklerini bilemediler ve kendileri de asıl zulmedenin İbrâhim değil kendileri olduğunu şu şekilde itiraf ettiler: *“Sonra kendi kendilerine dönüp, “Asıl haktan ayrılanlar sizlersiniz!” dediler.”*³⁷⁶ Ancak bu ani aydınlanma çok uzun sürmedi ve tekrardan atalarından tevarüs eden taklit inancı baskın geldi ve İbrâhim’e: *“Bunların konuşamayacağını pekâlâ biliyorsun dediler.”*³⁷⁷ İbrâhim’in de tam olarak beklediği cevap buydu. Bunun üzerine her akıl sahibini içinde bulunduğu batılı anlamaya sevk edecek şu ifadeleri kullandı: *“Öyleyse Allah’ı bırakıp da size ne fayda ne de zarar veremeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Size de Allah’ı bırakıp taptığınız bu şeylere de yuf olsun! Siz aklınızı kullanmaz mısınız?”*³⁷⁸ Bu delil onların dilini bağlayan bir delildi. Dilleri ile bu soruya verebilecekleri hiçbir cevapları kalmamıştı. İbrâhim her davetçi için en güzel bir örnek olarak izlediği stratejiyle onları aciz durumda bırakmış ve kalplerini hakikate açmaları için mantıklarına en güzel teknikle alan oluşturmuştu.

İbrâhim’in kavmi söz ile baş edemeyeceklerini anladıklarında O’na karşı ancak delil ile ilzam etme gücünden mahrum acizlerin başvuracağı bir yönetime başvurdular. Onu yakmakla cezalandırmak istediler. Özellikle böyle ağır bir cezayı tercih etmelerinin temel gerekçesi, Hz. İbrâhim’in tesirli davetinin onun dışındakilerin kalbinde oluşturduğu hidayet ışığını korkuyla baskılama arzusuydu. Bunda şüphesiz tüm davetçiler için güzel bir örneklik vardır. Davetçi şunun bilincinde olmalıdır ki; mantık, ilim ve delil ile her insanı ikna etmek için yeterli değildir. Davetçi kimi zaman öyle kimselerle karşılaşır ki; bu kimseler, hakkı bildikleri halde kibirlerinden ötürü onu kabul etmeye yanaşmazlar. Nefislerinin arzusunu tatmin etmek için bilerek doğru yoldan yüz çevirirler. Şeytan onlara galip gelmiştir. Şüphesiz ilimle, delil ve hüccetle muhataba davet, davet yöntemlerinin en etkili olanlarındandır. Ancak kimi zaman hakikatin önünde gördüğü halde muhatap set olmaya devam ediyor ve diğer insanların

³⁷⁶ Enbiya, 21/64.

³⁷⁷ Enbiya, 21/65.

³⁷⁸ Enbiya, 21/66-70.

o hakikate ulaşmasına mani oluyorsa artık gereken yöntem başkadır.³⁷⁹

İbrâhim'in kavminin putperestleri tarafından açıkça yakılmak suretiyle cezalandırılmak isteniyor. Hadise Saffat süresi'nde 85-98 benzer şekilde aktarılmaktadır. Allah şöyle buyurmaktadır: “*Ona kötülük etmek istediler, ancak biz (Peygamberimizi korumak suretiyle) onları aşağıların en aşağısı kıldık...*” Allah'ın iradesi karşısında kulun tuzağı ne yapabilir ki? Zorba kavmi ve yöneticileri Allah muhlis olan kullarını koruduğu müddetçe İslam davetçisine ne zarar verebilirdi?³⁸⁰

Bir İslam davetçisi olarak İbrâhim elinden gelen her şeyi yapmıştı. Kavmini hikmet ve güzel öğütle tevhide davet etmişti. En güzel üslupla onlarla ilmî mücadelede bulunmuş ve asla hakikati anlatmaktan geri durmamıştı. Tevhit inancına karşı menfi bir imaj oluşturacak şekilde kavmine karşı kaba ve katı bir tutum sergilememiş, hilim ve yumuşaklıkla onları davet etmişti. İbrâhim kavmi için hidayeti dilerken kavmi ise kendisi için cehennem ateşini diliyordu. Bu durumda İbrâhim'in tavrı aşağıdaki ayetlerin ifade ettiği şekilde olmuştur:

İbrâhim'de ve ona uyanlarda size güzel bir örneklik vardır; onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: Bilin ki bizim sizinle ve Allah'ı bırakıp da taptıklarınızla bir ilişimiz yoktur. Sizi (ve değerlerinizi) reddediyoruz. Sizinle bizim aramızda, siz bir tek Allah'a iman edinceye kadar sürüp gidecek bir düşmanlık ve nefret açıkça ortaya çıkmıştır. Ancak İbrâhim'in, babasına “Hiç şüphelen olmasın bağışlanman için dua edeceğim, ama Allah'tan sana geleceklere karşı yapabileceğim bir şey de yoktur” demesi başka. Rabbimiz! Sadece sana dayanıp güvendik, sana yöneldik; dönüş de ancak sanadır.(4) Rabbimiz! Bizi, inkâr edenler için bir sınama konusu yapma. Bizi bağışla ey rabbimiz! Çünkü kudret ve hikmet sahibi olan sensin. (5)³⁸¹

Hz. İbrâhim Şu'ara Suresi'nde de Rabbine itimadının dayanaklarını net bir şekilde ortaya koymakta, onlardan ve taptıkları putlardan beri olduğunu şu ayetlerle ifade

³⁷⁹ Seyyid Kutub, *Dirâsatun İslâmiyye*, (Beyrut: Daru's-Şürûk), 134.

³⁸⁰ Seyyid Kutub, *Fizilali'l-Kur'an*, 5/2993.

³⁸¹ Mümtehine, 60/4-5.

etmektedir:

İbrâhim dedi ki: “İyi de sizin ve önceki atalarınızın neye taptığınızı hiç düşündünüz mü? (75-76) İyi bilin ki âlemlerin rabbi dışında taptıklarınız benim düşmanımdır; (77) O, beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. (78) Beni yediren ve içirendir. (79) Hastalandığım zaman bana şifa verendir. (80) Canımı alacak olan, sonra beni yeniden diriltecek olandır. (81) Hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum yine O’dur. (82)

Hiz. İbrâhim, daveti boyunca Allah’ın kudretine ve Allah’ın kudreti karşısında kavminin putlarının aciziyetine vurgu yaparak kavminin içinde buldukları sapkın inançtan dönmeleri için çabalamaktadır. Bir yandan tevhit inancına bağlılığını ifade ederken, öte yandan şirk inancına karşı düşmanlığını apaçık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çizgileri net bir davet üslubu ortaya koymakta, rüşveti kelam kabilinden sözlere tevessül etmemektedir. Bu aynı zamanda kendini yakmakla cezalandırmak isteyen kavmine karşı korkusuzluğunu, Rabbine itimadını, dirayet ve şecaatini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Şüphesiz yakılmakla tehdit edilen bir şahsın böyle bir iman selameti ve kalp itminanı ile geri adım atmayı aksine daha net bir duruş sergilemesi ve açıkça kavminin putlarına düşmanlığını ilan etmesi her İslam davetçisi için üsve-i hasene olacak türdendir. Şayet İbrâhim bu tehdide pabuç bıraksaydı, şüphesiz Allah’ın O’nu koruyacağından şüphe duyması anlamına gelecekti. Bu O’nun kudretine özellikle vurgu yaptığı ilah tasavvuruyla çelişecek ve o da fayda ve zararı olmayan putlara tapan kavminin durumuna düşecekti. O en üst perdeden putlarının aciz, Allah’ın ise Kadir olduğunu söylüyordu. Kavmi o zaman şunu deme hakkına sahip olacaktı: “Ey İbrâhim! Sen her şeye gücü yeten ve seni korumaya Kadir bir ilaha inandığını ifade ediyorsun ama ateşi görünce inancında gevşeklik gösteriyorsun.” Hiz. İbrâhim tam bir teslimiyetle Rabbine itimat ederek onların tehdit ettiği ateşten korkmayınca aslında kavmine en büyük dersi vermiş oluyordu. Sabır, şecaat ve metanet şüphesiz Hiz. İbrâhim örneğinde olduğu gibi bir İslam davetçisinde olması gereken en büyük vasıflardır.

4.6.Yıldızlara Tapanlara Daveti

Hiz. İbrâhim’in kavmi arasında aynı zamanda yıldızlara tapan insanlarda mevcuttu. Bu bağlamda İbrâhim’in daveti sadece kavminin putperestlerine yönelik bir davet olmamış, aksine tevhit inancından uzaklaşmış tüm inanç gruplarına yönelik genel bir

davet olmuştur. İbrâhim'in özellikle kavmi içinde yaygın olan yıldızlara tapınma inancını farklı bir boyutta sorguluyor ve yıldızlara tapanlara bir mesel olarak şu şekilde ifade ediyor:

Böylece biz İbrâhim'e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı veriyorduk ki kesin inananlardan olsun. Gecenin karanlığı onu kaplayınca bir yıldız gördü. "Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca da "Batanları sevmem" dedi. Ayı doğarken görünce, "Rabbim budur" dedi. O da batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum" dedi. Güneşi doğarken görünce, "Rabbim budur; zira bu daha büyük" dedi. O da batınca dedi ki: "Ey kavmim! ben, sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." "Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim." Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: "Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuklarınızdan korkmam. Ancak rabbimin (beni korkutacak) bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ ibret almıyor musunuz? Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüküm indirmedığı şeyleri O'na ortak koştuktan korkmazken, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden nasıl korkarım? Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?" İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır. İşte bunlar, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin rabbin hikmet sahibidir, her şeyi bilmektedir.³⁸²

Hz. İbrâhim, kavminden yıldızlara tapanlara, babası ve putperestlere karşı yürüttüğü davetten daha farklı bir stratejiyle hareket etmiştir. Babasını yumuşak, akli delillere mebni merhamet dolu nasihat üslubuyla davet etmiş; putperest kavmini ise dil ile gerekli davetten sonra münkeri bizzat kendi elleriyle ortadan kaldırma üslubuyla davet

³⁸² En'am, 6/75-83.

etmiştir. Kavminden yıldızlara tapanları ise muhataplarını taptıkları yıldızlar hakkında kevnî delillerle ikna etmeye çalışmıştır. Yukarıdaki ayetler buna işaret etmektedir. Hz. İbrâhim, kavminden yıldızlara tapanlara kevnî deliller ortaya koyarak yerde ve gökte gözlem yoluyla elde edilebilecek ve muhatabın gönlünde en ufak bir şüphe bırakmayacak bir yolu tercih etmiştir. Bu bağlamda müfessirler arasında iki farklı görüş vardır. Karanlık gelip çöktüğünde İbrâhim yıldızları gördü ve dedi ki: “Benim Rabbim budur!” Ne zaman ki yıldızlar battı, İbrâhim: “Ben batanları sevmem dedi.” Müfessirler burada İbrâhim’in yıldızlarla alakalı “Bu benim Rabbimdir” ifadesinde ihtilafa düşmüşlerdir. Bir kısmı; Hakikate ulaşma yolunda nefsin tedrici bir süreçten geçirilmesidir der. İbrâhim düşüncesini doğaya yoğunlaştırmış ve varlıklar yoluyla varlığın sırrına ulaşmaya çalışmıştır. Nitekim yıldız, ay ve güneşi kendi Rabbi olarak niteledikten sonra Allah’ı bulmuştur.³⁸³

Bazı müfessirler ise İbrâhim bu ifadeyi istifham yani soru olarak “Bu mudur Rabbim?” manasında söylemiştir. Bu bağlamda İbrâhim gibi bir Peygamberin hayatının herhangi bir evresinde şirke düşmesi caiz olmadığı için bazı müfessirler Arap dilinin bu anlamdaki esnek olan yapısından yararlanarak böyle bir yorum geliştirmişlerdir. Nitekim bunun benzeri kullanımlar Kur’an’da mevcuttur.³⁸⁴ Bazı müfessirler ise, İbrâhim’in bu sözü henüz bülüğ çağına ulaşmadan önce mağaradayken söylediğini ifade etmişlerdir.

Bu görüşler arasında bizim tercih ettiğimiz birinci görüştür. İbrâhim, bunu tedrici bir şekilde delilini ortaya koymak için söylüyor. Böylece kavminden yıldızlara tapanların inancını bu şekilde kınıyor. Bu anlamda söylediği sözün batınında “sizin zannınıza göre” manası saklıdır. Zira kavmiyle konumu münazara konumudur, nazar ve tefekkür konumu değil. İbrâhim bu yolla taptıkları yıldızların, ay ve güneşin tapınmaya layık varlıklar olmadığını böyle bir başarılı yöntemle kavmine göstermiş oluyor.

İbrâhim, “Bu benim Rabbimdir” diyerek, kavminden yıldızlara tapanlara öncelikli olarak onların inancıyla hemfikir olduğu imajı veriyor. Onlar bunun üzerine daha bir tatmin olarak İbrâhim’in sözüne kulak vermeye başlıyorlar. Kulaklarını açıp

³⁸³ Muhammed Ebû Zühre, *Mu’cizetu’l-Kübra el-Kur’an*, (Kahire: Daru’l-Fikri’l-‘Arabî), 1650.

³⁸⁴ İbnu’l-Cevzî, *Zadu’l-Mesîr*, 3/73-74; Enbiya, 21/34.

dinlemeye başladıklarında ise inançlarındaki tutarsızlığı her akıl sahibinin anlayabileceği apaçık bir delille ortaya koyuyor. Bunda hasma karşı aynı zamanda insafli olma, yani; hasmıyla empati kurma durumu vardır. İbrâhim onların apaçık bir batıl üzerinde olduğunu bildiği halde böyle bir empati kurarak taassuptan uzak olduğunu, görüşünün bir taassubun değil derinlemesine bir tefekkür ve gözlemin neticesi olduğunu ortaya koymuş oluyor. Şayet İbrâhim söze ikrar ile değil inkâr ile başlamış olsaydı, muhatapları şüphesiz hemen savunma pozisyonuna geçecek ve kulaklarını hakikate kapatacaklardı. Bu bağlamda izlediği özgün stratejiyle kavminden yıldızlara tapanlarına sözünü peşinen dinletip onları vicdan ve akıl vadilerine çekmiş oluyor. Bu şüphesiz her akıl sahibinin takdir edeceği bir stratejidir.³⁸⁵

Hz. İbrâhim, kavminden yıldızlara tapanlara karşı “ben batanları” sevmem diyerek delil getirmesi büyük bir incelik barındırmaktadır. İbrâhim şunu demek istemektedir: Bunlar değişen ve bir yerden bir başka yere intikal eden şeylerdir. Bu şekilde kendisinde değişim olan ve intikal halinde olan varlıklar ise ilah olmaya layık değildir. Zira ilah kadim olmalı ve değişime uğramamalıdır. Eğer değişime uğruyorsa onu değiştirecek ve nakledecek bir değiştirene ve nakledene ihtiyaç duyar. O zaman da muhtaç bir varlık olur ki, başkasına muhtaç olan ilah olamaz. İbrâhim’in güneşin, ay ve yıldızların doğması ile değil de batmasıyla delil getirmesinde de büyük bir incelik vardır. Zira doğma varlığını, batma ise onun yokluğunu ifade etmektedir. İlah diye tasavvur edilen varlığın zaman içinde yokluğunun tasavvur edilebilmesi ona tapınanın yokluğunda içine düşeceği durumu tasvir eder. Bu durumda ilahı yok olan kişi ne yapacaktır. Bu onların dahi inkâr edemeyeceği apaçık bir delildir. Bundan daha güçlü bir şeyle kavminden putlara tapanlara delil getirilemezdi.³⁸⁶

Hz. İbrâhim, yıldızlardan sonra onlardan daha büyük bir görünen ay ile delil getirmeye devam ediyor. “*Ayı doğarken görünce, ‘Rabbim budur’ dedi. O da batınca, ‘Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum’ dedi.*”³⁸⁷ Ayeti kerime İbrâhim’in zihninde bir Rab tasavvurunun olduğunun ispatı niteliğinde. Şayet zihninde bir Rab ve O’na iman olmasaydı “*Rabbim bana doğru yolu*

³⁸⁵ Kasımî, Mehâsinü’t-Te’vîl, 6/2374.

³⁸⁶ Ebu’l-Feth Muhammed Abdülkerim eş-Şehristânî, *el-Milel ve’n-Nihal*, (Kahire: Müessesetü’l-Halebî, 1968), 2/109-112.

³⁸⁷ Enbiya, 21/77.

göstermezse elbette yolunu şaşırmiş kimselerden olurum”³⁸⁸ demezdi. Aslında İbrâhim’in yaptığı tedrici bir şekilde kutsallık ve uluhiyet atfettikleri gök cisimlerini en küçüklerinden başlayarak tek tek uluhiyete layık olmadıklarını onlara inananlara ispat etmektedir. Bu yüzden yıldızlardan sonra ikinci sırada “ay” üzerinden bir istidlale gidiyor. Ayette hidayet Rabbinin tevfiği ile gerçekleşeceğini ifade etmesi aslında O’nun hidayet üzere olduğunu göstermektedir.³⁸⁹ Böylece ayda batınca İbrâhim bu yolla Ay’ında Rab olamayacağını kavmine ispatlamış oluyor.

Daha sonra İbrâhim kavmine davetine şöyle devam ediyor: “*Güneşi doğarken görünce, “Rabbim budur; zira bu daha büyük” dedi. O da batınca dedi ki: “Ey kavmim! ben, sizin (Allah’a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.*”³⁹⁰

Hiz. İbrâhim, Güneş’in doğuşunu görünce kavminden yıldızlara tapanlara karşı son hamlesini yapıyor. Onların tasavvurunda ulûhiyet vasfına haiz gördükleri yıldızların ve ayın acziyetini ispatlamıştır. Şimdi de onların tasavvurunda bütün feleklerin meliki olan güneşe sıra gelmiştir.³⁹¹ Bu yüzden güneşi görünce onun daha büyük olduğunu öne sürerek onun ilah olabileceğini kavmine söylüyor. Artık kavmi de bu işin sonucunun nereye varacağını kestirmektedir. Zaten İbrâhim de güneşin battığını ilk defa keşfetmeyecektir. Ancak netice itibariyle muhataplarının ilah olarak gördüğü yıldızlar, ay ve güneşin aciz varlıklar olduğunu ve ilahlık vasfına asla haiz olmadıklarını ispatlamış olmaktadır. Ancak kavmi bütün bu delillere rağmen Hiz. İbrâhim’e iman etmeyecektir. İbrâhim’e karşı kendi inançlarını müdafaaya devam edip onu korkutarak sindirmeye çalışmaktan geri durmayacaklardır.

Hiz. İbrâhim onların tehditlerine karşı “*Onlara dedi ki: “Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O’na ortak koştuklarınızdan korkmam. Ancak rabbimin (beni korkutacak) bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ ibret almıyor musunuz?”*”³⁹² Hiz. İbrâhim, onların ilahlarından korkmadığını söyleyerek, zarar ve fayda sağlamaktan aciz tanrılarına meydan

³⁸⁸ Enbiya, 21/77.

³⁸⁹ Şehristânî, *el-Milel ve’n-Nihal*, 2/109-112.

³⁹⁰ Enbiya, 21/78.

³⁹¹ Şehristânî, *el-Milel ve’n-Nihal*, 2/112.

³⁹² Enbiya, 21/80.

okumaktan geri durmadı. Onların tanrı diye tapındıkları yıldızların asla zarar vermeye kudretlerinin olmadığını açıkça haykırdı. Bir zararları dokunacaksa bile bunun ancak Allah'ın dilemesiyle olacağını, Allah dilemediği müddetçe ne onların ne de ilahlarının ona zarar veremeyeceklerini söyledi. Bu İbrâhim'in Allah'a olan tam itimadını ortaya koymaktadır. Özellikle Allah'ın ilmine vurgu yaparak aslında zımnında onların tehdidine de cevap vermektedir. Zira benim Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır demek: aslında bana yapmayı düşündüğünüz kötülükten Rabbim habersizdir sanmayın demektir. O bana yapmak istediğinizi bilir, Kudretiyle beni korur ve sizleri şüphesiz cezalandıracaktır. Ayetin nihayetinde kavmini ibret almaya davet etmesi de İbrâhim'in hala kavminden ümit kesmediğinin bir işaretidir.³⁹³

Daha sonra Hz. İbrâhim, onları inzâr boyutuna geçiyor. Davette şüphesiz önemli bir yöntemdir inzar. Bütün Peygamberlerin gönderiliş gayeleri tebşir ve inzardır. Bu da muhataba göre şekillenir. Şayet muhatabınız istidlal ile şirkinden dönüyorsa müjdelemek, dönmüyorsa da inzar yani: Allah'ın azabı hakkında uyarmak davetin temel ilkelerinden biridir. Bu yüzden Hz. İbrâhim kavmine şöyle hitap ediyor: “Siz, Allah'ın size haklarında hiçbir hüküm indirmedeği şeyleri O'na ortak koştuktan korkmazken, ben sizin ortak koştüğünüz şeylerden nasıl korkarım? Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır?”³⁹⁴

Ayette geçen “İki gruptan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır” cümlesinde çok latif bir nükte vardır. Zira İbrâhim soruyu “Hangimiz daha güvendedir şeklinde” değil iki gruptan hangisi diyerek soruyor. Bu mücadele sadece İbrâhim ile kavmi arasında cereyan eden bir mücadele değildir. Ortada İbrâhim ile kavmi yoktur. Yıldızlara ve putlara tapan şirk düzeninin savunucuları müşrikler ve sadece Allah'a kulluk etmeye davet edip bu şirk düzenini yıkarak kulları kullara kulluktan kurtarmak için mücadele eden tevhit düzeninin savunucuları muvahhitler. Bu yüzden sanki tartışma İbrâhim ile kavmi arasında değil de yabancı iki grup arasında geçiyormuş gibi bir hitap tarzı kullanılmıştır. İbrâhim bununla aynı zamanda muhataplarının inadını kamçulamaktan da sakınmaktadır. Zira siz temsili şahıs üstünde verdiğinizde kişisel algılayarak inatla düşüncesini savunmak için elinden gelen her şeyi yapacaktır. Ancak temsili başkaları üzerinden yaptığınızda bu durumda şahsileştirmeden çok temsil görevini icra edecek

³⁹³ Kasımî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 6/2386.

³⁹⁴ Enbiya, 21/81.

ve muhatabınız bu durumda sizin sözünüze daha insaflı bir yaklaşım sergileyecektir. Bu yüzden ayet, “şimdi biliyorsanız söyleyin!” cümlesiyle bitmektedir. Burada muhataba şu mesaj verilmektedir: şayet ilim ve basiret sahibi iseniz siz de bu sözleri ikrar edersiniz, ya da cehalet ve hamakat üzere sükût edersiniz.³⁹⁵

Nitekim sorulan sorudan sonraki ayette sorulan bu sorunun cevabı gelmektedir. Yani; Allah aralarında ne şekilde hüküm vereceğini şu ayetlerle net bir şekilde ifade etmektedir:

İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarıdır ve onlar doğru yolu bulanlardır.³⁹⁶ İşte bunlar, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin rabbin hikmet sahibidir, her şeyi bilmektedir.³⁹⁷

Böylece Allah, her iki gruptan, yani: ehli tevhit ve ehli şirk arasında nihâ-i hükmünün ne olacağını beyan ediyor. Güvenip imanlarına hiçbir şekilde şirk bulaştırmayan, sadece Allah'a kul olarak O'na güvenenlerin hakkı olduğunu ve iki gruptan hakikati bulanların ise ancak bunlar olduğunu tavzih ediyor. Bu, tevhit davetini getiren Peygamberlere ve onların getirdiği tertemiz inanca tabi olan ehli imana bir müjdedir ve teyittir. Nitekim Allah, sonraki ayetlerde İbrâhim'i nasıl kavmine karşı güçlü delillerle desteklediğini ifade ettikten sonra, O'nun davetteki başarısını ödüllendirerek derecelerini yükselttiğini söyleyerek bütün davetçilere müjdeyi vermektedir. Davetçi Allah yolunda yaptığı davetle sadece dünyevi bir muvaffakiyetle ödüllendirilmiyor, bilakis ödüllerin en büyüğü manevi derecelerde terakki ettirilerek Allah'a yakınlaşıyor. Bu dereceler hem maddi hem de manevi dereceler itibariyledir. Zira Hz. İbrâhim hem dünyada hem de ahirette bu lütfâ mazhar olmuş, derece olarak “Allah'ın Halili/Dostu” olmakla taltif edilmiştir.³⁹⁸

³⁹⁵ Ahmed Mustafa el-Merâğî, *Tefsiru'l-Merâğî*, (Kahire: Mustafa Bâbî el-Hâlebî, 1963), 7/177-178.

³⁹⁶ Enbiya, 21/82.

³⁹⁷ Enbiya, 21/83.

³⁹⁸ Ahmed el-Berk el-Emîrî, *Fıkhu'd-Daveti'l-Enbiyâi Fî'l-Kur'ani'l-Kerim*, (Dımeşk: Daru'l-Kalem, 2000), 198.

Hz. İbrâhim'in yıldızlara tapanlara yaptığı davet, onun üstün dini iletişim becerilerini ve stratejik düşünme yeteneğini yansıtan önemli bir örnektir. Bu davette, İbrâhim, yıldızlara, aya ve güneşe bakarak, bu gök cisimlerinin de batıp kaybolduklarını ve dolayısıyla tapınılacak ilahlar olamayacaklarını göstermiştir. Bu gözlemleri paylaşarak, kavminin düşünce yapısına meydan okumuş ve onları kendi gözlemlerini yapmaya teşvik etmiştir. İbrâhim, yıldızlar gibi gök cisimlerinin sürekli değişken olduğunu ve gerçek bir ilahın ise değişmez ve sürekli olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu mantıklı yaklaşımıyla, kavminin inançlarına meydan okuyarak onları düşünmeye ve sorgulamaya yönlendirmiştir. İletişiminde sıkça soru sorma tekniğini kullanan İbrâhim, bu yöntemle kavminin kendi inançları üzerine düşünmelerini sağlamıştır. "Bu benim Rabbim mi?" gibi sorularla, onları kendi inançlarını sorgulamaya ve alternatif açıklamalar aramaya yönlendirmiş. İbrâhim, kavminin inançlarına ve geleneklerine karşı anlayışlı bir tutum sergilemiştir. Onların perspektifinden bakarak, onlara empatiyle yaklaşmış ve mesajını bu anlayış çerçevesinde iletmeye çalışmıştır. İletişiminde yumuşak ve saygılı bir dil kullanan İbrâhim, kavmine hitap ederken onları rencide etmekten kaçınmıştır. Bu saygılı yaklaşım, onun mesajının daha iyi kabul görmesine yardımcı olmuştur. İbrâhim, kendi inançlarını ve yaşam tarzını örnek olarak sunmuş, tek Tanrı'ya olan inancını güçlü bir şekilde yaşayarak kavmine yol göstermiştir. Bu, onun sözlerine olan güveni artırmış ve mesajının etkisini güçlendirmiştir. Yıldızlara tapanlara yaptığı davette, İbrâhim büyük bir sabır ve sebat göstermiştir. Karşılaştığı direnç ve reddetmelere rağmen, mesajını sabırla ve kararlılıkla iletmeye devam etmiştir.

Hz. İbrâhim'in yıldızlara tapanlara yaptığı davet, akılcı argümanların, empatik iletişimin ve sabrın önemini vurgular. Bu özellikler, her türlü iletişimde başarıya ulaşmanın ve etkili ilişkiler kurmanın temel taşlarıdır.

Hz. İbrahim'in Yıldızlara Tapanlara yaptığı davet, temelde insanların yanlış inançlarını sorgulamaya ve gerçek tek bir Allah'a iman etmeye çağırmaktadır. Günümüzde Japonlar gibi Güneşe tapan bir toplum için yapılacak davet de benzer prensiplere dayanabilir.

4.7.Krala Davet Ve Tebliği

Hz. İbrâhim, babasını ve kavminin hem putlara tapanlarını hem de yıldızlara tapanlarını tevhit inancına davet ettikten sonra, davetinin üçüncü merhalesi olarak kavminin en büyük otoritesini yani kralını tevhit inancına davet etmiştir. Babası ve

kavmiyle arasında geçen süreç onu Kral'ın huzuruna çıkaracak türdendir. Ortada bir suç varsa cezasını verecek otorite şüphesiz idari erktir. Bunun en üstünde ise ülkenin kralı vardır. Doğal olarak İbrâhim Kral'ın huzuruna çıkarılmış ve kral hakkındaki iddiaları bir de kendisinden dinleme gereği duymuştur. Böylece Kral ve Hz. İbrâhim arasında tevhit ve şirk inancı üzerinde şu şekilde bir tartışma cereyan etmiştir:

Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak rabbi hakkında İbrâhim ile tartışmaya giren kimseyi görmedin mi? İbrâhim "Rabbim hayat veren ve öldüren" deyince o, "Hayat veren ve öldüren benim" dedi. İbrâhim "Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir" dedi. Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi. Allah zalimler topluluğuna rehberlik etmez.³⁹⁹

Ayet taaccüp ifade eden istifham edatıyla başlamaktadır. Hitap öncelikli olarak Hz. Muhammed'e (s.a.v). Yani; Hz. İbrâhim ve kendisiyle Rabbi hakkında tartışan o kralın bilgisi sana ulaşmadı mı? Böylece muhatabın dikkati bu daha önce işitmedikleri yeni bilgiye çekilmektedir. İbrâhim ve Kral arasında geçen bu tartışmanın ne zaman yaşandığı ile alakalı tartışma vardır. Bazı müfessirler putları kırdıktan sonra İbrâhim'in kralın huzuruna çıkarıldığını ve bu esnada yaşandığını ifade ederler. Diğer bir kısım müfessir ise; kavmi kendisini yakmakla tehdit ettikten sonra Allah yaktıkları ateşi selamet kılıp İbrâhim'i o ateşten sağ salim kurtarınca yaşandığını ifade etmektedirler.⁴⁰⁰ Her iki görüşten birini tercih etmek şüphesiz zordur. Ancak şu bir gerçektir, Kral'ın idaresindeki bir şehirdeki mabette bulunan bütün putların kırılması ve halkın bunu yapanı cezalandırmak için ateş yakmaları büyük bir olaydır. Böyle büyük bir olayın Kral'ın bilgisi dışında yaşanması pek akla yatkın gelmiyor. Zira suç ve cezayı icra edecek makam halk değil, idaredir. İdarenin en tepesinde ise Kral vardır. Dolayısıyla olayın İbrâhim'in putları kırdıktan sonra yaşandığı daha akla yatkındır. İbrâhim'in putları kırdıktan sonra cezası Kral tarafından verilsin diye kralın huzuruna çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Bu öz açıklamadan sonra ayetlerde bahsi geçen İbrâhim ile Kral arasındaki tartışmaya bir göz atalım.

³⁹⁹ Bakara, 2/258.

⁴⁰⁰ Âlûsî, *Ruhu'l-Me'anî*, 3/15.

İbrâhim, ayette müstetir olan Kral'ın kendisine "Rabbin kimdir?" sorusuna cevaben: "“*Rabbim hayat veren ve öldürendir*” diyerek cevap vermektedir. Böylece Rabbinin varlığını, O'nun kudreti ile açıklamaktadır. İbrâhim, Kral başta olmak üzere kavminin hem putperestleri hem de yıldızlara tapanlarının sahip olmadıkları bir güç üzerinden Rabbinin tanımlıyor. Zira ne onlar ne de taptıkları böyle bir şeye güç yetiremezler. Bununla beraber hayat ve ölüm her an tekrar eden bir vakiyedir. Her hayata gelen bir gün ölmektedir. Her hayat sahibi olanın hayatta olmasını, her ölenin de hayatta olmamasını tercih edecek bir müreccihe ihtiyaç vardır. Zira bunlar ne kendi iradeleri ile hayata gelmekte ne de kendi iradeleri ile ölmektedirler. Şayet böyle olmasaydı, hiçbir varlık yokluğunu varlığına tercih etmez hayatta kalmak isterdi. Demek ki onların aksi iradesine rağmen onlara bir hayat veren ve dilediği zamanda öldüren bir mutlak kudret vardır. İbrâhim böylece akıl sahibi olduğunu düşündüğü Kral'a muktezayı haline uygun bir cevap vererek Rabbinin tanıtmıştır. Ancak Kral Hz. İbrâhim'in tasavvur ettiği kadar akıllı biri değildir. İbrâhim'in bu ciddi deliline dalga geçercesine şöyle cevap verir: "“*Hayat veren ve öldüren benim*” Kral bu cevapla şunu kastetmekteydi: Huzuruma iki suçlu getirilir ve ben ikisinden dilediğimi bağışlarım. Bu o kişiye hayat vermem demektir. Diğerini ise idam ettiririm ve bu da onu öldürmem demektir. Bu aslında çocukça bir cevaptı. Hz. İbrâhim buna mukabil şu öldürttüğün suçluyu dirilt de diriltmeye kudretin var mıdır görelim diyebilirdi. Ancak böyle cahilane ve müstehzi bir cevaba karşılık daha kat'i bir delil ile Kral'a cevap verdi: "“*Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir*” dedi.”⁴⁰¹

İnsanın aklında şöyle bir soru oluşabilir: Neden Hz. İbrâhim diğer yıldızları ya da ayı değil de güneşi özellikle delil olarak sundu? Cevaben şöyle denilir: Hz. İbrâhim'in özellikle güneşi tercih etmesi Peygamberlerin fetanet sıfatının bir tezahürüdür. Böylece bu delile Kral hiçbir şekilde itiraz edemeyecekti. Zira Kavmi yıldızların tesir edecek güce sahip olduğunu ancak güneşin ise en büyük ilah olduğuna inanıyorlardı. Şayet Kral kibirlenerek, aslında güneşi doğudan doğuran benim ve batıdan da ben batırıyorum demiş olsaydı; o zaman Hz. İbrâhim O'na şöyle cevap verecekti: Madem güneşe gücü yeten ve O'nu dilediğin yerden doğuran ve batıran sensin öyleyse neden kavmin sana değil de senin doğurup batırdığın güneşe tapmakta, sana değil de O'na ibadet etmektedir? Kral şüphesiz bu durumda, kavminin inancıyla çelişmiş olacak ve

⁴⁰¹ İbnî Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-'Azim*, 1/240; Kutub, *Fizîlâli'l-Kur'an*, 1/296.

tabii olarak kavmine karşı zor duruma düşecekti.⁴⁰²

İbrâhim'in bir delilden başka bir delile geçmesi aslında İbrâhim'in ilk deliline Kral doğru bir cevap verdiği için değildir. İlk bakışta öyle bir algı oluşsa da hakikatte İbrâhim, Kral'ın saçma cevabına karşılık aynı delil üzerinden tartışmayı sürdürmeyi hikmete aykırı bulmuştur. Bu Kral'ın huzurunda bulunan cehaletin karanlığında debelenen ve akli taklitle asli hüviyetinden uzaklaşmış kavminin İbrâhim'in izahıyla kafalarının karışmasına sebebiyet verebilirdi. Ben öldürüp diriltmeden bunu kastetmedim, hakiki anlamı kastettim deyip hakikat ve mecaz ayrımını izah etmeye çalışması tam bir enerji kaybı olacak ve kavmi bu açıklamayı belki de fahmedemeyecekti. İbrâhim, böylece daha açık ve bulanıklık taşımayan bir delil ortaya koyarak Kralı ayetin tabiriyle: *“Bunun üzerine inkârcı ne diyeceğini bilemedi.”* Durumuna düşürdü. Kral böylece kavmi önünde küçük düşmüş, kavmi de Hz. İbrâhim'in delille alt edilemeyeceğini görmüş oldu. *“Allah zalimler topluluğuna rehberlik etmez.”* Sözüyle son noktayı Kur'anî tabirle Hz. İbrâhim koymuştur.⁴⁰³

İbrâhim'in krala yaptığı davet ve tebliği, onun iletişimdeki ustalığını ve zor durumlarda dahi nasıl etkili bir şekilde mesajını iletebildiğini gösterir. Bu etkileşimde, İbrâhim şu iletişim yöntemlerini benimsemiştir: Kral gibi güçlü ve etkili bir figüre karşı cesurca konuşması, İbrâhim'in iletişimdeki kararlılığını ve cesaretini gösterir. Kendi inançlarını güçlü bir şekilde ifade etmekten çekinmemiştir. İbrâhim, krala hitaben, Allah'ın gücünü ve kudretini, kralın sınırlı gücüyle karşılaştıran mantıklı deliller kullanmıştır. Misal, Allah'ın güneşi doğudan getirip batıdan indirebildiğini, ancak kralın bunu yapamayacağını vurgulayarak, gerçek ilahın kim olduğunu sorgulatmıştır. Bu zorlu diyalogda, İbrâhim sakin ve kontrollü bir tutum sergilemiştir. Bu durum, onun mesajını daha etkili bir şekilde iletebilmesine olanak tanımış ve muhataplarının dikkatini çekmiştir. İbrâhim, krala olan davetinde mesajını net ve açık bir şekilde ifade etmiştir. Bu, karşısındakinin mesajı açıkça anlamasını ve yanıt vermesini kolaylaştırmıştır. İbrâhim, krala hitap ederken saygılı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu, onun kralın makamına ve konumuna saygı gösterdiğini, ancak gerçekler konusunda taviz vermediğini gösterir. İbrâhim'in krala yaptığı davette, zeki ve bilge bir iletişim

⁴⁰² Zahir Avvad el-Elma'î, *Menâhicu'l-Cedel Fi'l-Kur'ani'l-Kerim*, (Riyad: Metabi'u'l-Ferzad li't-Ticarî, 2002), 147.

⁴⁰³ Âlûsî, *Ruhu'l-Me'ânî*, 3/17-19.

tarzı sergilediği görülür. Kralın iddialarına karşı akıllıca ve etkili yanıtlar vererek, kendi inançlarının doğruluğunu vurgulamıştır. İbrâhim, krala olan davetinde kendi yaşamı ve davranışlarıyla örnek olmuştur. Kendi inançlarına olan sarsılmaz bağlılığını ve Allah'a olan teslimiyetini göstermiştir.

İbrâhim'in krala yaptığı davet, dini iletişimde cesaret, akılcılık, saygı ve sakinliğin önemini vurgular. Bu özellikler, zorlu ve baskı altındaki durumlarla başa çıkarken başarıya ulaşmanın ve etkili mesajlar iletebilmenin temel taşlarıdır.

4.8.Bütün İnsanlığa Daveti: Hac

İbrâhim Peygamber'in insanları hacca davet etmesi,⁴⁰⁴ günümüzdeki davet ve iletişim yöntemleri açısından oldukça ilham verici bir örnek olarak değerlendirilebilir. Hatta davetçilerden öğrendiğimize göre onları en çok etkileyen ibadet hacdir.

Kâbe'nin inşâsı tamamlanınca Cebrâîl -aleyhisselâm- gelerek Hazret-i İbrâhîm'e: "Onu tavâf et!" dedi. Baba-oğul her şavtta Hacerü'l-Esved'i istilâm etmek (selâmlamak) sûretiyle Kâbe'yi tavâf ettiler. Makâm-ı İbrâhîm'in arkasında iki rekât namaz kıldılar. Cebrâîl -aleyhisselâm-'ın rehberliğinde haccın diğer rükünlerini îfâ ettiler. Daha sonra Cebrâîl -aleyhisselâm- Hazret-i İbrâhîm'e insanları hacca dâvet etmesini söyledi. Hazret-i İbrâhîm bunu nasıl yapacağını sorunca:

"«Ey insanlar Rabbiniz'in dâvetine icâbet ediniz!» diye seslenerek bildir." dedi ve bunu üç kez tekrarladı.

Sonra İbrâhîm -aleyhisselâm- Allâh Teâlâ'ya:

"-Yâ Rabbî, benim sesim bütün insanlara nasıl ulaşabilir?" diye sordu.

Cenâb-ı Hak:

"-Sen nidâ et, onu insanlara ulaştırmak Bana âittir." buyurdu.

Âyet-i kerîmede bu hakîkate şöyle temas edilmektedir:

"(Ey İbrâhîm!) İnsanlar içinde haccı duyur; gerek yaya gerekse uzak yollardan gelen yorgun düşmüş develer üstünde sana gelsinler."⁴⁰⁵ Mücahid şöyle der: "Kıyamete

⁴⁰⁴ Hac, 22/27.

⁴⁰⁵ Hacc, 22/27. ; Veysel Akkaya, *Sufi Gözüyle Hac ve Umre*, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2018), 134-135.

kadar haccedecek herkese, Allah bu nidayı duyurmuştur. Binâenaleyh bu seslenişe bir kere icabet eden bir kere, iki kere icabet eden iki, daha fazla icabet eden daha fazla hacceder. Binâenaleyh İnsana iki veya daha fazla haccın nasib oluşu, o icabetinin sayısına göredir."⁴⁰⁶

Günümüzde, bir mesajı etkili bir şekilde iletmek için kullanılabilecek çeşitli yollar ve araçlar mevcuttur. İbrâhim'in daveti, çağlar ötesi bir iletişim stratejisinin güzel bir örneği olarak kabul edilebilir. Bu stratejiyi günümüz iletişim ve davet yöntemleriyle ilişkilendirmek için şu unsurları göz önünde bulundurabiliriz:

1. Hedef Kitleyi Tanıma: İbrâhim, davetini çöl koşullarında yaşayan, yaya veya deve sırtında seyahat edebilen insanlara yönelik olarak yapmıştır.
2. Ulaşılabilirlik: İbrâhim'in daveti, hem yaya olarak hem de uzak yollardan deve sırtında gelebilecek kişilere yönelikti, bu da farklı koşullardaki insanlara ulaşılabilirliği gösterir.
3. Çağrışı Net ve Anlaşılır Kılmak: İbrâhim'in daveti açık ve netti; insanları belirli bir amaca, yani hacca davet ediyordu.
4. Görsel ve Duygusal Öğeler: İbrâhim'in daveti, insanların hayal gücünü harekete geçirecek şekilde yapılmıştı; uzak yollardan ve çeşitli zorlukları aşarak bir araya gelmeleri çağrışı yapılmıştı.

Bu unsurları göz önünde bulundurarak, günümüzdeki davet ve iletişim stratejilerinin, İbrâhim'in hacca davetinin temel prensiplerinden ilham alabileceğini ve bu örnek üzerinden modernize edilebileceğini söyleyebiliriz.

İbrâhim'in hacca daveti, davet ve tebliğ açısından örneklik teşkil eden birçok önemli unsur içerir. Bu örneği modern davet ve tebliğ pratiklerine uygulamak, mesajın etkili bir şekilde iletilmesi ve alıcılar üzerinde istenilen etkinin yaratılmasında kritik rol oynayabilir.

İbrâhim'in daveti, insanları belirli bir amaç uğruna, yani hac için Mekke'ye gelmeye çağırılmaktadır. Bu, her türlü davet ve tebliğde temel bir ilkedir; mesajınızın ne hakkında olduğunu ve alıcıların neden ilgilenmesi gerektiğini açıkça belirtmek.

İbrâhim'in daveti, insanları derinden etkileyen manevi bir çağrıydı. Modern tebliğde

⁴⁰⁶ Fahrüddin er-Razi, *Tefsir-i Kebir*, (İstanbul: Huzur Yayınları, 2002),16/299.

de, mesajınızı kişisel ve duygusal olarak alakalı kılmak, alıcıların dikkatini çekmek ve onları harekete geçirmek için güçlü bir yöntemdir.

İbrâhim, yaya olarak veya develerle gelebilecek insanları kapsayacak şekilde davette bulunmuştur, bu da farklı koşullardaki insanlara ulaşma çabasını gösterir. Günümüzde, mesajınızı mümkün olan en geniş kitleye ulaştırmak için çeşitli iletişim kanallarını ve formatlarını kullanmanız önemlidir.

Modern tebliğde de, teknoloji ve medya araçlarını yenilikçi yollarla kullanarak mesajın etkisini artırdığı göz önüne alınırsa, İbrâhim'in daveti, o dönemin koşulları ve imkânları dâhilinde bir çözüm olarak görülebilir.

İbrâhim'in davetinin kabul görmesi ve insanların hac için gelmesi zaman aldı. Bu, tebliğ ve davette sabırlı olmanın ve uzun vadeli sonuçlar için çalışmanın önemini vurgular. Bu öğeler, davet ve tebliğde etkili olmanın anahtarlarıdır ve İbrâhim'in örneği, bu öğelerin nasıl bir araya getirilebileceğine dair zamansız bir rehber sunar. Her ne kadar zaman ve koşullar değişse de, bu temel ilkelerin etkili iletişim ve insanları harekete geçirme gücü değişmemektedir.

4.8.1. Davet ve Tebliğ Açısından Makam-ı İbrâhim

Kur'an-ı Kerim'de Makam-ı İbrâhim iki kez zikredilir; bunlardan birinde, Kâbe'nin Allah'a ibadet niyetiyle inşa edilen ilk ibadethane olduğu aktarılır. Bu bağlamda, Kâbe'de Allah'ın varlığını, birliğini ve kudretini ortaya koyan belirtilere işaret edilerek özellikle İbrâhim'in makamına dikkat çekilir.⁴⁰⁷ Bir diğer ayette de bu makamın namazgâh edinilmesinin belirtilmesi Makâm-ı İbrâhim'in Allah katındaki önemini göstermektedir.⁴⁰⁸

Razi, Makam-ı İbrâhim ile ilgili üç önemli detaydan söz edilmektedir: Birincisi, İbrâhim'in Kâbe'nin yapımı sırasında ayaklarını yerleştirdiği taş; ikincisi, Hacer'in, İbrâhim'in ata binerken saygı gösterisi olarak ayaklarını koymasına için hazırladığı taş; üçüncüsü ise, insanlara hac çağrısı yaparken İbrâhim'in ayaklarını bastığı taş.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Âl-i İmrân 3/96-97.

⁴⁰⁸ Bakara 2/125.

⁴⁰⁹ Razi, "Tefsir-i Kebir", 6/493.

Bursevi Makam-ı İbrâhim’de, Kâbe’yi inşa ederken taşları yüksek yerlere koymak için bastığı ya da başını yıkarken bastığı ayak izleri olduğunu belirtir.⁴¹⁰ Peygamber Efendimiz, veda haccı sırasında Kâbe’yi tavaf ettikten sonra, makamın gerisinde iki rekât namaz kıldığı bilinir ve bir rivayete göre, bu namazın ilk rekâtında Makâm-ı İbrâhim’in namazgâh edinilmesi istenen ayeti⁴¹¹ okumuştur.⁴¹²

Bu konuda farklı görüşler de mevcuttur; kimileri bunun Mescid-i Haram’ın bütününe işaret ettiğini belirtirken, diğerleri ise Hacerül-esved’e atıfta bulunduğunu ifade ederler. Müslümanların Makam-ı İbrâhim’e gösterdikleri saygı, bu yerin İbrâhim ile bağlantılı olması ve Kur'an'da isminin anılmasından kaynaklanır; İbrâhim, vahiy ile müşerref olan üç büyük dine de saygı duyulan örnek bir modeldir.⁴¹³

Bu rivayetlere göre tebliğ ve davetin yüksek bir mekândan yapılmasının önemi anlaşılabilir. Günümüzde minber, mihrab veya davet ortamlarında istifade edilen kürsüler buna tekabül edebilir. Ayrıca sosyal medya mecraları ve her türlü görsel yayında en belirgin olan, daha çok insanlara ulaşma imkânı bulunan uygun ortamlar tercih edilmesi gerektiği anlaşılabilir.

İbrâhim’in bu taş üzerinden hacca daveti bütün zaman ve mekanları aşmış olması aslında yapacağımız İslam’a davetimizde haccı anlatmamızın etkili olacağı gibi, Müslümanları da haccın ruhuna uygun İbrâhim gibi teslimiyeti kuşanarak bir hac ve umre ibadeti yapmaya işaret olduğu söylenebilir. Yine günümüz davet çalışmalarında haccın mana ve ruhunun gerektiği şekilde anlatılmasının etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Müslümanlar hac ve umre organizasyonlarını bu ruha uygun bir donanımda planlayarak ziyaretçilerin manevi kazanımlarını en üst düzeye taşımak üzere planlamaları temel vazifeleridir. Bu şekilde ziyaretler ancak bir turistik gezi olmaktan çıkacaktır.

Makam-ı İbrâhim deki makam kelimesinin tasavvufta da özel bir yeri bulunmaktadır. Buna göre makam müridin ahlaki olgunluğa ermedeki aşamalarını temsil eder. Makamlar çalışarak elde edilir. Sufi müelliflerden Hücvîrî, her sâlikin eriştiği

⁴¹⁰ Bursevi, “Ruhul Beyan”, 2/210.

⁴¹¹ Bakara, 2/125.

⁴¹² Buhârî, “Şalât”, 30.

⁴¹³ Nebi Bozkurt, “Makam-ı İbrahim”, *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/412.

mertebeler arasında, bazı mertebelerin özelliklerine daha çok sahip olduğu bir durak bulunur ve bunun sâlikin yaratılışından geldiğini söyler. Bu bağlamda, Âdem için tövbenin, Nuh için zühdün, İbrâhim için teslimiyetin, Musa için inabenin, Davud için hüznün, İsa için umudun, Yahya için korkunun ve Muhammed (a.s.) için zikrin temsil ettiği makamlar olduğu ifade edilir.⁴¹⁴

Bu bilgilerden hareketle ayette Allah'ın Makam-ı İbrâhim'i delil olarak göstermesini, hac ve umre'ye giden bütün Müslümanların İbrâhim misali onu üsve olarak örnek bilip oradaki ayak izlerinden onun Allah'a dostluk ve teslimiyet yolunda yürüyüşünden gönüllere iz akisleri almak ve bu karakterde Müslüman olma şuuru elde etmek gerektiği anlaşılabilir. Yine ayette belirtildiği üzere Makam-ı İbrâhim arkasında tavaf namazının kılınmasına teşvik edilmesi, Allah'ın huzuruna İbrâhimce bir teslimiyetle durularak ve bu teslimiyet içerisinde bir hayat sürmemizin en güzel temsilini teşkil eder. Ve yine namazda da tahiyattan sonra getirilen salatlarında Peygamberle beraber diğer peygamberler içerisinde sadece İbrâhim'e yer verilmesi onun üsve olarak öne çıkarılmış olmasının Müslümanlar açısından daha çok takip edilmesi gereken bir rehber olduğunu göstermektedir. Tavafta olduğu gibi günlük kıldığımız namazlarda da İbrâhim ile gönül bağımızı devamlı taze tutmamız ve ondan kalbi hisseler almamız gerektiği söylenebilir.

Yine Makam-ı İbrâhim geçmişten geleceğe davet ve tebliğ açısından hala güncelliğini devam ettiren bir nişane olup Allah Teâla Müslümanlara onun gibi iman, batıla mücadele, muhabbet, teslimiyet, fedakârlık, cömertlik, davet, Kâbe gibi mescidleri inşa ve ihya etme özelliklerini kazanmalarına delalet ettiği söylenebilir.

İbrâhim, Kâbe'nin inşasını bitirince "Ey insanlar! Rabbinizin daveti var. Bu davete icabet ederek hacediniz." diyerek Allah'ın davetini ilan ettiği bu makam, İbrâhim'den sonra gelecek tüm davetlerin başlangıç mekânı oldu ve "Makam-ı İbrâhim" ismini aldı. Faziletli kılınan bu makam, muttakilerin toplandığı, dua ettiği bir yer haline de geldi. "Makâm-ı İbrâhim" dışardan bakıldığında Peygamber İbrâhim'in bıraktığı ayak başışlarının bulunduğu yerdir. Ancak batında ise İbrâhim'in bugün himmetleriyle durduğu yerdir. Söylenen şudur ki, "İbrâhim Makâmı'nın değeri ve şerefi Halil'in/dostun izinden gelir. Buradan da "hakiki dostun izi büyük bir öneme sahip"

⁴¹⁴ Süleyman Uludağ, "Makam", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/409.

olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır.⁴¹⁵

Rivayetlerin geneline bakıldığında “Makam-ı İbrâhim, Harem-i Şerif ve Kâbe'nin tamamını kapsar. Ancak belirtilen Makâm ise, halil olan dostun şerefini, yüceliğini ve kemâlini vurgulamak için bilhassa ifade edilmiştir.

Âşıkların, sadıkların ve evliyanın uğrak mekânı olan bu bu kutsal makam, Kâbe kapısının hizasına doğru Zemzem kuyusu ile Makâm-ı Şâfiî'ye yakın bir mevkide.⁴¹⁶

Hakîm Tirmizî Hazretleri'nin rivâyetine göre, İbrâhim'in Makamı'nın anlamı, kişinin kendi benliğini, malını ve çocuklarını İbrâhim'in yaptığı gibi Allah'ın yolunda feda etmeye hazır olmasıdır.⁴¹⁷

Makam-ı İbrâhim bir davetçiye insanları Hakk'a ve hayra davet ederken hangi iskelelerden ve hangi destek noktalarından yararlanacağını, ayağını nereye sağlam basması ve davet minberlerinin neler olması gerektiğini belirler.

Davet ve tebliğ açısından baktığımızda Makam-ı İbrâhim, İslam'ın tebliğ ve davetinde önemli bir sembol olarak kabul edilir ve şu yönleriyle dikkat çeker:

Makam-ı İbrâhim, İbrâhim'in Allah'a duyduğu sarsılmaz inancı ve tam teslimiyeti temsil eder. Bu, müminlere, davet ve tebliğlerinde sabır, sebat ve Allah'a tam bir güven içinde olmaları gerektiğini hatırlatır. Makam-ı İbrâhim, ibadet ve Allah'a yaklaşma ile tebliğ ve davet arasındaki ilişkiyi vurgular. Müminler, ibadetlerini yerine getirirken aynı zamanda İslam'ın mesajını yayma sorumluluğunu da taşırlar. İbrâhim'in hayatındaki fedakârlıklar, müminlere, tebliğ yolunda karşılaşılabilecekleri zorluklara karşı dirençli olmaları için ilham verir. Makam-ı İbrâhim, bu fedakârlıkların somut bir hatırlatıcısıdır ve müminleri, davetlerinde kararlı ve özverili olmaya teşvik eder. Kâbe ve çevresindeki kutsal yerler, İslam ümmetinin birliğini ve beraberliğini temsil eder. Makam-ı İbrâhim de, müminlerin farklılıklarına rağmen tek bir ümmet olarak bir araya gelmeleri gerektiğinin altını çizer. Bu, İslam'ın tebliğinde, birlik ve beraberlik mesajının önemini vurgular. Makam-ı İbrâhim, İslam'ın tarihi ve manevi mirasının somut bir parçasıdır. Bu mirası korumak ve gelecek nesillere aktarmak, müminlerin

⁴¹⁵ 157.Akkaya, *Sufi Gözüyle Hac ve Umre*, 157.

⁴¹⁶ A.g.e., 158.

⁴¹⁷ A.g.e., 160.

tebliğ ve davet faaliyetlerinin önemli bir parçasıdır.

Dolayısıyla, Makam-ı İbrâhim, İslam'ın tebliğ ve davet faaliyetlerinde derin manevi anlamlar taşıyan ve müminlere ilham veren önemli bir simgedir.

Bununla birlikte İbrâhim, Kâbe'nin inşa edildiği bölge için halkın hayır dualarında bulunmuş ve orada yaşayanların inananların rızıklanmasını istemiştir.⁴¹⁸ Çünkü farkındaydı ki o bölge tarımsal açıdan verimsizdi.⁴¹⁹

Hz. Muhammed (s.a.v.) ve onun izinden gidenler tarafından İbrâhim dost kabul edilmiştir. Hatta bu yüzden Muhammed (s.a.v.), oğluna İbrâhim ismini koymuştur. İbrâhim'in dostluğuyla nitelendirildiği gibi, Muhammed gibi aynı misyona sahip olanlara da dost olarak atıfta bulunulmuştur.⁴²⁰

4.9.Davet Ve Tebliğ Sürecinde Üsve-i Hasene Olarak Tebarüz Eden Şahsiyeti

Hz. İbrâhim'in davet ve tebliğ sürecinde sergilediği şahsiyet, üsve-i hasene (iyi bir örnek) olarak öne çıkar. Bu süreçte gösterdiği özellikler, etkili iletişim ve etkileşimde bulunmanın yanı sıra, ahlaki değerlerin ve karakter gücünün önemini vurgular.

Hz. İbrâhim, tebliğ sürecinde karşılaştığı zorluklar ve engeller karşısında büyük bir sabır ve sebat göstermiştir. Bu tutum, uzun vadeli hedeflere ulaşmak için gerekli olan sabrın ve kararlılığın önemini vurgular. İbrâhim, farklı inanç ve görüşlere sahip insanlarla iletişim kurarken her zaman yumuşak huylu ve hoşgörülü bir tutum sergilemiştir. Bu, karşıt görüşlerle bile yapıcı bir diyalog kurmanın ve anlayış geliştirmenin mümkün olduğunu gösterir. İbrâhim, inançlarını ve mesajlarını iletmek için akılcı ve mantıklı argümanlardan yararlanmıştır. Bu, etkili iletişimde rasyonel düşüncenin ve mantığın önemini ortaya koyar. İbrâhim, karşısındaki kişilere empatiyle yaklaşmış ve onların duygularını ve bakış açılarını anlamaya çalışmıştır. Bu, karşılıklı saygı ve anlayışın, her türlü iletişimde temel bir ilke olması gerektiğini vurgular. Hz. İbrâhim, mesajını net ve açık bir şekilde ifade etmiş, iletişimdeki belirsizlikleri ve

⁴¹⁸ Bakara, 2/126.

⁴¹⁹ Ali Şeriatî, *İbrahim'le Buluşmak*, Çev. Mustafa S. Altunkaya, (Ankara: Fecr, 2005), 45; İbrahim 14/37.

⁴²⁰ Tarık Karaçobanoğlu, *Kur'an-ı Kerim Işığında İbrahim'in Kişiliği*, Yüksek Lisans Tezi, (Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, 2017), 87.

yanlış anlamaları en aza indirgemeye çalışmıştır. Bu, iletişimde açıklığın ve netliğin önemini gösterir. İbrâhim, iletişimde her zaman saygılı ve nezaketli bir üslup kullanmıştır. Bu, karşılıklı saygının, etkili ve olumlu iletişimin temel bir unsuru olduğunu belirtir. İbrâhim, kendi yaşamı ve davranışlarıyla, inandığı değerleri somut bir şekilde sergilemiş ve bu şekilde etkili bir iletişim kurmuştur. Bu, bireyin davranışlarının ve yaşam tarzının, sözlerinden daha güçlü bir mesaj iletebileceğini gösterir.

Hız. İbrâhim'in davet ve tebliğ sürecindeki şahsiyeti, etkili iletişim ve pozitif insan ilişkileri için bir rehber niteliğindedir. Sabır, hoşgörü, akılcılık, empati, saygı, nezaket ve örnek olma gibi özellikler, her türlü iletişim ortamında başarıya ulaşmanın anahtarlarıdır.

Yukarıdaki bölümde Hız. İbrâhim ile alakalı ayetlerin gölgesinde davet ve tebliğ sürecini ve bu süreç boyunca Hız. İbrâhim'in daveti boyunca ortaya koyduğu istidlal yöntemleri, duruşu ve şahsiyetiyle alakalı bilgiler paylaştık. Bu bölümde yukarıda zikrettiğimiz bilgiler ışığında tebarüz eden şahsiyetini açıklamaya çalışacağız.

Allah Hız. İbrâhim'in şahsiyetinin tebarüz eden yönlerini ve İslam davetçileri için üsve-i hasene oluşunu şöyle aktarmaktadır:

İbrâhim'de ve ona uyanlarda size güzel bir örneklik vardır; onlar kavimlerine şöyle demişlerdi: Bilin ki bizim sizinle ve Allah'ı bırakıp da taptıklarınızla bir ilişkimiz yoktur. Sizi (ve değerlerinizi) reddediyoruz. Sizinle bizim aramızda, siz bir tek Allah'a iman edinceye kadar sürüp gidecek bir düşmanlık ve nefret açıkça ortaya çıkmıştır. Ancak İbrâhim'in, babasına "Hiç şüphelen olmasın bağışlanman için dua edeceğim, ama Allah'tan sana geleceklere karşı yapabileceğim bir şey de yoktur" demesi başka. Rabbimiz! Sadece sana dayanıp güvendik, sana yöneldik; dönüş de ancak sanadır.⁴²¹

Bir İslam davetçisi bu bağlamda öncelikle şunu unutmamalıdır: İslam Allah'a kâmil manada tam bir teslimiyettir. Allah'ın razı olduğu inançta tam olarak böyle bir inançtır.

⁴²¹ Mümtetine, 60/4.

“Şüphesiz Allah’ın indinde hak din ancak İslam’dır.”⁴²² Bu bağlamda İslam dini tüm peygamberlerin ortak dinidir. İbrâhim de ancak İslam dinine davet etmiştir. “*Hani (İbrâhim’e) Rabbi ‘bana teslim ol!’ demişti. O da, ‘Âlemlerin Rabbine teslim oldum’ demişti.*”⁴²³ İbrâhim’den dinini Allah’a halis kılması ve Allah’a teslim olarak güvenmesi istenmiş ve O’da tam bir teslimiyet ve ihlasla Rabbine yönelmişti.⁴²⁴ İbrâhim’i kendisi için bir üsve-i hasene olarak gören bir İslam davetçisinin de O’nun gibi bir teslimiyetle Rabbine teslim olması gerekir. İbrâhim’in şahsiyetinde tebarüz eden en büyük sıfatlardan biri O’nun Rabbine bu şekilde teslimiyeti ve her daim Rabbinden İslamiyet üzere sabit kadem olmayı dilemesidir. Nitekim İbrâhim, oğlu İsmail’le beraber Kabe’yi inşa ederken dahi Rabbine şu duada bulunmaktaydı: “*Rabbimiz! İkimizi yalnız sana teslim olanlardan eyle. Neslimizden de sana teslim olacak bir ümmet getir. Bize hac ve kurban gibi kulluk usullerimizi göster ve tevbelerimizi kabul buyur. Şüphesiz tevbeleri kabul eden ve çok merhametli olan ancak sensin!*”⁴²⁵ Bu İbrâhim’in tevhit inancı üzerinde ne kadar hassas olduğunu ve sahip olduğu itikadın devamlılığı için fiili ve kavli duayla Rabbinden istikamet dilediğini göstermektedir. Allah’ın bir peygamberi olarak İbrâhim böyle bir hassasiyete sahip iken, şüphesiz onun gibi masumiyet sıfatına sahip olmayan diğer İslam davetçilerinin bu hassasiyete daha fazla sahip olması gerekir. Bu bağlamda Hz. İbrâhim bizlere böylesine bir mesajı vermektedir. Bir davetçi her şeyden önce Rabbinden istikamet dilemeli ve istikametten saptırmaması için Rabbine iltica etmekten geri durmamalıdır. Davet yolunda bir davetçinin yol güzergâhında en fazla karşılaştığı tehlikelerin başında inancına yöneltilen şüpheler ve onu inancında zafiyete düşürebilecek ameli hastalıklardır. İnanç ve amelin çelişik olması davetçiyi ikisi arasında bir tercihe zorlar. Davetçi ya inancına muvafık bir amelle süslenir ya da fasit amel bir süre sonra inancını da fesada uğratar. İslam davetçisinin böyle bir duruma düşmemesi için dayanağı da yine Rabbidir.

4.9.1.Çevre Faktöründen Etkilenmemek

⁴²² Âli ‘İmrân, 3/19.

⁴²³ Bakara, 2/131.

⁴²⁴ Âlûsî, *Ruhu’l-Me’ânî*, 2/263.

⁴²⁵ Bakara, 2/128.

Bir İslam davetçisi, bozuk çevreden etkilenmez. Aksine bozuk olan çevreyi salaha kavuşturmak için etkilemeye gayret gösterir. Hz. İbrâhim'in sireti incelendiğinde karşımıza çıkan manzara tam olarak budur. O tamamen şirk ve fesat içinde olan bir kavimde dünyaya gelmiş, put yapan bir babanın evladı olarak bu şirk düzenini hem tebliği hem de fiili eylemiyle yıkmaya çalışmıştır. Allah, O'na hakikati göstermiş ve halis tevhide ulaştırmıştı. Nitekim Allah'ın O'nun üzerindeki bu lütfu ayette şu şekilde ifade edilmektedir: *"Biz daha önce İbrâhim'e doğru düşünme yeteneği vermiştik. Biz onu biliyorduk."*⁴²⁶

İslam davetçisinde bulunması gereken şahsiyet özelliklerinden biri de batıl ehlinden hiçbir şekilde korkmaması ve her daim hakkın üstünlüğünü ve itibarını batıl ehline karşı korumasıdır. Nitekim Hz. İbrâhim, kavmine karşı tüm akli ve fiili delilleri ortaya koyduğu halde kavmi O'na iman etmemiş ve en nihayetinde kendisini yakmakla tehdit etmişlerdi. Hz. İbrâhim bu tehditlerine karşı dik durarak onlara taviz vermemiş, inanç ve davetinde asla gevşeklik göstermemiştir. Buna göre bir İslam davetçisi Hz. İbrâhim'i örnek alarak O'nun şahsiyetiyle şahsiyet sahibi olmalı, haliyle hâllenmelidir. Zira Kur'anî ayet buna davet etmektedir. Bunun bir yansıması olarak çevre faktöründen etkilenmemeli, fasit bir toplum ve çevrede doğup yaşasa da taassup ve taklidin duvarlarını yıkarak tahkiki bir iman düzeyine imanını taşımalıdır. Dirayet sahibi bir iman cahiliye toplumunda tek bir fert dahi kalsa cehalet boyasıyla boyanmaz. Aksine hakkın boyasıyla o toplumu boyayıp şirkten tevhide, cehaletten irfana, karanlıktan nura doğru o toplumu dönüştürmenin mücadelesini verir. Karşısındaki babası gibi en yakını dahi olsa Hakkın hatırı bütün hatırlardan üstündür düsturu ile hareket ederek hakikati eğip bükmeden aktarır.⁴²⁷

Hz. İbrâhim'in yaşamı, çevresel faktörlerin ve zorlu koşulların etkisinden bağımsız olarak kendi inanç ve değerlerine bağlı kalabilmenin önemli bir örneğini sunar. İletişim açısından bu duruş, bireyin kendi iç tutarlılığını ve özgünlüğünü koruma becerisini vurgular. İbrâhim, çevresel faktörler ve toplumsal baskılara rağmen kendi inançlarını korumuş ve savunmuştur. Bu, bireyin içsel gücünün ve kararlılığının, dış etkenlere karşı bir koruma kalkanı işlevi görebileceğini gösterir. Hz.İbrâhim'in yaşamı,

⁴²⁶ Enbiya, 21/51.

⁴²⁷ Abdülkerim Zeydan, *el-Müstefadû Min Kısasi'l-Kur'ân li'd-Da'vetî ve'd-du'ât*, (Beyrut: Müessestu'r-Risaletü'n-Nâşirûn, 2017), 142.

kendi değerlerine ve inançlarına derin bir bağlılık sergilediğini gösterir. Bu duruş, iletişimde bireyin kendi değerlerini net bir şekilde ifade edebilmesi ve bunlara sadık kalabilmesi açısından önemlidir. Çevresel faktörler ve değişen koşullar karşısında, İbrâhim esnek ve uyumlu bir yaklaşım sergilemiştir. Bu, bireyin dış etkenlere karşı esnek olmasının, ancak temel değerlerinden ödün vermeden bu esnekliği sergilemesinin önemini vurgular. İbrâhim, çeşitli iletişim stratejileri kullanarak mesajını etkili bir şekilde iletebilmiştir. Bu, çevresel faktörlerin etkisi altında kalmadan, etkili iletişim yöntemleri ve stratejileri geliştirmenin önemini gösterir. İbrâhim'in çevresel faktörlerden etkilenmemesi, kendi içinde bulunduğu güven ve kendine olan inanca dayanmaktadır. Bu, iletişimde özgüvenin ve kendine inancın, bireyi dış etkilerden koruyan ve güçlendiren temel unsurlar olduğunu belirtir. İbrâhim, söyledikleri ve davranışları arasında tutarlılık sergileyerek, çevresel faktörlerden etkilenmeden kendi kimliğini ve mesajını korumuştur. Bu, iletişimde bütünlük ve tutarlılığın önemini vurgular.

İbrâhim'in yaşamı, çevresel faktörler ve zorlayıcı koşullar karşısında bireyin kendi iç değerlerine ve inançlarına bağlı kalmasının, iletişimde ve genel yaşamda nasıl bir rehber işlevi görebileceğini gösterir. Bu duruş, bireyin özgünlüğünü korumasını ve etkili bir şekilde iletişim kurmasını sağlar.

4.9.2. Tebliğde Edebe Riayet Etmek

Yukarıda zikrettiğimiz ayetlerden açıkça görülen bir diğer husus ise Hz. İbrâhim'in bir üsve-i hasene olarak davetinin hiçbir merhalesinde edebi elden bırakmamış olmasıdır. Nitekim babasıyla aralarında geçen konuşmalar bunun apaçık bir delilidir. Babası kalbindeki şirkin kirliliği ile katılaştıkça katılaştıkça ancak Hz. İbrâhim babasına kemali edeple hitap etmekten geri durmamaktadır. Nitekim en nihayetinde babası kendisini yanından kovup gitmezse taşlamakla tehdit ettiği halde Hz. İbrâhim ona cevaben şöyle demektedir: *"İbrâhim şöyle dedi: Esen kal! Rabbinden senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü O, bana karşı çok lütfkârdır."*⁴²⁸ Görüleceği üzere bütün kabalığına rağmen İbrâhim, babası Azer'e esenlik dileyerek ayrılmakta ve kendisini bağışlaması için Rabbine dua edeceğini ifade etmektedir. Bu aynı zamanda Rabbinden babasına hidayet bahşetmesi için bir duadır. Zira bir İslam davetçisi için aile bağları her daim güçlü olmalıdır. İnsan her zaman başkaları ile imtihan edilmez.

⁴²⁸ Meryem, 19/46.

Davetçinin imtihanı kimi zaman anne ve babası ya da yakın bir akrabası olabilir. Beşerî herhangi bir ideoloji ile düşüncesi zehirlenmiş ve hakikatten sapmış olabilir. Bu durum bir İslam Davetçisinin onlara karşı olan sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Aksine davetçinin öncelikle yakınlarına ulaştırmadığı bir daveti yakını olmayan kişilere ulaştırması doğru olmaz. Sıla-i Rahim gibi bir sorumluluk davetçinin sırtında durmaktadır. Bu sorumluluğun mucibince hareket ederek davetini Hz. İbrâhim'in ulaştırdığı metotla akrabalarına ulaştırmalı ve hidayet yolunda onlara öncülük etmelidir.⁴²⁹

Hz. İbrâhim'in tebliğ sürecinde sergilediği davranışlar, tebliğde gözetilmesi gereken edep ve iletişim kurallarına dair önemli dersler sunar. Bu süreçte öne çıkan iletişim edepi şunlardır:

Hz. İbrâhim, insanlarla iletişim kurarken her zaman saygı ve nezaketi ön planda tutmuştur. Karşısındaki kişilere değer verdiğini ve onlara saygı duyduğunu gösteren bir tutum benimsemiştir. Karşısındaki kişilerin duygularına ve bakış açlarına empatiyle yaklaşmış, onları anlamaya çalışmıştır. Bu, iletişimde karşılıklı anlayış ve güvenin gelişimine katkıda bulunur. Hz. İbrâhim, mesajını açık ve net bir şekilde ifade etmeye özen göstermiş, yanlış anlaşılmaları ve belirsizlikleri en aza indirmeye çalışmıştır. Karşılaştığı zorluklar ve dirençler karşısında sabırlı ve hoşgörülü bir tutum sergilemiştir. Sabır, iletişimde uzun vadeli hedeflere ulaşmak için önemli bir erdemdir. Argümanlarını sunarken akıl yürütme ve mantıklı düşüncüyü kullanmış, karşısındakileri ikna etmek için rasyonel argümanlardan yararlanmıştır. Kendi yaşamı ve davranışlarıyla inandığı değerleri somut bir şekilde sergileyerek, sözlerinin ötesine geçmiş ve güçlü bir örnek olmuştur. Farklı inanç ve görüşlere sahip kişilere karşı kapsayıcı ve kabul edici bir tutum sergilemiştir. Bu, iletişimde kapsayıcılığın ve çeşitliliğe saygının önemini vurgular. Karşısındaki kişilerin sözlerini dikkatle dinlemiş ve onlara anlamlı geri bildirimler sunmuştur. Etkili bir iletişim, karşılıklı dinleme ve anlama sürecini içerir.

Hz. İbrâhim'in tebliğ sürecinde sergilediği bu iletişim edepi, her türlü iletişimde başarıya ulaşmanın ve olumlu ilişkiler kurmanın temel taşlarını oluşturur. Saygı, empati, açıklık, sabır, mantık, örnek olma, kapsayıcılık ve etkili dinleme, etkili

⁴²⁹ Abdülkerim Zeydan, *el-Müstefadû Min Kısasi'l-Kur'ân li'd-Da'vetî ve'd-du'ât*, 142.

iletişimde gözetilmesi gereken temel edepler arasındadır.

4.9.3.Münkeri Elle Değiştirmek

Hız. İbrâhim kavminden putperest olanları tevhide davet etti. Öncelikli olarak münkerlerin en büyüğü olan şirk inancından onları döndürmeye çalıştı. Bunun için elinden geldikçe deliller ortaya koyarak akıl, kalp ve ruhlarını tevhit inancına cezbetmeye gayret gösterdi. Nitekim davetinde hikmeti elden bırakmadan onların inançlarındaki tutarsızlığı dışarıdan tevhit ve şirk inancını gözlemleyip şirk inancındaki tutarsızlıkların farkına varmış üçüncü bir şahısmış gibi ortaya koydu. En nihayetinde bu davetini eyleme ve aksiyona dökerek fiili olarak putları kırarak zihinlerinde tevhide doğru bir yol açmaya çalıştı. Bunu beyindeki ırları temizlemek için bir cerrahın yaptığı operasyona benzetebilirsiniz. Zira bu fiil her ne kadar şirk ırlarını kavminin beyninden temizlememişse de büyük bir etki oluşturmuştur. Zaten cerrahın yaptığı operasyonda yüzde yüz başarılı olacak diye bir kaide yoktur.

Hız. İbrâhim'in bu eylemi üzerine doğal olarak şu soru zihne doğabilir: Hız. İbrâhim'in yaptığı put kırma eylemini her asırda İslam davetçileri yapabilir mi ve bu dinen caiz midir? Zira bu durum hem kendisini hem de yoluna baş koyduğu davayı tehlikeye atmakla eş değerdedir. Bu durumda müşrik olan babasına istiğfar talebinde bulunması gibi tabi olmamız caiz olmayan bir amel midir?

Bu soruya şöyle cevap verilebilir: Allah bizlere İbrâhim'in putları kırması ve buna mukabil ateşte yakılmakla cezalandırılmaya teşebbüs edilmesini herhangi bir inkâr ifade edecek kelime olmaksızın aktarmaktadır. Bu İbrâhim'in yaptığı eylemin meşruiyetini ortaya koyar. Bu bakımdan İbrâhim her davetçi için üsve-i hasene konumunu korur. Bir İslam davetçisi bu yüzden bir eziyete uğrarsa da bu Allah'ın indinde sevabı büyük olan bir iştir. Şeri ölçülere göre maslahat takdir edilmelidir. Şayet davetçi bu eyleminin şeri ölçüler çerçevesinde maslahata uygun olmayacağı kanaatine ulaşırsa bu takdirde kendini ve davasını tehlikeye atacak bu eylemi yapması caiz olmaz. Nitekim İbrâhim putları kırmışken, O'nun dışında putperest kavimlere gönderilmiş pek çok Peygamberin kıssası Kur'an'da aktarıldığı halde kavimlerinin putlarını kırdıklarına dair bir ayet yoktur. Bu da göstermektedir ki her Peygamber kendi kavminin durumuna göre tevhit davetinin maslahatına uygun düşen yöntemi tercih etmiştir. Hız. İbrâhim de kendi kavmine en uygun düşecek tarzda davetini icra

etmiştir.⁴³⁰

Hız. İbrâhim'in yaşamından çıkarılabilecek "münkeri elle değiştirme" ile ilgili iletişim dersleri, etkili ve sorumlu bir şekilde harekete geçme gerekliliğine işaret eder. Münker, genel olarak kabul edilmeyen, yanlış veya zararlı olarak görülen davranışları ifade eder. Elle değiştirme ise, bu tür olumsuzluklara karşı somut eylemlerle müdahale etme pratiğini anlatır. İbrâhim'in hayatından bu bağlamda alınabilecek iletişim dersleri şunlardır:

Hız. İbrâhim, toplumunda yanlış gördüğü uygulamalara karşı sorumluluk alarak müdahale etmiştir. Bu, bireylerin ve toplum liderlerinin sorumluluk alarak harekete geçmesi gerektiğini vurgular. Yanlışları düzeltme konusunda sadece sözle değil, eylemle de müdahale etme cesareti göstermiştir. Bu, kararlılık ve cesaretin önemini ortaya koyar. Mdahalelerinde aşırıya kaçmamış, duruma uygun, ölçülü ve etkili yöntemler seçmiştir. Bu, her türlü müdahalenin zarar vermeden, yapıcı bir şekilde yapılması gerektiğini gösterir. Eylemleriyle sadece o anki sorunu zmeye çalışmamış, aynı zamanda toplumda genel bir farkındalık ve düşünce değişikliği yaratmayı hedeflemiştir. Bu, iletişimde uzun vadeli hedeflere odaklanmanın önemini vurgular. Problemleri ele alırken yaratıcı ve akılda kalıcı yöntemler kullanmıştır. Bu, iletişimde yaratıcılığın ve yenilikçi yaklaşımların etkili olabileceğini gösterir. Toplumun temel değerlerine saygı göstererek, bu değerler çerçevesinde olumlu değişiklikler yapmaya çalışmıştır. Bu, toplumsal değerler ve kültürel bağlamın önemini vurgular. Eylemlerini destekleyen etkili iletişim stratejileri kullanmıştır. Bu, her türlü eylemin, etkili bir iletişimle desteklenmesi gerektiğini gösterir.

Hız. İbrâhim'in münkeri elle değiştirme yaklaşımı, bugünün dünyasında da karşılaşılan sorunlara karşı proaktif ve sorumlu bir şekilde hareket etmenin, toplumsal değişim ve iyileşme süreçlerinde kritik bir rol oynayabileceğini gösterir. Bu yaklaşım, bireylerin ve toplulukların karşılaştıkları zorluklara karşı cesurca ve ölçülü bir şekilde müdahale etmeleri, sorunları üzmemek için yaratıcı zmler aramaları ve etkili iletişim stratejileri kullanmaları gerektiğini vurgular.

⁴³⁰ Abdülkerim Zeydan, *el-Mstefad Min Kısasi'l-Kur'ân li'd-Da'veti ve'd-du't*, 143.

4.9.4.Küfür Diyarından Hicret Etmek

Hiz. İbrâhim'in kıssasında davetçi için üsve-i hasene olan bir diğler hususta küfür diyarından hicrettir. Nitekim pek çok Peygamber kavminin tehditleri ve fitne endişesi ile hicret etmiştir. Hiz. Muhammed (s.a.v)'de hicret etmek zorunda kalmıştır. Hiz. İbrâhim'de Allah'ın hicret emrine imtisal ederek dinini daha iyi yaşayabileceği bir yere göç etmiştir. Kur'an İbrâhim'e karşı kavminin yapmak istediği kötülüğü ve O'nun hicretini şöyle aktarmaktadır: *"Ona tuzak kurmak istediler. Fakat biz onları en çok zarar edenler durumuna düşürdük."*⁴³¹ Onu Lût ile beraber kurtarıp, içinde âlemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık."⁴³² Hiz. Lût da peygamber olarak Sodom ve Gomoreye gönderilmiş ve neticede kavmi ona sırt çevirip azgınlığında ısrar edince hicret etmiş ve Allah kavmini helak etmiştir.

Bu ayetler çerçevesinde Hiz. İbrâhim, ümmetinde hicret sünnetini yerine getirmiştir. Bir İslam davetçisi için yaşadığı yerde İslam davetinin yayılma imkânı kalmamışsa, küfür çoğalmış ve davetçinin inancını artık tehdit edecek bir boyuta ulaşmışsa, davetçi inancını tavizsiz yaşama imkânını yitirmişse hicret yolu görünmüştür. Bu durumda peygamberlerin atası İbrâhim'in üsve-i hasene olan hicreti gibi o da hicret eder ve inancını tavizsiz yaşayacağı bir diyara göçer.

Hiz. İbrâhim'in küfür diyarından hicreti, iletişim ve değişim yönetimi açısından önemli dersler içerir. Bu büyük değişim ve yolculuk, inançlarını koruma ve yayma, yeni bir başlangıç yapma ve zorlu koşullar altında bile doğru iletişim stratejilerini kullanma konularında bize yol gösterir.

Hiz. İbrâhim, inançlarına ve değerlerine bağlı kalarak zorlu bir karar vermiş ve küfürle dolu bir ortamdan ayrılmıştır. Bu, bireysel ve toplumsal değişimin, kararlılık ve güçlü inançlarla mümkün olduğunu gösterir. Hicret, sadece fiziksel bir yer değişikliği değil, aynı zamanda yeni bir başlangıç ve yeni fırsatlar anlamına gelir. İbrâhim'in yaşamı, zorluklara rağmen yeni başlangıçların mümkün olduğunu ve umudu korumanın önemini vurgular. İbrâhim, hicret sürecinde ve sonrasında, inanç ve umut mesajlarını iletmeye devam etmiştir. Bu, iletişimde olumlu ve ilham verici mesajların gücünü ve önemini gösterir. Yeni bir yere hicret eden İbrâhim, etrafında yeni bir topluluk

⁴³¹ Enbiya, 21/70.

⁴³² Enbiya, 21/71.

oluşturmuş ve inançlarını paylaşan insanlarla ilişkiler kurmuştur. Bu, etkili iletişim ve ortak değerler etrafında birleşmenin, güçlü ve destekleyici topluluklar oluşturmanın temeli olduğunu gösterir. İbrâhim'in hicreti, zorluklar ve engellerle dolu bir yolculuktu. Bu durum, bireyin ve toplumun zorluklar karşısında dirençli olmasının ve olumlu iletişimle bu zorlukların üstesinden gelmenin mümkün olduğunu gösterir. Hicret, İbrâhim'in inançlarını daha geniş bir coğrafyada yaymasına olanak tanımıştır. Bu, iletişimde doğru zamanlama ve stratejinin, mesajların daha geniş kitlelere ulaşmasında ne kadar etkili olabileceğini gösterir. Yeni bir ortama uyum sağlama süreci, bireyin ve toplumun esnekliğini ve uyum yeteneğini test eder. İbrâhim'in tecrübesi, değişim ve uyum süreçlerinde iletişimin ve açık fikirliliğin önemini vurgular.

Hiz. İbrâhim'in küfür diyarından hicreti, bireylerin ve toplulukların zorlu değişim süreçlerini nasıl yönetebileceği ve bu süreçlerde iletişimin rolü hakkında değerli dersler sunar. Umut, direnç, uyum ve etkili iletişim stratejileri, her türlü değişim ve geçiş dönemlerinde başarıya ulaşmanın anahtarlarıdır.

4.9.6.Allah ve Peygamberlerinin Her Şeyden Daha Sevimli Olması

Hiz. İbrâhim'in oğlu Hiz. İsmail ile kıssası Kur'an-ı Kerim de şöyle aktarılmaktadır:

Çocuk kendisiyle beraber koşup yürüyecek yaşa gelince İbrâhim ona, "Yavrurum, ben rüyamda seni boğazladığımı gördüm. Düşün bakalım, ne dersin?" dedi. O da, "Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi. (102) Nihayet her ikisi de (Allah'ın emrine) boyun eğip, İbrâhim de onu (boğazlamak için) yüzüstü yere yatırınca ona, şöyle seslendik: "Ey İbrâhim! Gördüğün rüyanın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanları böyle mükafatlandırırız. (102-105)"⁴³³

Hiz. İbrâhim, ayette ifade edildiği üzere Allah tarafından oğlunu kurban etmek gibi bir büyük imtihanla imtihan ediliyor. Bu bir insanın malıyla ya da canıyla imtihan edilmesinden çok daha büyük bir imtihandır. Hiz. İbrâhim'in özellikle oğlu hakkında böyle büyük bir imtihana tabi tutulmasının gerekçelerinden biri tefsir kaynaklarında

⁴³³ Sâffât, 37/101-105.

da aktarıldığı üzere yaşlılık çağına geldiği halde çocuğunun olmamasıdır. Hz. İbrâhim çok istediği halde çocuğu olmuyordu. Nitekim yaşlılık çağına erişmiş ve Allah nihayet meleklerini göndererek onu çocukla müjdelemişti. Bunun için gönderdiği melekler beşer suretinde İbrâhim'e gelmiş ve İbrâhim onlar için kestiği bir buzağıyı ikram olarak önlerine koymuştur. Ancak melekler buzağıya dokunmayınca endişelenen İbrâhim'e Melekler, O'na Lût kavmini helak etmekle görevli melekler olduklarını söylemişlerdir. Melekler İbrâhim'i çocukla müjdeleyince eşi gülüp, "ben de eşim de yaşlıyız, bizim mi çocuğumuz olacak" diyerek meleklerin müjdesine şaşırmış, meleklerde cevaben: *"Sen Allah'ın işine mi şaşıyorsun?" dediler, sonra da: "Ey hâne halkı, Allah'ın rahmeti ve bereketi üzerinize olsun! Şüphesiz Allah, çok övülmeye lâyıktır, şan ve şerefi pek yücedir" diye dua ettiler.*"⁴³⁴

Yaşlılık çağında Allah'ın lütfettiği bu çocuk Hz. İbrâhim'i büyük bir sevince gark etmişti. İbrâhim, doğan oğlu İshak'ı ve İsmail'i çok sevmekteydi. Bu kalbi taalluk O'nun bu şekilde imtihan edilmesinin temel gerekçesi olabilir. Burada her bir davetçinin çıkarması gereken asıl ders şudur ki: Bir İslam davetçisi davet sürecinde pek çok şeyle imtihan edilebilir. Bu kimi zaman mal, kimi zaman makam ve kimi zamanda canla olabilir. Nitekim peygamberler tarihini incelediğimiz böyle bir tabloyla karşılaşmaktayız. Ancak İbrâhim'in imtihanı bütün bunların ötesinde daha ağır bir imtihan olmuştur. O oğlunu Allah'a kurban etmekle imtihan edilmiştir. Yaşlılığında çocuk sahibi olmuş bir baba şüphesiz bundan daha büyük bir imtihan ile imtihan edilemezdi. Bu imtihandan muvaffakiyetle çıkabilmek için dağ gibi bir inanca sahip olmak gerekmektedir. Evladına olan muhabbeti ve Rabbine olan muhabbeti arasında zorlu bir tercihtir bu! Şüphesiz kıssada İbrâhim'in verdiği imtihan büyük bir sembol olma değerindedir. Her asırda Rabbi ile sevdiği şeyler ve kişiler arasında tercih yapmak zorunda kalabilir insan. İbrâhim, Allah'a olan muhabbetini bu şekilde Rabbine ispatlamış, Allah'a olan muhabbetinin her şeyin üstünde olduğunu göstererek öz evladını kurban etmek için taşa yatırmaktan geri durmamıştır. Bir üsve-i hasene olarak bu duruş her İslam davetçisinin Rabbi için adayışının bir hududunun olmayacağını en güzel şekilde öğretiyor. Öyle ki İbrâhimî davetin mirasçısı her İslam davetçisi, gerektiğinde malını, makamını, canını ve evladını Rabbi için kurban edebilmelidir. Bu sağlam inanç ve muhabbetle Rabbine bağlanan davetçi de şüphesiz Allah'ın Hz. Hz.

⁴³⁴ Hûd, 11/69-73.

İbrâhim'e lütfettiği dünyevî ve uhrevî ihsanlara nail olacaktır. Nitekim davetçi bu hususta Kur'an-ı Kerimde şu şekilde ikaz edilmektedir: *“De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz bir ticaret ve beğendiğiniz meskenler size Allah'tan, peygamberinden ve O'nun yolunda cihattan daha sevgili ise, artık Allah'ın emri gelinceye kadar bekleyin! Allah fasık topluluğu doğru yola erdirmez.”*⁴³⁵

Hz. İbrâhim'in hayatı ve daveti, Allah ve peygamberlerin bir müminin kalbinde her şeyden daha sevimli olması gerektiğini vurgular. İletişim açısından bu, inanç temelli iletişimin temel bir prensibidir ve şu önemli noktaları içerir:

İnanç merkezli bir yaşamda, Allah ve peygamberlerin öğretileri, bir bireyin hayatındaki en yüksek öncelik olmalıdır. Bu, karar verme süreçlerinde ve günlük yaşamda rehberlik eden bir ilkedir. Allah ve peygamberlerin sevgisinin merkeze alınması, iletişimde samimiyet, dürüstlük, merhamet ve adalet gibi değerlerin ön plana çıkmasını sağlar. Bu değerler, söz ve eylemlerde tutarlılıkla yansıtıldığında, etkili ve anlamlı bir iletişim kurulmasına yardımcı olur. Allah ve peygamberlere olan sevgi ve bağlılık, bireylerin hayatlarında somut bir şekilde tezahür etmelidir. Böylece bireyler, inançlarını yaşayarak çevrelerine örnek olurlar ve bu, sözsüz iletişimin güçlü bir biçimidir. Allah ve peygamberlere duyulan sevgi, insanları empati kurmaya ve başkalarını anlamaya teşvik eder. Bu, iletişimde karşılıklı saygı ve anlayışın geliştirilmesine katkıda bulunur. İletişimde sabır ve hoşgörü, Allah ve peygamberlere olan derin sevgiden kaynaklanır. Bu, özellikle zorluklar ve anlaşmazlıklar karşısında bireylerin daha anlayışlı ve bağışlayıcı olmalarını sağlar. Allah ve peygamberlerin sevgisi, insanları iyilik yapmaya, toplumda olumlu değişiklikler yapmaya ve daha iyi bir hayat sürmeye teşvik eder. Bu, bireylerin iletişimlerinde daha ilham verici ve motive edici olmalarını sağlar. Allah ve peygamberlere olan sevgi, toplum içinde uyum ve barışın teşvik edilmesine yardımcı olur. Bireyler, inançlarını paylaşırken hoşgörülü ve kapsayıcı bir yaklaşım benimserler, bu da farklılıklara rağmen toplumsal birlikteliği güçlendirir.

Bu prensipler, Allah ve peygamberlerin sevgisinin, müminlerin iletişiminde nasıl bir temel oluşturduğunu ve bireysel ile toplumsal düzeyde nasıl pozitif etkiler

⁴³⁵ Tevbe, 9/24.

yaratabileceğini gösterir.

4.9.8.İbrâhim ve Dua

Hiz. İbrâhim'in bütün davet hayatı gözlemlendiğinde her evrede dua'nın gücünü etkili bir şekilde kullandığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde Hiz. İbrâhim'in bu dualarından örnekler İslam davetçileri üsve-i hasene olarak aktarılmaktadır. Bu dualardan bir kısmı şöyledir:

İbrâhim'in Kur'an'da geçen dualarında çeşitli istekler bulunmaktadır. İşte bazı örnekler:

1. Soyunu korumasını istedi:

İbrâhim kendisi ve soyu için namaz endişesi taşımıştır. Onların namaz kılan bir nesil olması için Rabbi'nden yardım isteyerek, duâ ile aile içi tebliğe örnek olmuştur. *Rabbim! Beni ve soyumdan gelecek olanları namazı devamlı kılanlardan eyle; rabbimiz, duamı kabul et. Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla.*⁴³⁶

2. Yaptığı ibadetlerin kabul edilmesini istedi:

Ey rabbimiz! Bizi sana teslim olanlardan eyle, soyumuzdan da sana teslim olacak bir ümmet çıkar. Bize ibadet usullerimizi göster, tövbemizi kabul et. Şüphesiz tövbeleri kabul eden, merhameti bol olan yalnız sensin. (128) Soyumuzdan, onlara senin âyetlerini okuyacak, kitabı ve hikmeti öğretecek, onları arındıracak bir elçi çıkar rabbimiz! Çünkü yalnız sensin kudret ve hikmet sahibi.”
(129)⁴³⁷

3. Kendisine bir veli ve koruyucu verilmesini istedi:

İbrâhim şöyle dua etmişti: “Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut! (35) Rabbim! Putlar insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldu. Bundan böyle kim bana uyarırsa o bendendir; kim de bana karşı gelirse artık sen çok

⁴³⁶ İbrahim, 14/40.

⁴³⁷ Bakara, 2/127.

bağışlayan, pek esirgeyensin. (36)⁴³⁸

4. Kendisine ve soyuna dua etti:

Ey rabbimiz! Ben zürriyetimden bir kısmını, senin kutsal evinin (Kâbe) yanında tarıma elverişli olmayan bir vadiye yerleştirdim. Bunu yaptım ki rabbim, namazı kılsınlar. İnsanların gönüllerini onlara meylettir ve çeşitli ürünlerden onlara rızık ver ki şükretsiner. (37) Rabbimiz! Şüphesiz ki sen gizlediğimizi de açıkladığımızı da bilirsin. Yerde ve gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. (38) Yaşlılığıma rağmen bana İsmâil'i ve İshak'ı armağan eden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz rabbim duaları kabul edendir. (39) "Rabbimiz! Ben, çocuklarımı ve soyumu namaza devam edenlerden kıl. Rabbimiz! Duamı kabul et." (40)⁴³⁹

Ayetleri incelediğimiz zaman Hz. İbrâhim'in dualarında hem kendini hem neslinden gelecek olanları ihmal etmemektedir. Bir davetçi davet hizmetini yerine getirirken pek çok zorlukla karşılaşacaktır. Bu durumlarda maddi bütün vesile ve kudretlerin aciz kaldığı anda şüphesiz tek sığınağı duadır. Bu bağlamda Hz. İbrâhim'in duaları bir davetçi için en güzel örnektir.

Hz. İbrâhim'in dualarında hem kişisel hem de toplumsal konulara yönelik istekler ve dilekler yer almaktadır. İbrâhim'in ayetlerdeki duaları çeşitli ihtiyaçlarını yansıtmaktadır. İşte bazı örnekler:

1. İman ve hidayet talebi: İbrâhim, soyunu doğru yola iletecek, imanlarını güçlendirecek bir nesil yetişmesini dilemektedir. Bu dualar, Allah'ın hidayetini talep etme ve kendisini ve soyunu imanla donatma arzusunu yansıtmaktadır.

2. Korunma ve yardım talebi: İbrâhim, çeşitli zorluklarla karşılaştığı zamanlarda korunma ve yardım dileğinde bulunmuştur. Bu dualar, Allah'tan kendisini ve ailesini düşmanlardan, zorluklardan ve tehlikelerden korumasını talep etme isteğini ifade etmektedir.

3. Rızık ve refah talebi: İbrâhim, Allah'tan rızık ve refah talep etmiştir. Dua ederek,

⁴³⁸ İbrahim, 14/35-36.

⁴³⁹ İbrahim, 14/37-39.

kendisine ve soyuna bol rızık, güzel bir hayat ve refah getirmesini istemiştir.

4. Doğru bir yerde yerleşme talebi: İbrâhim, Allah'tan kendisine ve ailesine güzel bir şehirde oturma izni vermesini talep etmiştir. Bu, güvenli ve müminlerle birlikte yaşayabileceği bir yerde yerleşme arzusunu yansıtmaktadır.

İbrâhim'in duaları, insanların genel ihtiyaçlarına dair örnekler sunmaktadır. Bu dualar, Allah'a sığınma, korunma, hidayet, rızık ve refah talepleri gibi temel insan gereksinimlerini ifade etmektedir.

İbrâhim ve dua konusu, iletişim açısından incelendiğinde, onun Allah ile olan derin iletişimini, dua aracılığıyla nasıl kurduğunu ve bu iletişimin insanlarla olan ilişkilerine nasıl yansıdığını gösterir. İbrâhim'in duası, onun Allah'a olan güvenini, teslimiyetini ve O'na yakarış şeklini yansıtır. İletişim açısından İbrâhim ve dua konusu şu yönlerle ele alınabilir: İbrâhim'in hayatı boyunca yaptığı dualar, insan ile Yaratıcı arasındaki iletişimin temel bir yolu olarak görülür. Bu, müminlere, her türlü zorluk ve ihtiyaç anında Allah'a dua etmenin önemini hatırlatır. İbrâhim'in duaları, samimiyet ve içtenliğin önemli olduğu bir iletişim biçimidir. Onun duygularını, umutlarını ve korkularını açıkça ifade etmesi, insanların da kendi dualarında samimi ve içten olmaları gerektiğini öğretir. İbrâhim, sadece kendi ihtiyaçları için değil, ailesi, toplumu ve hatta gelecek nesiller için de dua etmiştir. Bu, müminlere, tebliğ faaliyetlerinde dua etmenin, mesajlarının etkili bir şekilde ulaşması ve kabul görmesi için önemli bir araç olduğunu gösterir. İbrâhim'in karşılaştığı zorluklar karşısında gösterdiği sabır ve sebat, duaları aracılığıyla desteklenmiştir. Bu, müminlere, iletişim ve tebliğ çabalarında karşılaştıkları zorluklara karşı sabırlı olmaları ve dua etmeleri gerektiğini hatırlatır. İbrâhim, topluluğu ve gelecek nesiller için yaptığı dualarla, insanlar arasında manevi bir bağ kurmuştur. Bu, müminlere, topluluk içinde birlik ve beraberliği teşvik etmek için dua etmenin gücünü gösterir. İbrâhim'in dualarındaki iyimserlik ve umut, zor zamanlarda bile umudun korunması gerektiğini öğretir. Bu, müminlere, iletişim ve tebliğ çabalarında karşılaştıkları engellere rağmen umutlu olmaları ve dua etmeleri gerektiğini hatırlatır.

İbrâhim ve dua konusu, dini iletişim açısından incelendiğinde, dua etmenin sadece kişisel bir ibadet olmanın ötesinde, insanlar arası ilişkileri ve toplum içindeki iletişimi de derinden etkileyen bir unsur olduğunu gösterir.

Ayrıca Hz. İbrahim'in duâsı ile ilgili Efendimiz şöyle buyurmaktadır: "Ben, atam 113

İbrahim'in duası, kardeşim İsa'nın müjdesi ve annem Âmine'nin rüyasıyım."⁴⁴⁰

Davette dua, Allah'a olan samimi bağlılığımızı ve O'na olan güvenimizi ifade etmenin yanı sıra, davetin başarısı için Allah'tan yardım dilemenin önemli bir yolu olarak karşımıza çıkar. Dualarımız, davetimizin etkili olması, karşımıza çıkan zorlukların aşılması ve hedeflerimize ulaşmamız için güç ve ilham kaynağı olabilir. Allah'a dua etmek, davetin Allah'ın izniyle gerçekleşeceğine olan inancımızı pekiştirir ve O'nun rahmet ve lütfuna olan güvenimizi artırır. Bu nedenle, davet sürecinde dua etmek, başarıya giden yolda önemli bir adımdır.

4.10. Bir Davetçi Olarak Vasiyeti

Hz. İbrâhim, babasını İslam'a davet etmiş, davetini tedrici olarak hem kavmine ve onun yönetiminin en tepesinde bulunan Kral'a kadar genişletmiştir. Sara ile olan evliliğinden İshak, Hacer ile olan evliliğinden ise İsmail isminde bir çocuğu olmuştur. İbrâhim her iki çocuğuyla beraber birer mescit inşa etmekle emrolunmuştur. Hz. İshak'la beraber Mescid-i Aksâ'yı inşa etmiş, Hz. İsmail ile beraber de Kâbe'yi inşa etmiştir. Kavmini canhıraş bir şekilde tevhit inancına davet eden İbrâhim gibi hikmet sahibi Allah'ın kendisine dost edindiği bir Peygamber ve bir baba bütün insanları tevhide ve İslam'a davet ederken çocuklarını unutmaması düşünülemez. Kur'an-ı Kerim bizlere bu konuda İbrâhim peygamber'in oğullarına olan vasiyetini şu şekilde aktarmaktadır:

“Rabbi ona ‘Teslim ol’ dediğinde, ‘Alemlerin Rabbine teslim oldum’ demişti. İbrâhim, bunu kendi oğullarına da vasiyet etti, Yakub da öyle: Oğullarım! Allah sizin için bu dini (İslam’ı) seçti. Siz de ancak Müslümanlar olarak ölün” dedi.”⁴⁴¹ Rabbi ona: “Teslim ol!” buyurmuş, o da: “Âlemlerin Rabbine teslim oldum” demişti. İbrâhim Allah’a teslimiyeti oğullarına da vasiyet etti.⁴⁴²

Özellikle ayette “vasiyet” kelimesi “emretti” kelimesine tercih edilmiştir. Zira vasiyet genelde ölüm anında gerçekleştiğinden kişinin o esnada dahi bu şeye kıymet verip dile getirmesi o şeyin o kimse için ne kadar değerli olduğunu ve devamlılığını ifade eder.

⁴⁴⁰ Müsned, 4/127.

⁴⁴¹ Bakara, 2/131-132.

⁴⁴² Bakara, 2/131.

Emretme fiili anlık yerine getirilip sonrasında unutulabilmektedir. Vasiyet ise böyle değildir, hiçbir zaman unutulmaz. Seven için sevdiğinin vasiyetini yerine getirme, bir emri yerine getirmekten daha öncelikli ve önemlidir. “Vasiyet” kelimesinin tercih edilmesinin bir diğer gerekçesi de aslında bir babanın başkalarına göre kendi çocuklarına daha düşkün olmasıdır. Bu her babada fitri bir duygudur. Ahir ömründe çocuklarına özellikle dünyevi bir vasiyet değil de inanca ve ahirete dair vasiyette bulunması onun buna verdiği önemi ifade eder. İbrâhim, oğullarına bu vasiyetini zaman ve mekâna bağlı olmaksızın yapmakta. Yani her nerede ve ne zaman son nefesinizi verecekseniz önemli değil, önemli olan İslam üzere ölmeyizdir. Sakın ola İslam dışında bir din üzerinde ölmeyin demiş olmaktadır.

Ayetin devamında Yakub da oğullarına aynı vasiyette bulunuyor. Tefsir kaynaklarına göre Hz. Yakub, Hz. İbrâhim’in torunu Hz. İshak’ın oğludur. Torun, baba ve dede her üçü de nübüvvetle görevlendirilmiştir. Babadan oğula bu vasiyet geleneğinin sürdüğü anlaşılmaktadır. Bir İslam davetçisi nesiller boyu süren soydan bu geleneği, Hz. İbrâhim’in manen neslinden gelen bir takipçisi olarak miras almalıdır. Üsve-i Hasene olarak kendine kabul ettiği Hz. İbrâhim ve soyundan gelen tüm peygamberlerin yaptığı gibi çocuklarına tevhit inancını son nefesine kadar telkin edip vasiyet etmekten geri durmamalıdır. Doğal olarak evlenip bir aile hayatı kurmadan bütün bu hakikatler gerçekleşmez. Bu yüzden muvahhit bir toplumun inşası için evlilik bir davetçi için önemli bir vazife haline gelmektedir. Nitekim Hz. İbrâhim bu sünneti iki defa yerine getirmiş ve böylece Allah, O’na ve nesline lütufta bulunarak O’ndan sonraki tüm peygamberleri O’nun neslinden göndermiştir. Bu Allah’a karşı olan samimi bağlılığının ve şirk düzenine karşı verdiği mücadelenin bir eseridir. Kur’an’da üsve-i hasene olarak bizlere gönderilen bir Peygamberin davetini, dar bir alandan geniş bir alana teşmil edişini görmekteyiz.⁴⁴³

İbrâhim'in bir davetçi olarak çocuğuna vasiyeti, ebeveynlik ve iletişimde derin dersler içermektedir. Bu vasiyet, gelecek nesillere değerler, inançlar ve hayatta nasıl davranılması gerektiği hakkında yol gösterir. İletişim açısından ele alındığında, bu vasiyet şu önemli noktaları içerir:

İbrâhim'in vasiyeti, inanç ve değerlerin nesilden nesile aktarılmasının önemini vurgular. Ebeveynler, çocuklarına kendi inançlarını, değer yargılarını ve yaşam

⁴⁴³ Abdülkerim Zeydan, *el-Müstefadû Min Kısasi'l-Kur'ân li'd-Da'veti ve'd-du'ât*, 144.

felsefelerini aktararak onların hayata hazırlanmalarını sağlarlar.

Vasiyet, açık ve net iletişimin önemini gösterir. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik beklentileri, umutları ve öğütleri net bir şekilde ifade etmeleri, çocukların bu mesajları anlamalarını ve içselleştirmelerini kolaylaştırır. İbrâhim'in hayatı ve vasiyeti, ebeveynlerin çocukları için en iyi öğretmenin kendi davranışları olduğunu gösterir. Ebeveynlerin sözleri ve eylemleri tutarlı olduğunda, çocuklar bu davranışları model alır ve hayatlarında uygularlar.

Çocuğuna yapılan vasiyet, sadece mevcut nesli değil, aynı zamanda gelecek nesilleri de düşünmenin önemini vurgular. İyi bir eğitim ve doğru değerlerin aktarılması, çocukların gelecekte topluma faydalı bireyler olmalarını sağlar. Vasiyet, sevgi ve merhametin iletişimdeki gücünü hatırlatır. Ebeveynlerin çocuklarına sevgiyle yaklaşmaları, onları anlamaya çalışmaları ve desteklemeleri, sağlam ve güvenli ilişkilerin temelini oluşturur. Vasiyet, çocuklara sorumluluk alma ve bağımsız karar verme becerileri kazandırmanın önemini vurgular. Ebeveynler, çocuklarına rehberlik ederken onlara kendi ayakları üzerinde durma ve doğru ile iyi arasında seçim yapma becerileri kazandırmalıdır.

Hz. İbrâhim'in vasiyeti, hayat boyu öğrenmenin ve kendini geliştirmenin önemini gösterir. Ebeveynler, çocuklarına meraklı olmayı ve bilgi arayışında bulunmayı teşvik ederek, onların sürekli öğrenen ve gelişen bireyler olmalarına yardımcı olabilirler.

Bu vasiyet, iletişimde derinlik, anlam ve amaç sağlar; ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinde nasıl daha etkili ve anlamlı iletişim kurabileceklerine dair rehberlik eder.

SONUÇ

Çalışmamız süresince, Hz. İbrâhim Aleyhisselamin “Davet ve tebliğ’de Üsve-i Hasene” olmasını inceledik.

Hz. İbrâhim hayatını İslam’a adanmış, bu uğurda çok mücadeleler etmiş, ateşe atılmış, sürgün edilmiş, malı, canı ve evladıyla çok zorlu imtihanlardan geçmiş ve hepsinin sonunda bu imtihanlardan başarı ile çıkmış peygamberler içerisinde en büyük davetçilerinden biridir.

Dicle ve Fırat ırmakları arasındaki bölgede Mezopotamya’da dünyaya gelmiş, Mısır, Şam ve Hicaz’a gitmiştir. Putperestliğin olduğu bir zamanda, kral olan Nemrûd döneminde davet ve tebliğ ile vazifelendirilmiştir. Önce yakınlarından başlamış ve siyasi otoritenin başı olan Nemrud da dâhil olmak üzere herkese hak davasını ilan etmiştir. Hz. İbrâhim kıyamete kadar gelecek olan herkese davası uğrunda her türlü fedakârlığa hazır olduğunu göstermiştir.

Yine Hz. İbrâhim başta olmak üzere diğer tüm peygamberlerin Allah’a tam teslim olduklarını ve umutsuzluğa, ye’s’e hiç kapılmamışlardır.

Kur’an, Hz. İbrâhim’in tavrını, onun Allah’a olan güvenini ve teslimiyetini müminlerin de örnek almaları için öne çıkarmıştır. İbrâhim’in güzel örnekliliği, insanların imanlarını güçlendirmek ve doğru yolu takip etmelerine yardımcı olmak için dikkatlere sunulmuştur.

Kur’an’da Hz. İbrâhim’in en güzel örnek olarak ifade edilmesi, onun takva, sabır, teslimiyet ve Allah’a olan derin inancı ile ilgilidir. İbrâhim peygamber, Allah’ın emirlerine itaat etmiş, putperestlikle mücadele etmiş ve İslam’a olan samimi bağlılığını göstermiştir. Bu nedenle, Hz. İbrâhim’in hayatı ve tutumu, Müslümanlar için ilham kaynağıdır ve ona benzemek, Allah’a olan sadakatimizi güçlendirmemize yardımcı olur. Onun örnekliliği, insanların hayatında doğru yolu bulmalarına ve Allah’a yaklaşmalarına yardımcı olabilir.

İnsanlar, Hz. İbrâhim peygamberin hayatından öğrenecekleriyle daha imanlı, tevhid inancına bağlı, sabırlı, cömert, adaletli, itaatkar ve rehberliği olan bireyler olabilirler. Bu nedenle, Hz. İbrâhim peygamberin örnekliliği, insanlar için bir yol gösterici ve örnek

teşkil eder.

Hz. İbrâhim'in Kur'an'da en güzel örnek olarak ifade edilmesi, davet ve tebliğ yapan biri için önemlidir. Bir davet ve tebliğci, Hz. İbrahim'in hayatındaki bu özellikleri örnek alarak kendini geliştirebilir ve topluma örnek olabilir. Sabırlı, cömert, teslimiyet sahibi, dürüst, hoşgörülü, dua ve ibadetle yakın olan bir kişi, etkili bir şekilde mesajını iletebilir ve toplumda olumlu bir etki bırakabilir.

Hz. İbrâhim peygamberin tevhid mücadelesindeki bu özelliklerin toplumda uygulanması toplumsal sorunların çözümüne de katkı sunacaktır. Toplumun, bu özellikleri öğrenip günlük hayatlarında uygulama fırsatı bulduklarında, toplumda daha barışçıl, daha mutlu ve daha adil bir yaşam sürdürebilirler.

Bu çalışmadan anlaşıldığı üzere davet ve tebliğ yaparken İbrâhim peygamberin örneğini takip etmek, insanları doğru yola yönlendirmek için önemli bir adımdır. İbrâhim peygamberin örneğinden yola çıkarak, davet ve tebliğ yaparken insanlara Allah'ın emirlerine uygun hareket etmenin önemini hatırlatmak, tevhid inancının önemini vurgulamak, sabır ve sebatı öğütlemek, insan haklarına saygı göstermek, cömert olmak, iyi ilişkiler kurmak ve insanların ihtiyaçlarını anlamak gibi özellikleri yaşamak gerekmektedir.

Sonuç olarak, İbrâhim peygamberin hayatı ve Kur'an'daki örneği, davet ve tebliğ yapan insanlara örnek olacak birçok ders içermektedir. İbrâhim peygamberin en güzel örnek olarak ifade edilmesi, davet ve tebliğ yaparken insanlara Allah'ın emirlerine uygun hareket etmenin önemini, tevhid inancının önemini, sabır ve sebatı, insan haklarına saygıyı, cömertliği, iyi ilişkileri ve insanların ihtiyaçlarını anlamının önemini hatırlatır.

Hz. İbrâhim, Allah'a teslim olmuş, nice imtihanlardan geçmiş ancak ufacık bir taviz vermemiş, Allah'ı kendine vekil tayin etmiş, Allah da onun bu halinden razı olmuş ve onu dostu kabul etmiş "Allah'ın halîli" mertebesini ona ikram etmiştir. Duaları kabul edilerek kendisinden sonra gelen peygamberlerin atası unvanıyla tüm semavi dinlerin müşterek değeri olmuştur.

O halde diyebiliriz ki; insan davet ve tebliğ için peygamberlerin izlediği yolu izlemeli, üsve-i hasene olarak onların metodları ile elinden gelenin en iyisini yapmalı ve te'sirini Allah'tan beklemelidir.

KAYNAKÇA

- Abdulkaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li el-Fâzi'l Kur'an'il-Kerim*.
Kahire: Daru'l Kütübi'l Mısıryye, 1364
- Akkaya, Veysel, *Sufi Gözüyle Hac ve Umre*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2018
- Baktır, Mustafa, “Kur'an'da Tanıtılan Model Şahsiyet İbrâhim”, *I. İbrâhim Sempozyumu Bildirileri*, (ed. Ali Bakkal), Şanlıurfa: Şurkav, 2007.
- Bilâlî, Abdülmecid, *Fıkhü'd-Da'vetî fî İnkârî'l-Münkeri*. Küveyt: Daru'd-Da'vetî Li'n-Neşrî ve't-Tevzî', 1987
- Bursevi, İsmail Hakkı, *Ruhul Beyan*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.
- Boynukalın, Mehmet, “Tebliğ”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Bozkurt, Nebi, “Makam-ı İbrâhim”, *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/412.
- Çağrıncı, Mustafa, “Da'vet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.
- Çakan, İsmail Lütfü, *Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1992.
- Çaplı, Orhan, *İnsanın iç Dünyası*, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992.
- Dumlu, Ömer, *Kur'an-ı Kerim'de Ma'ruf ve Münker*. İstanbul: Ravza Yayınları, 1994.
- Ebû Zühre, Muhammed, *Mu'cizetu'l-Kübra el-Kur'an*. Kahire: Daru'l-Fikri'l-'Arabî.
- el-Âlûsî, Muhammed b. Abdullah el-Hüseynî, *Rûhu'l-Me'ânî Fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Âzim ve Seb'ul-Mesânî*. Beyrût: Daru İhyâi't-Türasil 'Arabî.
- el-Beyânûnî, Muhammed Ebü'l-Feth, *Davet İlmî*, Çev. Murat Kaya. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2021.
- el-Beyzâvî, Abdullâh b. Ömer b. Muhammed (ö. 685/1286), *Envaru't-Tenzil ve esraru't-te'vîl*. Beyrut: Daru İhyau't-Türasü'l-'Arabî.
- el-Cezerî İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Kamil fi't-Tarih*, Çev: Abdullah Köse. İstanbul: Bahar yayınları,

1989.

el-Elma'î, Zahir Avvad, *Menâhicu'l-Cedel Fi'l-Kur'ani'l-Kerim*. Riyad: Metabi'u'l-Ferazdak li't-Ticarî, 2002.

el-Emîrî, Ahmed el-Berk, *Fıkhu'd-Daveti'l-Enbiyât Fi'l-Kur'ani'l-Kerim*. Dimeşk: Daru'l-Kalem, 2000.

el-İsfehânî, Rağıb, *Mufredâtü Elfâzi'l-Kur'an*. Beyrut: Darü'l-Kalem, 1412.

el-İsfahani, Rağıb, *Kur'an Kavramları Sözlüğü Müfredat*, Çev. Mustafa Yıldız. İstanbul: Çıra Yayınları, 2020.

el-Kâsımî, Muhammed Cemaluddîn, *Mehâsinü't-Te'vîl*. Kahire: İsa el-Bâbî el-Hâlebî.

el-Kurtubi, Muhammed b. Ahmed, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*. İstanbul: Buruç Yayınları, 2019.

el-Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merâğî*. Kahire: Mustafa Bâbî el-Hâlebî, 1963.

el-Misbâhu'l-münîr, Ahmed b. Muhammed el-Feyûmî. Beyrût: Dâru'l-Hadîs, 2009.

el-Münâvî, Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil'ârifîn b. Nûriddîn Alî, *Feyzü'l-kadir serhu cami'i-sahih*, I/6. Mısır: Mektetü't-ticariyye'l-kübâ, h. 1356.

es-Sîre, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004.

eş-Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed Abdülkerim, *el-Milel ve'n-Nihal*. Kahire: Müessesetü'l-Halebî, 1968.

eş-Şenkitî, Muhammedü'l-Emin b. Muhammedü'l-Muhtâr el-Ceknî, *Edvâu'l-Beyân fî İydâhi'l-Kur'an bi'l-Kur'an*. Kahire: Matba'atu'l-Medenî, 1965.

eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethü'l-kadir el-camiu beyne fenni'r-rivayeti ve'd-dirayeti min ilmi't-tefsir*. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1992.

et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir, *Taberi Tefsiri*, çev. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.

et-Taberistânî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, *et-Tefsîrü'l-kebîr*. Beyrut: Darü'l-Fikir, 1981.

Eyyüb b. Musa, Ebu'l-Beka, *Külliyatü Ebi'l-Beka*. Bulak: Daru't-tıbaati'l-Amire, 1870.

ez-Zemâhşerî, Ebu'l-Kasım Carullâh Mahmud b. Ömer, *el-Keşşâf Min Hakâiki't-*

- Tenzil*. Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1966.
- ez-Zemahşeri, Ebu'l-Kâsım Mahmut b. Amr b. Ahmed, *el-Keşşaf*, Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabî, H. 1407.
- Friedland, Wiliam H., "For a Sociological Concept of Charisma", *Social Forces*, LXIII, 1, Ekim 1964.
- Gümrükçüoğlu, Süleyman, *Kur'an'da İletişim Dili*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2011.
- Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan, 2014.
- H. Friedman, Hershey, "Abraham as A Transformational Leader", *Journal of Leadership Studies*, VII, 2, Bahar 2000.
- Hamdi Yazır, Elmalılı Muhammed, *Hak Dini Kur'an Dili*. sad. İsmail Karaçam - Emin Işık - Nusrettin Bolelli - Abdullah Yücel. İstanbul: Azim Dağıtım-Zehraveyn, 1992.
- Harman, Ömer Faruk, "Îsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Harman, Ömer Faruk, "Mûsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Hatipoğlu, Haydar, *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1982.
- İbn Manzur, Ebu'l Fadl Cemaluddin Muhammed bin Mükerrerem, *Lisânu'l Arab*. Dâru Sadır ve Daru Beyrut, Beyrut, 1956.
- Kağıtçıbaşı. Çiğdem, *İnsan ve İnsanlar*, İstanbul: Evrim Basım Yayım, 1988.
- Karaçobanoğlu, Tarık, 'Kur'an-ı Kerim Işığında İbrâhim'in Kişiliği' Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Osman Gazi Üniversitesi, 2017
- Karaman, Hayrettin, *İzlenim Dergisi*, 96, Sayı:30. s.32
- Karagöz, İsmail, *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.
- Karataş, Mustafa, *Peygamberimizin Beden Dili*, İstanbul: Timaş, 2012.
- Kiraatî, Muhsin, *Kur'an ve Tebliğ*. Çev. Mustafa Eren. İstanbul: Kevser Yayınları,

2010.

Köksal, Mustafa Asım, *Peygamberler Tarihi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

Kurt, Yaşar, “Kur'an'da Peygamber'in Örnek İnsan Oluşu: Üsve-i Hasene”, *İslami İlimler Dergisi* 1/1(2006),145-159.

Kutluer, İlhan, “Hikmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Kutub, Seyyid, *Dirâsatun İslâmiyye*. Beyrut: Daru'ş-Şürûk, 1966.

Kutup, Seyyid, *Fizilâl'il-Kur'an*. Kahire: Daru'ş-Şürûk, 1977.

Kuyucuoğlu, İsa, *Din Sosyolojisinde Kuram ve Yöntem Sorunu*, Ankara: Eski ve yeni Yayınları, 2012.

Mevdudi, Ebu'l Al'a, *Tefhimu'l Kuran*, çev: M.Han Kayani ve Arkadaşları, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1996.

Mutlu, Erol, *İletişim Sözlüğü*, Ankara: Ark yayınları,1994.

Önkal, Ahmet, *Rasulullah'ın İslam'a Davet Metodu*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.

Özbek, Abdullah, *Bir Eğitimci Olarak Muhammed*. Konya: Esra Yayınları, 1991.

Özkök, Ertuğrul, *Sanat, İletişim ve İktidar*, Ankara, Tan Kitap Yayın ve Ticaret Ltd. Şti., 1982.

Polatoğlu, Enver, *Kur'an'da ve Tevrat'ta İbrâhim'in İnanç Konusundaki Akılcı Tutumu*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 2006.

Sabunî, Muhammed Ali, *en-Nübüvvetü ve'l-Enbiyâ*. Kahire: Darü'l Hadis, 1984.

Saka, Şevki, *Kur'an-ı Kerim'de Da'vet Metodu*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 1979.

Şanver, Mehmet, *Kur'an'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2004.

Şeriati, Ali, *İbrâhim'le Buluşmak*, Çev. Mustafa S. Altunkaya, Ankara: Fecr, 2005.

Uludağ, Süleyman, *İslâm'da Mürşid ve İrşad Faaliyeti*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1975.

- Uludağ, Süleyman, “Makam”, *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/409.
- Yeşil, Recep, “*Kur’an’a Göre Tebliğ ve Tebliğcinin Konuşma Üslubu*”, *Batman Akademi Dergisi* 5/2 (2021), 406-425.
- Yılmaz, Nuh. “*Tertullian’in Kristolojisi*”, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 154-167.
- Wach, Joachim, *Din Sosyolojisi*, Çev. Ünver Günay, Kayseri: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1990.
- Werner J. Severin, James W.Tankard, Wrı; İletişim Kuramları (çev: Atıf Bir ve Arkadaşları) Eskişehir, 1.Baskı, 1994.
- Winter, Tom, “*Abraham From A Muslim Perspective*”, *Abraham’s Children; Jews, Christians and Muslims Conversation*, (ed. Norman Solomon vd.), New York-London: T&T Clark, 2005.
- Zeydan, Abdülkerim, *el-Müstefadû Min Kısasi’l-Kur’ân li’d-Da’veti ve’d-du’ât*. Beyrut: Müessestu’r-Risaletü’n-Nâşirûn, 2017.
- Zeydan, Abdülkerim, *İslam’da Davet ve Tebliğ*. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1979.
- Zıllıoğlu, Merih, *İletişim nedir*, İstanbul: Cem yayınevi, 1993.

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa EFE

EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Temel İslam Bilimleri Bilim Dalı 2023, İstanbul

Lisans: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2008, Ankara

B-MESLEKİ DENEYİM

Spikerlik ve Sunuculuk, Seslendirme, Hitabet, Diksiyon, Şan ve Ses Eğitimi, Kişisel Gelişim ve Etkili İletişim alanında çalışmalarda bulundu. TRT başta olmak üzere birçok ulusal TV ve Radyo da Sunucu, yapımcı, program danışmanlığı yaptı. Canlı Yayın Program Sunumları ve Protokol Sunumları gerçekleştirdi. "2008'in En İyi TV Program Sunucusu" seçildi. 2012-2018 yıllarında Aziz Mahmud Hüdayi Camii İmam-Hatib-i olarak vazife yaptı. Halen İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi Diksiyon-Hitabet eğitmeni ve Turelka Holding ve Uluslararası Yardım Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı olarak devam eden Mustafa EFE evli ve iki çocuk babasıdır.